MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJOS
POLICIJOS VEIKLOS KATEDRA

JURGITA TAKULINSKAITĖ
(TEISĖ IR POLICIJOS VEIKLA)

TEISINIS POLIGRAFO TAIKYMO REGLAMENTAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOJE IR PRAKTIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
lektorė;
dr. Janina Juškevičiūtė

Kaunas, 2019

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS....3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS....4
LENTELIŲ SĄRAŠAS....4
DIAGRAMŲ SĄRAŠAS....4
ĮVADAS....5
1. POLIGRAFO NAUDOJIMO ISTORINĖ RAIDA....9
1.1. Poligrafinių tyrimų ypatumai iki šių dienų....9
1.2. Šiuolaikinių poligrafų naudojimo ypatumai....13
2. POLIGRAFO NAUDOJIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS: TEORINIS POŽIŪRIS....18
2.1. Tyrimo poligrafu taikymo praktika ES valstybėse....18
2.1.1. Valstybės, kuriose tyrimas poligrafu leidžiamas....18
2.1.2. Valstybės, kuriose tyrimas poligrafu naudojamas privatinėje teisėje....21
2.2. Tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas Lietuvoje....24
3. POLIGRAFO NAUDOJIMO LIETUVOJE TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ....29
3.1. Administracinių bylų analizė....29
3.2. Baudžiamųjų bylų analizė....30
3.3. Kitų bylų analizė....34
4. TEISINIS TYRIMO POLIGRAFU REGLAMENTAVIMAS IR NAUDOJIMAS: EMPIRINIS TYRIMAS....37
4.1. Tyrimo metodika....37
4.2. Tyrimo rezultatų analizė....39
IŠVADOS....49
PASIŪLYMAI....51
LITERATŪRA....52
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS....59
SANTRAUKA....60
SUMMARY....61
PRIEDAI....62
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ....83

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

DKS – diskretiška žinių strategija

nDKS – nediskriminacinė žinių strategija

ES – Europos Sąjunga

FMRI – Funkcinis magnetinio rezonanso vaizdavimas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LP KTC – Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

Policijos departamentas prie LR VRM – Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos

Poligrafo naudojimo įstatymas – Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas

Str. – straipsnis

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. A. Mosso „mokslinis lopšys“

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Poligrafų registruojami fiziologinių duomenų pokyčiai

DIAGRAMŲ SĄRAŠAS

1 diagrama. Respondentų stažo vidurkis

2 diagrama. Respondentų atsakymai į klausimą „Kaip dažnai bylose pasitaiko tyrimas poligrafu?“

3 diagrama. Respondentų požiūris į tyrimą poligrafu

4 diagrama. Respondentų atsakymai į klausimą „Kokiose bylose dažniau pasitaiko tyrimas poligrafu?“

5 diagrama. Respondentų atsakymai į klausimą „Kurie proceso dalyviai buvo tikrinami poligrafu?“

6 diagrama. Respondentų atsakymai į klausimą „Kas buvo tikrinama poligrafu?“

7 diagrama. Respondentų požiūris į tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą

8 diagrama. Respondentų požiūris į tai, kaip teismas vertina tyrimo poligrafu rezultatus

9 diagrama. Teisėjų požiūris į tyrimą poligrafu

10 diagrama. Teisėjų požiūris į tyrimą poligrafu (pasitikėjimo skalės diagrama)

11 diagrama. Teisėjų požiūris į tyrimo poligrafu išvadas

ĮVADAS

Darbo aktualumas ir tiriama problema. Visame pasaulyje daugėja nusikalstamų veikų, kurias atskleisti padėtų nauji ir iki šiol plačiai netaikyti tyrimo metodai. Vis dažniau aprašomi atvejai, kad pasaulyje tiriant nusikalstamas veikas ir siekiant nustatyti jas įvykdžiusius asmenis naudojamas tyrimas poligrafu[1]. Verta pastebėti, kad tiek teisiniu, tiek moksliniu požiūriu vyrauja nevienareikšmės nuomonės dėl poligrafo teisinio reglamentavimo ir jo naudojimo praktikoje, o tai temą daro itin aktualią. Viena priežasčių, dėl kurios Europos Sąjungos valstybėse skirtingai reglamentuojamas šio prietaiso naudojimas teisminiame procese, yra jo vertinimas. Mokslinėje literatūroje argumentuojama tiek prieš, tiek už poligrafo naudojimą tiriant nusikalstamas veikas. Vieni mokslininkai[2] teigia, kad tyrimas poligrafu yra moksliškai pagrįstas, o matavimų rezultatai leidžia patikimai nustatyti, ar apklausiamas asmuo meluoja, kiti mokslininkai[3] nurodo, kad toks įrodinėjimo būdas yra labiau psichologijos, o ne teisės sritis. Dar viena priežastis, kodėl Europos Sąjungos valstybėse tyrimas poligrafu skirtingai traktuojamas, yra įstatymų leidėjų požiūris į principą, kad niekas negali būti verčiamas liudyti prieš save[4].

Atsižvelgiant į tai, kad skirtingose valstybėse tyrimas poligrafu reglamentuojamas skirtingai, be to, mokslininkai taip pat nepateikia vieningos nuomonės dėl poligrafo naudojimo nusikalstamoms veikoms atskleisti, labai svarbu išanalizuoti poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo ypatumus ir nustatyti, kurios kryptys yra tinkamesnės Lietuvos įstatymų kūrėjams.

Taigi darbe keliama **mokslinė problema:** kokios yra poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje, kurias būtų galima spręsti taikant Europos Sąjungos valstybių tyrimų poligrafu reglamentavimo gerąją praktiką?

Tiriamos problemos ištyrimo lygis ir mokslinis naujumas. Užsienio mokslinėje literatūroje poligrafo teisinis reglamentavimas ir jo panaudojimo ypatumams skiriama nemažai dėmesio, o moksline prasme didelę vertę turi Lenkijoje leidžiamas mokslo žurnalas „European

[1] *Poligrafas* yra „teisės aktuose nustatytus įrenginių elektromagnetinio suderinamumo ir elektrotechninių gaminių saugos reikalavimus atitinkantis prietaisas, fiksuojantis asmens kvėpavimo, kraujotakos, odos elektrinio aktyvumo ir kitus fiziologinius pokyčius, atsirandančius asmens organizme tyrimo šiuo prietaisu metu ir kuriais grindžiamas šiuo prietaisu tiriamo asmens teiginių vertinimas“. („Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“. TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107745/sHMUqiZaoY)

[2] Jean Pradel, *Lyginamoji baudžiamoji teisė* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 372.

[3] Gintaras Goda, „Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese“. *Teisė* 76 (2010): 35.

[4] Aleksandr Kovalenko ir Vitas Saldžiūnas. „Psichofiziologinių tyrimų, naudojant poligrafą, teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 55(2011): 75.

polygraph“[5]. Šio mokslo žurnalo straipsniuose išsamiai nagrinėjamos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria ne tik Lenkijos poligrafo naudotojai, bet ir kitų šalių poligrafo ekspertai. Probleminius poligrafo teisinio reglamentavmo aspektus ir praktinio panaudojimo problemas nagrinėjo R. Jarowski[6], M. Kormoš[7], J. Widacki ir A. Szuba-Boron[8], R. Nelsonas[9], M. Ganapati Tarase, Prakash D. Haveripeth ir M. S. Ramadurg[10], W. Kędzierski ir M. Kulicki[11], Chowaniec, J. Koczur, M. Leśniak ir S. Pytlik[12], I. Varlamovas[13], V. Kirvelis[14], U. Mikelsonsas[15], V. V. Semenovas ir L. N. Ivanovas[16], Ž. S. Igorevičius[17].

Tuo tarpu Lietuvoje nuoseklių mokslo darbų, kuriuose būtų išsamiai nagrinėjamas poligrafo teisinis reglamentavimas ir taikymo praktika, nėra itin daug. Daugiausia dėmesio teisiniam poligrafo reglamentavimui ir tyrimams poligrafu skyrė aktyvūs poligrafo šalininkai V. Saldžiūnas ir A. Kovalenko, išsamiai išnagrinėję esminius poligrafo panaudojimo aspektus.[18] L. Belevičius[19] tyrė techninių priemonių, tarp jų ir poligrafo, teisinį reglamentavimą bei jų panaudojimo baudžiamajame procese galimybes tiriant nusikalstamas veikas. G. Goda[20] analizavo poligrafo kaip įrodinėjimo priemonės baudžiamajame procese galimybes ir teisės literatūroje išsakomus argumentus prieš poligrafo naudojimą tiriant nusikalstamas veikas. Poligrafo naudojimo tiriant nusikalstamas veikas

[5] *European polygraph,* https://www.polygraph.pl/
[6] Ryszard Jarowski. „Formy procesowego zastosowania badan poligraficznych (waiograficznych) po zmianach w Polskiej procedurze karnej. *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 73–80; *Antagonistic polygraph examination*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008; *Multi-subject polygraph examination*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008.
[7] Milan Kormoš. „Polygraph Examinations in the Department of Special Psychology of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic – a Retrospective View“. *European Polygraph* 11, 3(41) (2017): 365–371.
[8] Jan Widacki. *Historia badań poligraficznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2017; *Badania poligraficzne w Polsce.* Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2014; Jan Widacki ir Anna Szuba-Boron. „Polygraph Examinations of Civil Servants in Poland“. *European Polygraph* 11, 1(2017): 15–23.
[9] Raymond Nelson. „Scientific Basis for Polygraph Testing“. *Polygraph* 44, 1(2015): 28–61.
[10] M. Ganapati Tarase, Prakash D. Haveripeth, M. S. Ramadurg. „Scientific and legal procedure of polygraph test“. *Journal of Bio Innovation* 2, 1(2013): 5–16. https://www.jbino.com/docs/Issue01_02_2013.pdf
[11] Wlodzimierz Kędzierski ir Mariusz Kulicki. „Ekspertyza wariograficzna metoda ustalania wiedzy badanego o reliach dochodzonego przestępstwa". *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 108–119.
[12] Marcin Chowaniec, Joanna Koczur, Marek Leśniak, Sylwia Pytlik. „Efektywność badań poligraficznych prowadzonych przy pomocy testów ukrytej informacji (CIT)“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika* (2016): 470–482.
[13] Валерий Алексеевич Варламов. *Детектор лжи*. Москва: ПЕР С Э-Пресс, 2004.
[14] Виталий Кирвель. „Применение полиграфа в ходе предварительного расследованияв республике беларусь: правовая и методическая проблемы“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika* XII (2016): 483–500
[15] Улдис Микельсонс. „Использование полиграфа в Латвии“. *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 176–182.
[16] Владимир В. Семенов и Л. Н. Иванов. *Правовые, тактические и методические аспекты использования полиграфа в уголовном судопроизводстве: учебно-методическое пособие*. Москва: Юрлитинформ, 2008.
[17] Журин, Сергей Игоревич. *Практика и теория использования детекторов лжи.* Москва: Горячая линия -Телеком, 2011.
[18] Vitas Saldžiūnas ir Aleksandr Kovalenko. „Poligrafas Lietuvoje ir svetur“. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų* (Vilnius: Registrų centras, 2012), 347–366; „Psichofiziologinių tyrimų poligrafu teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* VII, 2 (2011): 52–69; „Legal Regulation and Practice of Psychophysiological Polygraph Examinations in the Republic of Lithuania“. *Polygraph* 42, 3(2013): 137–145.
[19] Linas Belevičius. „Reikalavimai techninių priemonių naudojimui baudžiamajame procese“. Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus (2009): 327–374; „Techninių priemonių panaudojimo tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas“. *Jurisprudencija* 29, 21 (2002): 72–85.
[20] Gintaras Goda, *supra note* 3: 35–45.

Lietuvoje problematiką taip pat analizavo J. Juškevičiūtė ir kt.[21], L. Kraujalis[22], J. Baltrūnienė ir A. Janušauskas[23], A. Kovalenko ir L. Maslauskaitė[24]. Kai kurie poligrafo panaudojimo aspektai buvo analizuoti kalbant apie psichofiziologinio tyrimo taikymą valstybės tarnyboje[25], tyrimo poligrafu taikymą tiriant lytinius nusikaltimus.[26] Taigi akivaizdu, kad Lietuvoje trūksta nuoseklių mokslo darbų, kuriuose būtų išsamiai nagrinėjamas tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas ir taikymo praktika ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse, o tai lemia šio darbo naujumą ir originalumą.

Tyrimo objektas – teisinis poligrafo taikymo reglamentavimas Europos Sąjungoje ir praktinis įgyvendinimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti teisinį poligrafo taikymo reglamentavimą Europos Sąjungos šalyse ir atskleisti poligrafo naudojimą reglamentuojančių teisės aktų praktinio įgyvendinimo problemas.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą, formuluojami tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. apžvelgti tyrimų poligrafu istorinę raidą;
2. išnagrinėti Europos Sąjungos valstybių: Belgijos, Lenkijos, Bulgarijos, Slovakijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Austrijos ir Lietuvos teisinį poligrafo naudojimo reglamentavimą;
3. išanalizuoti poligrafo naudojimo Lietuvoje teismų praktiką;
4. atlikti empirinį tyrimą, siekiant nustatyti Lietuvos teisininkų požiūrį į poligrafo naudojimo teisinį reglamentavimą ir taikymą praktikoje.

Tyrimo metodai. Baigiamajame magistro darbe naudoti šie moksliniai tyrimo metodai: *mokslinės literatūros analizės, sisteminės analizės ir lyginamasis istorinis* metodai taikyti teorinėje darbo dalyje, siekiant atskleisti pagrindinius istorinės poligrafo naudojimo raidos aspektus ir

[21] Janina Juškevičiūtė, Laimutis Kraujalis ir Rolandas Sejonas. „Poligrafo panaudojimo Lietuvoje problemos“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* (2013): 369–380; Janina Juškevičiūtė ir kt. „Poligrafo naudojimas tiriant nusikalstamas veikas“. *Iš* Kriminalistika: metodinė priemonė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas (2014): 245–259. https://ebooks.mruni.eu/product/kriminalistika

[22] Laimutis Kraujalis. „Tyrimo poligrafu galimybės“. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai* (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras 2002), 273–281; Kraujalis, Laimutis. „Tyrimas poligrafu“. *Justitia* 4 (1999).

[23] Baltrūnienė, Jurgita ir Antanas Janušauskas. „Psychophysiological examination using polygraph: theoretical aspect of the using“. *Criminalist = Криминалистъ первопечатний: міжнародний науково-практичний юридичний журнал*, 7 (2013): 110–123. https://crimcongress.com/wp-content/uploads/2015/10/Kriminalist_7_full.pdf

[24] Aleksandr Kovalenko ir Livija Maslauskaitė. „Psichofiziologinio tyrimo (tyrimo poligrafu) teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* (2007): 66–76.

[25] Kovalenko Aleksandr, Vitas Saldžiūnas ir Žaneta Navickienė. „Psichofiziologinio tyrimo, panaudojant poligrafą, taikymas valstybės tarnyboje: taip arba ne (tarp laisvės ir stereotipų)“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* VI: 3 (2009): 291–317.

[26] Saldžiūnas, Vitas, Aleksandras Kovalenka ir Rokas Uscila. „Lytinių nusikaltimų psichofiziologiniai tyrimai poligrafu ir prevencija“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* 2 (2013): 348–368.

poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo skirtumus; *dokumentų analizės ir analitinis-kritinis* metodai taikyti analizuojant poligrafo naudojimo reglamentavimą teisės aktuose ir vyraujančią teismų praktiką; *anketinės apklausos* (šis metodas detaliau aprašytas 4 skyriuje), *statistinis kiekybinių duomenų analizės* bei *apibendrinimo* metodai taikyti analizuojant empirinio anketinio tyrimo rezultatus.

Darbo praktinė reikšmė. Šis baigiamasis magistro darbas gali būti naudingas visų pirma įstatymų leidėjams, siekiant patobulinti teisinį tyrimo poligrafu reglamentavimą ir jo praktinį naudojimą tiriant nusikalstamas veikas. Siekiant efektyvaus poligrafo naudojimo teisminiame procese, gerosios kitų valstybių praktikos panaudojimas gali būti naudingas ir nusikalstamų veikų tyrėjams.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados, pasiūlymai, anotacija, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, mokslinės literatūros sąrašas, priedai. *Pirmame skyriuje* nagrinėjama tyrimų poligrafu istorinė raida. *Antrajame skyriuje* aptariamos teisinės poligrafo naudojimo nusikalstamoms veikoms tirti galimybės Lietuvoje ir ES valstybėse. *Trečiasis skyrius* yra skirtas Lietuvos teismų praktikos analizei. *Ketvirtajame skyriuje* analizuojami atlikto empirinio tyrimo – anketinės apklausos rezultatai. Darbo pabaigoje formuluojamos nagrinėtos temos išvados ir teikiami pasiūlymai analizuotai problemai spręsti.

1. POLIGRAFO NAUDOJIMO ISTORINĖ RAIDA

Prieš analizuojant tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą ir poligrafo naudojimo praktines problemas, labai svarbu aptarti šio tyrimo istorinę raidą. Šis skyrius skirtas apžvelgti poligrafinių tyrimų taikymo ypatumus nuo seniausių naudotų metodų siekiant išsiaiškinti tiesą iki šių dienų taikomų psichofiziologinių tyrimų nusikaltimams ištirti.

1.1. Poligrafinių tyrimų ypatumai iki šių dienų

Jau senovėje, siekiant nustatyti nusikaltusį asmenį, kildavo klausimas, ar apklausiamas žmogus sako tiesą. Tam buvo taikomi įvairūs metodai, kurias siekta nustatyti, ar įtariamasis meluoja. Senovės Kinijoje apklausiamam asmeniui į burną buvo įdedama ryžių[27] ir jei po apklausos ryžiai būdavo sausi, buvo daroma išvada, kad tardymo metu apklausiamasis melavo – manyta, jog meluojant neišsiskiria seilės. Galima pastebėti, kad mokslininkai[28] vėliau patvirtino, jog baimė sumažina seilėtekį.

Maždaug 1 500 metų pr. Kr. Indijos šventikai naudojo kitą būdą[29]. Jie ištepdavo asilo uodegą anglies dulkėmis ir nuvesdavo gyvūną į tamsią palapinę. Tuomet į ją siųsdavo įtariamuosius ir liepdavo patraukti asilui už uodegos. Šventikai juos perspėdavo, kad, kai nusikaltėlis pagriebs uodegą, „stebuklingas asilas“ suriks ir taip atskleis, kuris yra kaltas. Kai įtariamieji išeidavo iš palapinės, šventikai patikrindavo jų rankas. Jeigu kurio delnai būdavo nesutepti, teisėjai suprasdavo, kad jis išsigando liesti asilo uodegą. Šio principo esmė buvo tik asmens įbauginimas.

Vieni seniausių įrašų apie melo aptikimą yra viename iš vedų papirusų[30]. Čia 900 pr. Kr. parašyti konkretūs nurodymai, kaip aptikti nuodytojus pagal jų elgesį: „Žmogus, kuris duoda nuodų, gali būti atpažintas. Jis neatsako į klausimus arba jo atsakymai yra išsisukinėjantys; jis kalba nesąmones, trina didįjį pirštą išilgai žemės ir jį purto drebulys; jo veido spalva pakitusi; jis kasosi plaukų šaknis ir esant bet kokiai priežasčiai stengiasi išeiti iš kambario“.

[27] *History of the Polygraph*, http://www.argo-a.com.ua/eng/history.html
[28] Vicianova, Martina. „Historical Techniques of Lie Detection“. *Europe's Journal of Psychology* 11, 3 (2015): 522–534, https://ejop.psychopen.eu/article/view/919/pdf
[29] *Brieh History of the Polygraph*, https://galianospolygraphe.com/en/brief.html
[30] Paul V. Trovillo. „History of Lie Detection“. *Journal of Criminal Law and Criminology* 29, 6(1939): 65.

Vakarų Afrikoje melo detektorių atstodavo paukščio kiaušinis[31]. Įtariamieji turėdavo jį vienas kitam perduoti iš rankų į rankas. Tas, kuris išmesdavo ir sudaužydavo kiaušinį, būdavo laikomas kaltu. Afrikiečiai manė, kad nusikaltėliui nervinantis atsiranda rankų drebulys, dėl to jis ir išmeta kiaušinį.

Vėliau atsirado aiškesnių apgaulės simptomų aprašymų[32]. Vienas pastebėjimas yra knygoje „Gesta romanorum“. Viduramžiais vienas didikas įtarė žmoną dėl neištikimybės. Nepatikėjęs žmonos neigimu, jis pasiguodė savo patarėjui, o šis sutiko atlikti tyrimą faktui nustatyti. Per vakarienę patarėjas sėdėjo šalia didiko žmonos, atsitiktinai uždėjo savo ranką ant jos riešo ir pasikalbėjo su ja. Trumpo pokalbio metu jis paminėjo įtariamo meilužio vardą. Moters pulsas nedelsiant atgijo. Šio aprašymo esminis skirtumas nuo dabartinių tyrimų poligrafu yra tai, kad tiriamas asmuo nežinojo, kad su juo atliekamas tyrimas, todėl padidėjusio pulso priežastimi nebegali būti paties tyrimo atlikimas.

Inkvizicijos laikais išvados apie tardomo asmens parodymų teisingumą buvo daromos pagal rankų drebėjimą, odos paraudimą, mikčiojimą, prakaitavimą ir pan.[33]

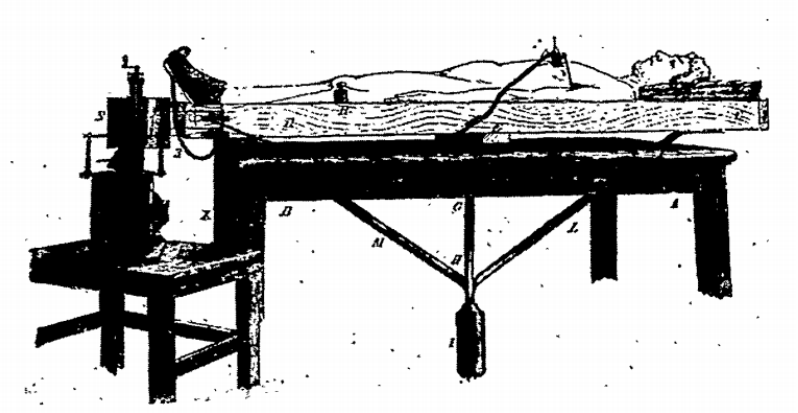
Šventasis Romos teismo gydytojas Lancisas 1728 m. veikale „De Motu Cordis parašė, kad emocija gali sukurti biologinių funkcijų pakitimus.[34] Emocijos gaminamos medžiagos sąlygoja daugiau ar mažiau galingus širdies susitraukimus. Kitaip tariant, psichiniai išgyvenimai sukuria fizinius pokyčius. Tokia teorija sukūrė puikų pagrindą daugeliui vėlesnių fiziologinių tyrimų su širdies veikimu susijaudinus. Tačiau, neatsižvelgiant į pulso matavimus, objektyvūs tyrimai, dėl širdies darbo pokyčio susijaudinus laukė tinkamų priemonių kūrimo. Viena tokia priemonė buvo sfigmomanometras (aparatas arteriniam kraujospūdžiui matuoti). Sfigmomanometro kūrimas užtruko beveik 200 metų. 1733 m. Anglijos bažnyčios kunigas S. Halesas pradėjo eksperimentuoti su šunimis[35], 1828 m. V. Poiseuille medicinos daktaro disertacijoje aprašė *hemodinamometrą*[36], 1896 m. S. Riva-Rocci sukūrė gumos manžetą rankiniam manometrui, o 1904 m. T. Erlangeris pristatė instrumento aprašą. Ir vos po ketverių metų, 1908 m. S. Miunsterbergas pasiūlė teismams panaudoti kraujo spaudimo testą, skirtą apgaulei nustatyti. 1909 m. Londono teismas griežtai

[31] *History of polygraph. Founding fathers, history, and evolution, of the instrument.* https://bearforensics.com/polygraph/polygraph-history/
[32] Trovillo, *supra note* 31: 67.
[33] Gintaras Goda *supra note* 3: 43.
[34] Trovillo, *op. cit.*
[35] Trovillo, *supra note* 3: 856.
[36] Gérard A. Maugin. *Continuum Mechanics through the Ages – from the Renaissance to the Twentieth Century: from Hydrauics to Plasticity* (Switzerland: Springer, 2016): 43.

sukritikavo šį aiškiai per ankstyvą metodą, tačiau tai buvo pagrindas kitiems mokslininkams plėtoti šią sritį.

Greta šių kardiologų, sava kryptimi nustatant melą dirbo ir psichiatrai. 1811 m. A. Mahono knyga svarstė graikų mediko Galeno aprašytą apgaulės aptikimą. Čia teigiama, kad stresinėje situacijoje dėl įvairių priežasčių gali atsirasti skausmų. 1814 m. medicinos chirurgas B. Hillas parašė esė „Taisyklės kaip nustatyti beprotybę“. Nors ir A. Mahonas, ir B. Hillas buvo susirūpinę tik subjektyviais simptomais, tačiau vėlesniuose tyrimuose buvo nagrinėjami jų surasti melo požymiai. Per du dešimtmečius, tarp 1870 ir 1890 metų, T. Galtonas ir M. Gentonas labai aktyviai plėtojo testus ir pateikė trumpas nuorodas nustatant su apgaule susijusius psichofiziologinius pokyčius. C. Lombroso buvo pirmasis pasiūlęs teoriją, kad blogis nėra žmogaus prigimtinis bruožas, o dėl tam tikrų dalykų gali būti paveldimas ir kartu atspindėtas fiziologiniuose pakitimuose, tokiuose kaip anomalus ausų dydis.

Nors šių mokslininkų darbai yra svarbus pagrindas, tačiau didžiausią tos eros indėlį įnešė italų fiziologas A. Mosso. Šio mokslininko baimės analizė ir jos įtakos širdies bei kvėpavimo pokyčiams darbai buvo esminiai kuriant šiuolaikinius prietaisus. A. Mosso parodė, kad naudojant pletismografą (prietaisą, nustatantį kraujo spaudimo ir kvėpavimo pasikeitimus) galima aptikti baimę. A. Mosso padarė pagrindinę melo detekcijos išvadą – baimė yra esminis apgaulės elementas. Be to, jis atliko daug kruopščių kontroliuojamų eksperimentų su kraujospūdžio ir kvėpavimo pokyčiais esant įvairioms emocijoms ir pateikė pastabas apie odos išblyškimą ir nuraudimą, kvėpavimą, drebėjimą, veido išraišką ir kitus negalavimus, baimės sukeltus. Vienas labiausiai neįprastų ir išsamių bandymų, kuriuos atliko A. Mosso, yra jo sukurtas „mokslinis lopšys“.

1 pav. A. Mosso „mokslinis lopšys“ (S. Sandrone ir kt., 2014)[37]

[37] S. Sandrone ir kt. „Weighing brain activity with the balance: Angelo Mosso's original manuscripts come to light“. *Brain* 137 (2014): 621.

Jis buvo skirtas kraujo srautui matuoti – matuojama, kaip jis susikaupia pirmiausia vienoje žmogaus kūno dalyje ir tada kitoje. Peržiūrėdamas savo eksperimentus su emocijomis ir baimėmis, A. Mosso teigė, kad „iš dviejų kūno dalių kraujo spaudimo įrašų jis galėtų išskirti tą, kuris bijo, ir tą, kuris yra ramus“. Tai atrodo, kad neįprastai padidėjęs kraujo spaudimas arba impulso amplitudė atsispindi ne vien kraujospūdžio, bet ir kvėpavimo kreivėse.

Kitas ankstyvo tipo sfigmomanometro mokslininkas buvo K. Kiesowas, kuris pirmasis nustatė, kad egzistuoja tam tikra populiacijos dalis, kuri emocionaliai nereaguoja į jokius dirgiklius.

Italų psichologas V. Benussi įrodė, kad meluojantįjį išduoda jo kvėpavimas.[38] V. Benussi darbas buvo paskelbtas 1914 m. Jame mokslininkas atkreipė dėmesį į įkvėpimo ir iškvėpimo (Į/I) koeficiento reikšmę. Kvėpavimą jis matavo ir užrašinėjo pneumografu (*pneuma* (gr.) – oras, kvėpavimas). V. Benussi atrado, kad įkvėpimo ir iškvėpimo trukmės koeficientas yra didesnis prieš sakant tiesą ir mažesnis ją pasakius, meluojant yra atvirkščiai – I/Į koeficientas yra mažesnis prieš pameluojant ir didesnis jau sumelavus.

1879 m. prancūzų elektroterapijos specialistas dr. Marie Gabrielis Romainas Vigouroux buvo pirmasis atradęs fenomeną, kurį mes vadiname elektroderminiu atsaku. Tai – nevalinga žmogaus kūno odos reakcija, atsirandanti susijaudinus ar išsigandus.

1921 m. medicinos studentas J. Larsonas iš Kalifornijos universiteto, išrado modernų poligrafinį instrumentą, kuris buvo daug tikslesnis nei ankstesnės mašinos.[39] Nors jis užregistravo keletą skirtingų fiziologinių atsakymų, šis aparatas nebuvo toks ištobulintas kaip modernūs poligrafiniai instrumentai. Juo buvo galima išmatuoti pulso dažnį, kraujospūdį ir kvėpavimo greitį, taip pat informacijai įrašyti buvo naudojamas dūmų popieriumi apvyniotas besisukantis būgnas. 1925 m. L. Keeleris ištobulino J. Larsono sukurtą instrumentą: vietoj dūmų popieriaus, norėdamas užregistruoti tiriamųjų reakcijų pokyčius, įtraukė dažų rašiklius, kad užtikrintų aparato našumą[40]. 1938 m. L. Keeleris aparatą toliau tobulino. Jis pridėjo dar vieną matavimo komponentą – galvos odos atsparumą.

[38] Samuel L. Highleyman. „The Deceptive Certainty of the Lie Detector“. *Hastings Law Journal* 10, 1 (1958): 53. https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1568&context=hastings_law_journal

[39] *The History of the Polygraph Machine*. Prieiga internetu: https://www.kidzone.ws/science/polygraph/historyofthepolygraphmachine.htm

[40] Ken Alder. *The Lie Detectors – The History of an American Obsession*. (New York: Free Press, 2007), 274.

1.2. Šiuolaikinių poligrafų naudojimo ypatumai

Kaip jau minėta, *poligrafas* reiškia prietaisą, kuris vienu metu registruoja, užrašo, kelių matuojamų dydžių pasikeitimus[41]. Nors pradžioje toks prietaisas buvo vertinamas tik kaip aparatas, galintis nustatyti respondento melą, ir šis vadinamojo melo detektoriaus principas buvo plėtojamas nuo 1773 m. tačiau nuo 1992 m. medicininiai tyrimų metodai iš tiesų nemažai pažengė.

Šiuolaikiniu poligrafu reikėtų vadinti tokį prietaisą, kuris fiksuoja fiziologinius apklausiamojo pokyčius. Šiuolaikiniai poligrafai dažniausiai turi keturis kanalus, kuriais gaunama informacija, nors kartais gali būti šešių ar net aštuonių kanalų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Poligrafų registruojami fiziologinių duomenų pokyčiai

Nr.	Instrumentas	Kūno dalis	Fiziologiniai pokyčiai
1.	Pneumografas	Krūtinė	***Kvėpavimo pakitimai***
2.	Sfigmografas	Alkūnė	***Arterinio kraujospūdžio pakitimai***
3.	Elektrodas	Pirštų pagalvėlės	***Odos varžos pokyčiai***
4.	Pletismografas	Nykštys	***Pulso pokyčiai***

(Šaltinis: Ganapati ir kt., 2013)

Priklausomai nuo poligrafo gamintojo, tuo pat metu gali būti registruojamas ***kapiliarų išsiplėtimas*** ir ***raumenų judesiai***. Atliekant poligrafinį testą, apklausiamasis nuolat yra prijungtas prie kraujo spaudimo prietaiso, kuris matuoja kraujospūdžio svyravimus. Kvėpavimo pakitimas matuojamas dėvint pneumonokus aplink krūtinę ir galiausiai elektrodai dedami ant žmogaus pirštų, siekiant išmatuoti odos laidumą. Manoma, kad tiriamajam padaugės baimės požymių, atsakant į svarbius klausimus, palyginti su kontroliniais klausimais.[42] Jei asmuo meluoja, pasikeičia autonominiai fiziologiniai požymiai atsakant į atitinkamus klausimus. Rezultatai laikomi nepasiektais, jei nė vienu iš klausimų subjektas neparodo svyravimų. Šios priemonės turėtų parodyti trumpalaikį atsaką į stresą, kuris gali kilti ir meluojant. Problema yra tai, kad stresas taip pat siejamas su psichinėmis pastangomis ir emocine būsena, o tai reiškia, kad jam gali turėti įtakos baimė, pyktis ir nustebimas. Yra daug neatsakytų klausimų, susijusių su poligrafijos testais, nes daugelis žmonių gali rasti būdų, kaip išbandyti ir suklastoti testą. Pavyzdžiui, žinoma, kad kai kurie

[41] Edmundas Kibirkštis, Donata Navajauskaitė, Kęstutis Vaitasius. *Informacinė medžiaga apie poligrafijos pramonę*. (Kaunas: Technologija, 2012), 7.

[42] N. D. Giardino, P. M. Lehrer, R.. Edelberg. „Comparison of finger plethysmograph to ECG in the measurement of heart rate variability“. *Psychophysiology* 39, 2(2002): 247.

žmonės vartoja raminamuosius preparatus, kad sumažintų nerimą, prakaitavimą. Tokiais atvejais kiekvienas užduodamas klausimas parodo pastovų fiziologinį atsaką. Be to, ir pačios priemonės nustatyti minėtus pokyčius nėra tikslios.[43] Atlikus tyrimą su sveikais individais nustatyta, kad tik ramybės būsenoje yra koreliacija tarp nykščio plestimografo ir elektrokardiogramos parodymų matuojant pulsą. Atliekant testus ši koreliacija išnyksta.

Naujausi moksliniai atradimai, leidžiantys neinvazinį ***galvos smegenų veiklos stebėjimą***[44], naudojant funkcinę transkranialinę Doplerio (FTCD) metodiką, parodė, kad sėkmingai sprendžiant problemas naudojama diskretiška žinių strategija (toliau – DKS), kuri atrenka neuroninius kelius, esančius viename smegenų pusrutulyje, o nesėkmingi rezultatai reiškia nediskriminacinę žinių strategiją (toliau – nDKS). Poligrafinis testas gali būti laikomas darbine atmintimi. Tai rodo, kad DKS modelis gali būti susijęs su mnemoninėmis operacijomis. Kitaip tariant, DKS modelis gali turėti diskrečiųjų žinių bazę (toliau – DKB) pagrindinėms sudedamosioms dalims, reikalingas užduočiai išspręsti, o nDKS atveju – DKB nėra, taigi atliekama „visuotinė“ arba dvigubo peizažo paieška. Tuo remiantis buvo sukurta „melo detektoriaus“ sistema ir užregistruota Jungtinių Valstijų patente. Ji pagrįsta tuo, kad atsakant į klausimus, į kuriuos įtraukiami teisingi ir neteisingi atsakymai, gaunamas kraujo srauto-greičio pokyčių modelis. Neteisingas atsakymas duos dvigubo formato aktyvavimą, o teisingas atsakymas parodys vienašališką atsaką. Kognityvinė poligrafija, kuri yra pagrįsta šia sistema, neturi subjektyvios psichinių procesų kontrolės, taigi ir didelio patikimumo ir specifiškumo, todėl ji dar turi būti išbandyta teismo medicinos praktikoje.

Elektroencefalografija, arba EEG, matuoja smegenų veiklą per elektrodus, pritvirtintus prie galvos odos. Tikslas yra nustatyti reikšmingų duomenų pripažinimą per šią veiklą. Atvaizdai ar objektai parodomi tiriamajam, kai yra nustatyti klausimai, susiję su pripažinimu. Gali būti rodomos, pavyzdžiui, nusikaltimų scenos. Dar praeito šimtmečio pabaigoje buvo atliekami bandymai su triušiais.[45] Jų metu buvo siekiama parodyti, kad nežinomi dalykai (nepažįstamo maisto kvapas) smegenyse sukelia visai kitokius EEG vaizdus nei žinomi. Be to, tų tyrimų metu buvo taip pat įrodyta, kad nauja patirtis keičia žinotų dalykų vaizdą smegenyse. Turint galvoje, kad melui aptikti būtų naudojamas daug sumanesnis individas svarbu nustatyti, kaip greitai nežinomą dalyką smegenys imtų suvokti kaip žinomą.

---

[43] *Ibid*.

[44] P. C. Njemanze. „Cerebral lateralization and general intelligence: Gender differences in a transcranial Doppler study". *Brain and Language* 92, 3(2005): 238.

[45] Christopher Was, Frank Sansosti ir Bradley Morris. *Eye-tracking technology applications in educational research* (Hershey, PA: IGI Global, 2017), 75.

J. Kircheris su mokslininkų grupe sukūrė ***akių stebėjimo technologijas*** (angl. *eye-tracking*), kurios laikomos poligrafine alternatyva.[46] Tai nėra emocinė reakcija, kaip antai poligrafas ir kiti metodai, o kognityvinė reakcija. Ši technologija nustato akių vyzdžių išsiplėtimą, atsako trukmę, skaitymo ir peržiūros laiką bei klaidas. Duomenys įrašomi, kai tiriamieji atsako į teisingus ir melagingus teiginius kompiuteryje. Teisingi teiginiai buvo atsakyti greičiau nei melagingi. Ši technologija siūlo kelis pranašumus prieš poligrafą: mažesnės sąnaudos, 1/5 darbo laiko, subjektų nereikia „prijungti“ prie jokių prietaisų ir nebūtini kvalifikuoti poligrafologai testui atlikti.

Balso streso analizė („balso rizikos analizė“, VSA) naudoja kompiuterines programas, palygina garso bangų amplitudes, dažnį, intensyvumą ir mikrodrebėjimą.[47] Tokiu būdu balso analizė „aptinka“ minimalias variacijas balse, kurios, kaip manoma, parodo baimę arba, kitaip sakant, signalizuoja apie melą. Šios technologijos gali būti naudojamos slaptai pokalbio telefonu metu ar kabinete apklausiant asmenį. Programinė įranga gali pati lyginti kontrolinių klausimų atsakymus su atitinkamais atsakymais į reikšmingus klausimus. Tačiau jo patikimumą paneigia kai kurie moksliniai tyrimai[48]. Nors, kai žmogus meluoja, priverstinis nervų įsikišimas verčia balso stygas iškraipyti garso bangą, t. y. dažnį, kuris skiriasi nuo to paties asmens dažnio, kai šis sako tiesą. 2013 m. buvo atlikti tyrimai[49] su 74 subjektais ir nustatyta vos 48 proc. šio metodo patikimumo. Keletas vėliau atliktų tyrimų[505152] taip pat parodė nepakankamą šių tyrimų patikimumą, todėl vėliau JAV nacionalinė mokslinių tyrimų taryba nutarė šį metodą atmesti kaip nepakankamai patikimą.

Funkcinis magnetinio rezonanso vaizdavimas (FMRI) – tai metodas, naudojamas daugeliui medicininių tikslų, kurių esmė yra žmogaus galvos smegenų deguonies panaudojimas.[53] Taip galima nustatyti, kurios smegenų dalys naudoja daugiau deguonies, tai yra naudojamos konkrečios užduoties metu. Tai vadinama deguonies lygio priklausomybe nuo kraujo arba hemodinaminiu atsaku. Pirmasis magnetinio rezonanso tomografijos modelis (MRI) buvo sukurtas dar 1976 m. Jis sukėlė revoliuciją anatominių tyrimų srityje, nes gaunami ne tik galvos smegenų, bet

---

[46] *Ibid.*
[47] *Ibid.*
[48] F. Horvath, J. McCloughan, D. Weatherman ir S. Slowik. „The Accuracy of auditors' and layered voice Analysis (LVA) operators' judgments of truth and Deception During Police Questioning“. *Journal of forensic sciences*, 58(2013): 385.
[49] *Ibid.*
[50] H. Hollien, J. D. Harnsberger, C. A. Martin, K. A. Hollien. „Evaluation of the NITV CVSA“. *Journal of Forensic sciences* 53, (2008): 183–193.
[51] J. D. Harnsberger, H. Hollien, C. A. Martin. „Stress and Deception in Speech: Evaluating Layered Voice Analysis“. *Journal of forensic sciences* 54, 3(2009): 642–650.
[52] Kelly Damphousse „Voice stress analysis: Only 15 percent of lies about drug use detected in field test“. *NIJ Journal*, 259 (2009): 8–12.
[53] Simpson Joseph. „Functional MRI lie detection: too good to be true?“ *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 36, 4(2008): 491–498.

ir bet kurios kitos kūno dalies vaizdai yra realiu laiku ir 3D formatu. Kadangi yra žinoma[54], kad sakant teisybę ir meluojant naudojami skirtingi galvos smegenų pusrutuliai, todėl šiuo metodu taip pat galima aptikti melą.[55] Buvo atlikti tyrimai naudojant FMRI, ir jie parodė, kad šis būdas gali būti naudojamas kaip melo aptikimo metodas.[56] Iš esmės poligrafas aptinka periferinės nervų sistemos veikimo pasikeitimus, o FMRI gali aptikti melą „ištakose" – galvos smegenyse. Norint naudoti tokį metodą melo detekcijai, FMRI turėtų būti naudojamas, uždėjus magnetinę juostą kaip skaitytuvą ant objekto galvos. Tačiau šiuo metu yra labai mažai žinoma apie kai kurias smegenų veiklos sistemas, susijusias su melu. Šiandien manoma, kad galvos smegenys susiduria su priverstinio pasirinkimo paradigma, kurioje subjektas turi galimybę pasakyti tiesą arba spontaniškai sumeluoti. Melą galima atskirti dėl padidėjusio kaktinės ir momeninės smegenų skilčių aktyvumo. Tačiau, jei subjektas melagingą vaizdinį suvokia kaip realybės dalį – jo reakcija gali aktyvuoti teisybę stimuliuojančias smegenų skiltis.

Oksfordo universitete kuriama dar viena kompiuterinė sistema, skirta ***spontaniškai veido mikroišraiškai*** nustatyti.[57] Paprastai mikroišraiškos yra labai sunkiai atpažįstamos net ir automatizuotai veido išraiškos analizės sistemai, nes jos yra trumpalaikės ir sąmoningos. Jų trumpa trukmė reiškia tik labai ribotą kadrų skaičių, skirtų analizei naudojant standartinę 25 kadrų per sekundę kamerą, o jų išskirtinumas reiškia, kad tam tikros išraiškos įtraukimas į išsamią mokymo duomenų bazę pareikalaus daug laiko ir psichologinės įžvalgos. Siekiant išvengti trumpo mažo kadrų skaičiaus, buvo naudojama interpoliacija laiko atžvilgiu ir „Multiple Kernel Learning" siekiant pagerinti klasifikaciją. Taip buvo sukurta pirmoji sistema, leidžianti atpažinti spontaniškas veido mikroišraiškas su palyginti dideliu tikslumu, maždaug 70 proc. Todėl tai taps vertinga priemone būsimiems kompiuteriniams tyrimams, skirtiems automatizuoti melo aptikimo procesą.

Tiesos serumas – tai tam tikros cheminės medžiagos, tokios kaip natrio triopentalas, etanolis ir kanapės, yra naudojamos norint gauti tikslią informaciją iš subjekto.[58] Iš viešai pateikiamų duomenų matyti, kad tiesos serumo būdu gauta informacija yra labai nepatikima, o subjektai, atrodo laisvai maišė faktus ir fantazijas. Didžioji dalis teiginio poveikio priklausė nuo subjekto įsitikinimo, kad jis negali meluoti dėl serumo įtakos.

---

[54] Langleben Daniel. „Brain activity during simulated deception: an event-related functional magnetic resonance study". *NeuroImage* 15, 3(2002): 727–32.
[55] Seane Spence. „Behavioural and functional anatomical correlates of deception in humans" *NeuroReport* 12, 13(2001): 2849–53.
[56] Ted Lee. „Lie detection by functional magnetic resonance imaging". *Human Brain Mapping* 15, 3(2001): 157–64.
[57] Li X. Pfister, G. Zhao ir M. Pietikäinen. *Recognising spontaneous facial micro-expressions*. Poster presented at Int'l Conference on Computer Vision (ICCV), 2011.
[58] P. Kapoor, P, Y. Chugh ir A. K. Kapoor. „Torture, terrorist and truth serum". *International Journal of Medical Toxicology & Legal Medicine 10*, 2(2008): 57–68.

Apibendrinant pastebėtina, visais laikais buvo aktualu ir itin svarbu nustatyti teisingą informaciją, kad būtų ištirti nusikaltimai. Dėl šios priežasties poligrafinis aparatas ištisus metus buvo tobulinamas, kol 1992 m. galiausiai buvo kompiuterizuotas. Taip poligrafas galėjo kompiuteriu efektyviau įrašyti bandymo rezultatus, todėl neliko dalies poligrafologo daromų klaidų vertinant rezultatus. Be to, tobulėjant techninėms priemonėms, kito ir šio nustatymo, ir paties tyrimo samprata. Jei šis tyrimas seniau buvo traktuojamas kaip psichologinis metodas nusikaltimui ištirti, dabar tai – psichofiziologinis tyrimas, nes yra susijęs su žmogaus psichologinėmis ir fiziologinėmis reakcijomis į tam tikrą informaciją.

2. POLIGRAFO NAUDOJIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS: TEORINIS POŽIŪRIS

Siekiant tinkamai įgyvendinti magistro darbo tikslą, tikslinga apžvelgti užsienio valstybėse taikomą tyrimo poligrafu praktiką. Šiame skyriuje, remiantis moksliniais tyrimais, teisės aktų nuostatomis ir teismų formuojama praktika, apžvelgiama Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse taikoma tyrimo poligrafu praktika, atskirai aptariant ir Lietuvoje vyraujantį tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą.

2.1. Tyrimo poligrafu taikymo praktika ES valstybėse

Per pastarąjį dešimtmetį Europoje pastebimai padidėjo poligrafo naudojimas siekiant nustatyti apgaulę. Belgija ir Suomija tyrimą poligrafu reguliariai naudoja baudžiamosiose bylose[59], o Jungtinė Karalystė ir Nyderlandai šio tyrimo panaudojimą adaptavo seksualinių nusikaltėlių elgsenai stebėti.[60] Toliau magistro darbe analizuojamos atskiros ES valstybės, kuriose tyrimas poligrafu naudojamas arba draudžiamas.

2.1.1. Valstybės, kuriose tyrimas poligrafu leidžiamas

Tyrimas poligrafu **Belgijoje** buvo pradėtas taikyti 1990 m. Taikydami šį tyrimą pareigūnai išnagrinėdavo sunkias bylas dėl tyrimo metu gautų įtariamųjų prisipažinimų, todėl šio metodo naudojimas nebuvo nutrauktas, tyrėjai ėmė kelti kvalifikaciją, kad galėtų tinkamai atlikti tyrimą poligrafu. Šioje šalyje minėtas tyrimas šiuo metu yra plačiai naudojamas – per metus baudžiamosiose bylose atliekama net 300 tyrimų.[61] Tyrimai poligrafu Belgijoje taikomas nužudymams, vagystėms, seksualiniams nusikaltimams ir net padegimams tirti. Policijos pareigūnai naudoja lyginamųjų klausimų (angl. *Control Question Technique*, CQT) metodiką, kurios tikslas yra nustatyti, ar asmens teiginiai yra teisingi. Pagrindiniai Belgijoje naudojamo tyrimo poligrafu aspektai yra šie:

[59] Ewout Meijer ir Bruno Verschuere. „The polygraph and the detection of deception“. *Journal of Forensic Psychology Practice* 10 (2010): 325–338.
[60] Ewout Meijer ir P. J. van Koppen. „Lie detectors and the law: The use of the polygraph in Europe“. *Iš* Canter, D., Zukauskiene, R. (Eds.). *Psychology and law: Bridging the gap* (Aldershot, UK: Ashgate Publishing, 2008): 33.
[61] David Canter ir Rita Žukauskiene. *Psychology and law: Bridging the gap* (Aldershot: Taylor & Francis Ltd., 2008), 77.

- šis tyrimas galimas tik baudžiamosiose bylose;
- užduodami klausimai turi būti susiję su konkrečiais materialiais faktais;
- turi būti įtariamojo sutikimas atlikti tyrimą poligrafu;
- tyrimo rezultatai naudojami teisminiame procese, tačiau yra numatyta teisėjo diskrecijos teisė pripažinti ar nepripažinti tyrimo rezultatus įrodymais;
- teisėjas priima sprendimą pasinaudoti ar nepasinaudoti šia teise apklausęs ekspertą teisminio proceso metu;
- teismas nedraudžia ikiteisminio tyrimo veiksmų, kurie atliekami atsižvelgiant į gautą informaciją atlikus tyrimą poligrafu, nors paties poligrafo rezultatai teisme gali būti ir nepripažįstami įrodymais.[62]

1958 m. **Lenkijoje** buvo išleistas vadovėlis „Kriminalistika“[63], kuriame buvo aprašytas tyrimas poligrafu[64], o pats tyrimas pirmą kartą panaudotas 1963 m. tiriant nužudymo bylą. Tyrimas poligrafu Lenkijoje yra leidžiamas remiantis Lenkijos BPK, kuriame nurodoma, kad psichofiziologinio tyrimo taikymas baudžiamajame procese yra leistinas.[65]

Tačiau mokslinių tyrimų autoriai pabrėžia, kad, nors poligrafas yra naudojamas ikiteisminiame tyrime esant tiriamojo sutikimu, teisminiame procese jo reikšmė yra menkavertė.[66] Visų pirma, nėra konkretaus teisinio reglamentavimo, kurio remiantis būtų ruošiami ekspertai, patvirtinta licencijų gavimo tvarka ar pats tyrimo atlikimas.[67] Visų antra, atlikus tyrimą poligrafu yra pateikiamos ekspertizės išvados, tačiau jeigu byloje nėra surinkta kitų įrodymų, patvirtinančių šias išvadas, poligrafo tyrimo rezultatai nėra pripažįstami įrodymu.[68] Be to, esant tik poligrafo ekspertizės išvadoms, kurios paremia valstybinį kaltinimą, priimami išteisinantys nuosprendžiai. Visų trečia, pagrindinis tyrimo tikslas yra ikiteisminiame tyrime patikrinti ar asmuo susijęs su nusikalstama veika.[69] Be to, pastebėtina, kad daug dažniau tyrimai poligrafu Lenkijoje taikomi ne

[62] Rimantas Grikienis, Arūnas Stakišaitis. *„Apie poligrafo (melo detektoriaus) panaudojimą užsienio valstybėse“*. Prieiga internetu: www.polygraph.lt/files/Apie%20poligrafo.doc
[63] Pawel Horoszowski. *Kryminalistyka*. Warszawa, 1958. *Iš* Widacki, Jan. *Badania poligraficzne w Polsce.* (Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2014): 34.
[64] Jan Widacki, Anna Szuba-Boron, Andrzej Frycz, Modrzewski. „Polygraph Examinations of Civil Servants in Poland“ *European Polygraph* 11, 1(2017): 15–23.
[65] Act of January 2016 on the Prosecutor's Office Law, Journal of Laws 2016, item 177.
[66] Jan Widacki, Anna Szuba-Boron, Andrzej Frycz, *op. cit.*
[67] *Ibid*.
[68] *Ibid*.
[69] *Ibid*.

teisminiame procese, bet civilinių ir darbo teisinių santykių srityje, pavyzdžiui, tikrinant kandidatus į valstybės tarnybą.

Taigi, nors teisine prasme tyrimas poligrafu Lenkijoje nėra uždraustas, tačiau jo metu gauti duomenys įrodomosios reikšmės teisme neturi ir dažniausiai naudojamas civilinių ir darbo teisinių santykių srityje.

Bulgarijoje tyrimo poligrafu naudojimo pradžioje (1968 m.) šis metodas buvo nukreiptas tik viena linkme – šio tyrimo tikslas buvo rasti lengviausiai prieinamus medicininius preparatus, kurių pavartojus būtų galima „apgauti“ melo detektorių. Šie tyrimai buvo atliekami specialiai įkurtame Vidaus reikalų ministerijai pavaldžiame mokslo padalinyje. Tuo laikotarpiu buvo poligrafas panaudotas vos keliuose ikiteisminiuose tyrimuose, tačiau šis panaudojimas buvo eksperimentinis, siekiant patikrinti turimų ir kuriamų apklausinėjimo taktikų rezultatus. Šiuos eksperimentus Bulgarija nutraukė aštuntajame dešimtmetyje.[70]

1990 m. dėl susiklosčiusios kriminogeninės situacijos šalyje tyrimai poligrafu pradėti naudoti teisminiuose procesuose. Poligrafologai buvo apmokomi JAV. Tyrimas poligrafu buvo taikomas rezonansinių nužudymų, apiplėšimų ir vagysčių bylose. Pirmosios bylos teismus pasiekė 1999 m. Teismui tyrimas poligrafu buvo pristatytas kaip „tyrimo tikrumo psichologinė ekspertizė“.[71]

Pažymėtina, kad nėra teisinio poligrafo naudojimo reglamentavimo. Be to, Bulgarijos teismai nepripažįsta poligrafo rezultatų įrodymais – jie pateikiami kaip psichologinė ekspertizė ir turi sutapti su kitais įrodymais byloje. Tai reiškia, kad Bulgarijoje, atsižvelgiant į tyrimo poligrafu rezultatų suderinamumą su kitais įrodymais, teismas pasilieka teisę priimti įrodymu ar atmesti. Tuo tarpu privačiai atlikti tyrimai iš viso negali būti pateikiami teismui. Galima pastebėti, kad Bulgarijoje, analogiškai kaip Lenkijoje, poligrafas daug dažniau taikomas darbo teisinių santykių srityje, pavyzdžiui, tikrinant kandidato asmenybę prieš priimant jį ar ją į darbą.[72]

1998 m. buvo įkurta Bulgarijos poligrafo asociacija. Vienas pagrindinių jos tikslų buvo palaikyti poligrafologų profesionalumą. Minėtą asociaciją sudaro apie 14 narių, dažniausiai po lygiai dirbančių valstybiniame ir privačiame sektoriuose. Privatūs poligrafologų dažniausiai periodiškai tiria darbuotojų lojalumą. Per metus atliekama apie 1000 tyrimų poligrafu, įskaitant ir valstybinius, ir privačius tyrimus.[73]

[70] Svetoslav Zanev „The History of Polygraph Use in Bulgaria“. *European Polygraph* 3, 9-10(2009): 23–31.
[71] *Ibid*.
[72] Todor Todorov. „The Usage of Polygraph Method in Bulgaria“. *Journal of Forensic Research* 7(4)(2016): 12.
[73] Svetoslav Zanev, *op. cit.*

Apibendrinant analizuotas šalis, galima teigti, kad Lenkijoje ir Bulgarijoje tyrimas poligrafu nėra teisiškai reglamentuojamas, o jo rezultatai teismo nėra pripažįstami įrodymais pačiais savaime – jie turi sutapti su kitais byloje esančiais įrodymais ir yra traktuojami kaip psichologinės ekspertizės dalis. Šiose šalyse tyrimas poligrafu plačiai taikomas civilinių ir darbo teisinių santykių srityje, pavyzdžiui, priimant kandidatą į valstybės tarnybą ar tikrinant darbuotojo lojalumą darbdaviui. Tuo tarpu Belgijoje tyrimas poligrafu galimas tik baudžiamosiose byloje tiriamajam sutikus. Ikiteisminiame tyrime nedraudžiami veiksmai, kurie atliekami atsižvelgiant į tyrimas poligrafu rezultatus, tačiau įrodymais šie rezultatai gali būti nepripažįstami. Taip yra dėl teisėjui numatytos diskrecijos teisės pripažinti ar nepripažinti tyrimo rezultatus įrodymais, teismo procese apklausus ekspertą.

2.1.2. Valstybės, kuriose tyrimas poligrafu naudojamas privatinėje teisėje

1998 m. **Slovakijos** Vidaus reikalų ministerija nutarė apmokyti atrinktus kandidatus naudoti poligrafą apklausose.[74] Mokymai vyko pagal JAV AIAAP (*angl*. Acxiton International Academy of Applied Psychophysiology, Houston, Texas) patvirtintus metodus. Tuo metu valstybėje buvo susiklosčiusi sudėtinga kriminogeninė situacija. Svarbiausiu tikslu naujai paruoštiems specialistams buvo praplėsti nusikaltimų tyrimo metodus, išbandant tyrimą poligrafu. Tačiau pristačius šį metodą juo susidomėjo ir privatus sektorius bei karinės struktūros dėl savo darbuotojų apklausos. Poligrafas naudotas nusikaltimų žmogaus gyvybei, sveikatai bylose, taip pat nusikaltimų, susijusių su nepilnamečiais, bylose; nusikaltimų, susijusių su laisve ir žmogaus teisėmis, bylose. Tyrimas poligrafu tapo „kompasu“ bylose, kuriose nėra kitų įrodymų.[75]

Tačiau 2005 m. teisės aktų pakeitimai nurodė, kad tyrimo poligrafu rezultatai negali būti laikomi įrodymu.[76] Šiuo metu Slovakijoje tyrimas poligrafu naudojamas apklausiant policijos pareigūnus, prieš priimant juos į darbą arba perkeliant į kitas pareigas.[77]

1996 m. **Jungtinėje Karalystėje** paskelbtas Britų psichologų draugijos pranešime nurodyta, kad poligrafas yra moksliškai nepagrįstas būdas gauti patvirtinimą ar informacija yra teisinga, ar melaginga. 2004 m. minėta draugija papildė pranešimą akcentuodama dar du neigiamus poligrafo aspektus – tyrimas poligrafu yra ribotų galimybių ir turi palyginti didelį suklydimo

[74] Milan Kormoš „Polygraph Examinations in the Department of Special Psychology of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic – a Retrospective View“. *European Polygraph* 11, 3(41)(2017): 365–371.
[75] *Ibid*.
[76] Act No. 301/2005, *Journal of Laws*.
[77] Milan Kormoš, *supra note* 74: 370.

procentą.[78] Atsižvelgiant į tai, Jungtinėje Karalystėje nėra galimybės remtis tyrimo poligrafu rezultatais teisme.

Tačiau atsirado tam tikra niša, kurioje imta naudoti tyrimus poligrafu, – tai nuteistųjų už seksualinius nusikaltimus emocinės kaitos monitoringas. Tuo tarpu tirti tokius asmenis Jungtinėje Karalystėje imta tik 2008 m. Pažymėtina, kad analogišką praktiką taiko ir Nyderlandai.[79] Pradėjus naudoti poligrafą bendraujant su nuteistais seksualiniais nusikaltėliais, Britų psichologijos draugija išliko kontroliuojančia institucija. Ir, nepaisant to, kiek ši draugija savo ataskaitose kritikavo tyrimą poligrafu, tačiau keli aspektai buvo pripažinti teigiamais:

- tyrimo poligrafu rezultatai gali padėti nuteistųjų priežiūrą ir resocializaciją vykdantiems pareigūnams atkreipti dėmesį į specifines nuteistųjų emocines išraiškas konkretaus dirgiklio atveju;
- tai tinkama priemonė nuteistiesiems ugdyti savikontrolę.[80]

Taigi nuo 1999 m. pradėti tyrimai su vos penkiais nuteistaisiais savanoriais ganėtinai greitai pasiekė gerų rezultatų ir 2007 metais buvo vyriausybės įtraukti į „Vaikų apsaugos nuo seksualinių smurtautojų programą“. Taip tyrimai poligrafu tapo ne tik privalomi asmenims nuteistiems už seksualinius nusikaltimus, bet ir jiems buvo suteiktas finansavimas.

Kaip matyti iš atliktos analizės, Jungtinėje Karalystėje tyrimai poligrafu nėra taikomi nei atliekant ikiteisminį tyrimą, nei teisme.

Apibendrinant galima teigti, kad dalyje ES valstybių tyrimo poligrafu naudojimas niekaip neatsispindi teisminiame reglamentavime. Be to, apžvelgus mokslinę literatūrą, nebuvo aptikta jokių poligrafo naudojimo atvejų šių valstybių praktikoje. Šiose valstybėse tyrimas poligrafu dažniausiai naudojamas privačių detektyvų veikloje, kurie siūlo jį panaudoti labai įvairiems tikslams, pavyzdžiui, neištikimybei patikrinti, taip pat atrinkti darbuotojus ar patikrinti jų lojalumą, taip pat ir komercinėms įmonės paslaptims saugoti ar darbo metu kilusiems konfliktams spręsti. Tokia tyrimo poligrafu naudojimo praktika taikoma ne tik aptartose, bet ir kitose valstybėse: Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Portugalijoje. Taip pat poligrafas naudojamas seksualinių nusikaltėlių emocinės kaitos monitoringui palaikyti – tyrimo poligrafu rezultatai gali padėti nuteistųjų priežiūrą ir resocializaciją vykdantiems pareigūnams atkreipti dėmesį į specifines nuteistųjų emocines išraiškas konkretaus dirgiklio atveju. Šis metodo naudojimo būdas taikomas Jungtinėje Karalystėje ir Nyderlanduose.

[78] Rimantas Grikienis ir Arūnas Stakišaitis, *supra note* 62.
[79] Meijer, van Koppen, *supra note* 60: 33.
[80] *Ibid*.

2.1.3 Valstybės, kuriose tyrimas poligrafu yra draudžiamas

Po Antrojo pasaulinio karo **Vokietijos** teritorijoje tvarką ėmė saugoti ir JAV karo policija. Būtent šie pareigūnai turėjo ir naudojo poligrafą. Imta pastebėti, kad daugelis save siekiančių išteisinti asmenų prašo tyrimo poligrafu ir remdamiesi jo rezultatais įrodinėja savo nekaltumą. Kadangi nė vienas žemesniųjų Vokietijos teismų nepriėmė tyrimo poligrafu rezultatų kaip įrodymo, 1954 m. dėl šio metodo naudojimo buvo kreiptasi į Vokietijos aukštesnįjį Federalinį teismą. Teismo išvada buvo labai aiški – poligrafas negali būti naudojamas teismuose, kadangi jo procedūra pažeidžia kaltinamojo teises elgtis pagal savo valią. Iš esmės, vienaip ar kitaip įvardijama, tačiau visur egzistuoja įtariamojo teisė neduoti parodymų prieš save patį arba atsisakyti išvis duoti parodymus. Tuo tarpu tyrimas poligrafu atima galimybę įtariamajam elgtis pagal savo valią ir pačiam spręsti, kokius parodymus jis duoda.[81]

Iki 1979 m. ši nuostata galiojo visuose teismuose, kur vieningai buvo atmetamas bet koks poligrafo naudojimas.[82] Tačiau 1979 m. buvo publikuotas profesoriaus J. Schwabe‘o straipsnis, kuriame buvo keliamas svarbus klausimas: kas yra didesnis žmogaus teisių ir laisvės apsispręsti pažeidimas – ar poligrafo tyrimas, ar nekalto asmens nuteisimas laisvės atėmimo bausme? Mokslininko nuomone, negalima atimti iš asmens paskutinio šanso įrodyti savo nekaltumą. Šis straipsnis paskatino diskusiją, kurios pagrindu kai kurie teisėjai leido naudoti poligrafą, o prokurorams užginčijus tokius sprendimus bylos patekdavo į aukštesnįjį Federalinį teismą. Šį kartą teismas nutarė, prieš priimant kokį nors sprendimą, išklausyti keturių mokslininkų nuomones.[83] 1998 m. Vokietijos Federalinio teismo senatas priėmė du sprendimus dėl poligrafo naudojimo:

1. 1954 m. priimtas sprendimas remiasi netinkamais teisiniais argumentais.
2. Lyginamuoju klausimu paremta apklausa neturi jokios įrodomosios galios, todėl šis tyrimas nepriimtinas baudžiamuosiuose procesuose. [84]

Po šio sprendimo tyrimas poligrafu imtas taikyti kai kuriais atvejais šeimos teismuose, kartais šio tyrimo paprašo įtariamojo gynėjas, norėdamas asmeniškai žinoti dar vieną nuomonę apie ginamojo nekaltumą, tam, kad galėtų pasirinkti, kokia bus gynybos taktika. Be to, gynėjas gauna raštišką poligrafų ekspertų liudijimą ir jį gali panaudoti teisminiuose ginčuose.

[81] Udo Undeutsch. „The actual use of investigative physiopsychological examinations in Germany“. *European polygraph* 1, 5(2007): 7–17.
[82] David Canter ir Rita Žukauskiene, *supra note* 61: 101.
[83] Undeutsch, *op. cit.*
[84] *Ibid.*

Austrijos situacija dėl poligrafo naudojimo tiriant nusikalstamas veikas yra analogiška kaip Vokietijos. Čia taip pat poligrafu tyrimas poligrafu iš esmės yra draudžiamas baudžiamajame procese, tik bėgant metams keitėsi draudimo pagrindai. Šiuo metu Austrijos Aukščiausiasis teismas yra išaiškinęs, kad tyrimas poligrafu prieštarauja vienam pagrindinių principų, kad niekas neturi būti priverstas liudyti prieš save.[85] Be to, Austrijos baudžiamojo proceso kodekso 164 str. 4 d. poligrafas yra uždrausta naudoti priemonė.[86] Kiti argumentai susiję su poligrafo nepakankamu patikimumu ir teisėjo laisva valia vertinti įrodymus. Daugelis Austrijos mokslininkų sutinka, kad poligrafas nebūtų naudojamas.[87]

Apibendrinant galima teigti, kad išanalizavus ES valstybių tyrimo poligrafu praktikų panašumus ir skirtumas, nustatyti keli esminiai aspektai: nė vienoje iš nagrinėtų valstybių tyrimas poligrafu nelaikomas įrodymu ikiteisminiame ar teisminiame procese. Vienos ES valstybės tyrimą poligrafu ir jo metu gautus duomenis pateikia teisminiame procese, kitos šį tyrimą naudoja tik sprendžiant civilinius ir darbo teisės klausimus, tačiau teisiniu įrodymu gauti duomenys nelaikomi, o dar kitos jį draudžia dėl pažeidžiamų žmogaus teisių.

2.2. Tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Nuo 2000 metų **Lietuvoje** įsigaliojus Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymui (toliau – Poligrafo naudojimo įstatymas), iš esmės turėjo nelikti jokių reglamentavimo problemų. Tačiau kai kurių teisėsaugos institucijų darbuotojų požiūris į įstatymų taikymą sukelia nemažą sumaištį ir įspūdį, kad Lietuvoje yra poligrafo reglamentavimo problemų. Poligrafo naudojimo įstatymas numato, kokiais atvejais galima naudoti poligrafą ir labai konkrečiai uždraudžia visus kitus poligrafo naudojimo pretekstus.[88] Poligrafo naudojimą lemiančios aplinkybės yra: siekis bet kokiais būdais apklausti asmenį taip, kad pasakytų tiesą; 85 proc. patikimumas; humaniškas tyrimo atlikimas; moksliškai įrodytas susijaudinimo užfiksavimas.[89] Tuo priežastys, lemiančios atsisakymą vertinti tokius būdus kaip tinkamus apklausai, yra: žmogaus teises pažeidžianti prietaiso naudojimo metodika; ne 100 proc. efektyvumas; nustatoma ne melo faktas, o apklausiamojo susijaudinimo

[85] Monika Stempkowski. „Polygraph in Austria“. *European Polygraph*, 2 (24)(2013): 77–84.
[86] StPO BGBl 1975/631.
[87] Monika Stempkowski, *op. cit.*
[88] „Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“, *supra note* 1.
[89] Vitas Saldžiūnas ir Aleksandr Kovalenka. „Poligrafas Lietuvoje ir svetur“. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų* (Vilnius: Registrų centras, 2012), 351.

reakcija; yra nemažai aplinkybių (pvz.: vaistų poveikis, nėštumas ir t. t.), keičiančių testo rezultatus.[90]

Nors mokslinėje literatūroje keliamos diskusijos dėl poligrafo naudojimo baudžiamajame ar civiliniame procese, tačiau reikia pastebėti, kad Poligrafo naudojimo įstatyme[91] konkrečiai apibrėžta, jog, visų pirma, šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje yra numatyti 6 atvejai, kuriais tyrimas poligrafu gali būti naudojamas, o 3 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta nuostata „tyrimas poligrafu draudžiamas, išskyrus šiame įstatyme numatytiems tyrimo subjektams“. Šiais dviem straipsniais tyrimas poligrafu yra labai griežtai apibrėžtas, kada ir kam jis gali būti naudojamas, ir nustatyta, kad negali būti taikomas niekam kitam. Tiriami gali būti valstybės tarnautojai, pareigūnai, kariai ir asmenys, atrinkti tokiai tarnybai, kurių tarnyba yra susijusi su įslaptintos informacijos naudojimu, apsauga ar susipažinimu su ja bei minėtų asmenų suteikta arba atitinkamų valstybės institucijų surinkta informacija, susijusi su įvardytais asmenimis.

Pažymėtina, kad dėl darbo su slapta informacija pasisako Lietuvos administraciniai teismai. Šių teismų praktikoje dėl poligrafo duomenų įrodomosios reikšmės yra konstatuota, kad, tik esant tiriamo asmens suteiktai ar atitinkamos valstybės institucijos surinktai informacijai, susijusiai su tiriamu asmeniu ir jo aplinka bei pagrindžiančiai asmens nepatikimumą, neištikimybę Lietuvos valstybei, tyrimo poligrafu neigiamos išvados gali būti vertinamos kaip papildoma informacija, neigiamai apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką.[92] Be to, aiškindamas šią teisės normą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad asmeniui nenaudinga tyrimo poligrafu išvada (jeigu asmens sutikimu toks tyrimas buvo atliktas) arba asmens atsisakymas tirtis poligrafu savaime nesudaro pagrindo neišduoti leidimo dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija arba panaikinti anksčiau išduotą leidimą. Lemiamą reikšmę tokioms (asmeniui neigiamoms) pasekmėms atsirasti turi prieš tyrimą arba prieš atsisakymą tirtis turima (surinkta) kita informacija apie asmenį, kuri, viena vertus, sukelia pagrįstas abejones dėl asmens tinkamumo dirbti su įslaptinta informacija, antra vertus, nėra pakankama tam, kad būtų galima daryti vienareikšmišką išvadą apie asmens savybių nesuderinamumą su teise dirbti su tokia informacija. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju lemiamą reikšmę išvadai apie asmens tinkamumą dirbti su įslaptinta informacija turi faktinės asmens elgesį tam tikroje situacijoje charakterizuojančios aplinkybės, kurios teismo turi būti nustatytos ir įvertintos pagal įrodymų administracinėje byloje vertinimo taisykles.[93]

[90] Gintaras Goda, *supra note* 3: 33.
[91] „Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“, *op. cit.*
[92] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-855/2013.
[93] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014-03-04 nutartis administracinėje byloje Nr. A143-289/2014.

Tyrimo poligrafu teisėtumas ikiteisminiame tyrime gali būti vertinamas BPK ribose. BPK 20 straipsnyje nurodoma, kad įrodymai yra įstatymų nustatyta tvarka teisėtai gauti duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę turinčią reikšmės bylai išspręsti.[94] Tačiau teismas turi diskrecijos teisę nuspręsti, ar kiti ikiteisminio tyrimo metu gauti duomenys laikytini įrodymais. Atsižvelgiant į tai, kad ikiteisminio tyrimo veiksmai yra parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje, eksperimentas bei į tai, kad šis sąrašas yra baigtinis, galima teigti, kad ikiteisminiame tyrime nėra numatyta teisė atlikti tyrimą poligrafu nei kaip parodymų patikrinimo veiksmą, nei kaip įrodomąją galią turinčių juridinių faktų nustatymo būdą.

Taip pat pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje Lietuvoje poligrafo klausimu iš esmės pasisako nedaug mokslininkų. G. Godos teigimu, tyrimai poligrafu galėtų būti atliekami tik pakeitus BPK (išplėtus parodymų patikrinimo veiksmų sąrašą) bei Poligrafo naudojimo įstatymą, tačiau autorius nemato tokių įstatymų pataisų prasmės.[95] Anot G. Godos, demokratinėse valstybėse kaltinamojo prisipažinimas nelaikomas „įrodymų karaliene“ priimant sprendimus baudžiamosiose bylose vadovaujamasi principu *in dubio pro reo* (visos nepašalintos abejonės vertinamos kaltinamojo naudai).[96] Tai reiškia, kad, nesant kaltės įrodymų visumos, kaltinamojo prisipažinimas nesudaro prielaidų priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Autorius taip pat pabrėžia, kad „raginimas duoti teisingus parodymus, teigiant, kad tiesa vis tiek paaiškės atlikus tyrimą poligrafu, laikytinas Konstitucijai prieštaraujančiu vertimu duoti parodymus prieš save“.[97]

Tuo tarpu V. Saldžiūno ir A. Kovalenkos nuomonė dėl tyrimo poligrafu taikymo nusikalstamoms veikoms atskleisti kiek kitokia. Jie teigia, kad asmeniui uždavus vos penkis klausimus tikimybė nustatyti tiesą yra net 99,4 proc., o tyrimo metu užduodama net 14 klausimų.[98] Autorių manymu, kuo daugiau yra pateikiama atsakymo variantų į pateikiamus klausimus, tuo patikimumo tikimybė, esant apklausiamojo reakcijai, yra didesnė.[99]

Be to, labai svarbu tai, kad, šių kriminalistikos mokslininkų manymu, reikalinga atsižvelgti ir į patį poligrafologą. Teigiama, kad ikiteisminio tyrimo tyrėjas arba prokuroras, įgyvendinantys baudžiamąjį procesą, turi turėti ne tik būtinas teorines žinias ir praktinius įgūdžius, bet ir gebėti naudoti visas galimas šiuolaikines teismo ekspertizės priemones, skirtas nusikaltimo pėdsakams

[94] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777
[95] Gintaras Goda, *supra note* 3, 31.
[96] *Ibid*.
[97] *Ibid*.
[98] Vitas Saldžiūnas ir Aleksandr Kovalenka. „Legal Regulation and Practice of Psychophysiological Polygraph Examinations in the Republic of Lithuania“. *Polygraph* 42, 3(2013): 137–145.
[99] Vitas Saldžiūnas ir Aleksandr Kovalenko, *supra note* 89: 351.

nustatyti, užfiksuoti, ištirti ir įvertinti, taip pat padėti išsiaiškinti nusikaltimų aplinkybes ir nustatyti jų vykdytojus. Poligrafas laikytinas viena iš tokių priemonių.[100] Kriminalistinėje praktikoje tyrimas poligrafu atliekamas, kai išnaudojamos visos įmanomos priemonės, atliekami visi BPK numatyti tyrimo veiksmai.[101] Poligrafo naudojimas yra tinkamas, jei kitos baudžiamosios bylos priemonės yra neįmanomos arba nesėkmingos; jei esant daugeliui įtariamųjų nėra galimybės nustatyti asmens, padariusio nusikalstamą veiką; jei nėra galimybės patvirtinti, kad asmuo dalyvavo nusikalstamoje veikoje; jei reikalinga nustatyti kiekvieno asmens vaidmenį nusikalstamoje veikoje; jei reikalinga detalizuoti nusikalstamos veikos aplinkybes, įrankį, reikšmės turinčius daiktus; jei reikalinga ištirti nusikalstamą vietą; taip pat jei reikalinga patvirtinti arba paneigti šalių parodymus, atliktus ikiteisminio tyrimo metu, patikrinti versijas ir interpretuoti neteisybę.[102]

Pabrėžtina, kad akistatų atlikimas prieš tyrimą poligrafu gali būti netikslingas, kadangi akistatų metu dažnai atskleidžiama informacija, kurią būtų galima patikrinti atliekant tyrimą poligrafu. Taip pat prieš planuojant atlikti tyrimą poligrafu, detalės žiniasklaidoje turi būti atsakingiau viešinamos.[103]

Apibendrinant galima teigti, kad Poligrafo naudojimo įstatymas numato atvejus, kada tyrimas poligrafu gali būti naudojimas, bei apibrėžia subjektus, kuriems šis tyrimas gali būti taikomas. Dėl darbo su slapta informacija pasisako Lietuvos administraciniai teismai. Teismų nuomone, asmeniui nenaudinga tyrimo poligrafu išvada (jeigu asmens sutikimu toks tyrimas buvo atliktas) arba asmens atsisakymas tirtis poligrafu savaime nesudaro pagrindo neišduoti leidimo dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija arba panaikinti anksčiau išduotą leidimą. Tačiau neigiamos išvados gali būti vertinamos kaip papildoma informacija, neigiamai apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką tik tuomet, kai esama valstybės institucijų ar tiriamo asmens suteiktos informacijos, susijusios su tiriamu asmeniu ir jo aplinka bei pagrindžiančios asmens nepatikimumą, neištikimybę Lietuvos valstybei. Be to, BPK nenumato teisės ikiteisminiame tyrime atlikti tyrimą poligrafu nei kaip parodymų patikrinimo veiksmą, nei kaip įrodomąją galią turinčių juridinių faktų nustatymo būdą.

Analizuojant mokslininkų nuomones nustatyta, kad Lietuvoje esama tiek tyrimą poligrafu palaikančių, tiek nepalaikančių mokslininkų. Palaikančioji pusė teigia, kad kuo daugiau yra

[100] Jurgita Baltrūnienė ir Antanas Janušauskas. „Psychophysiological examination using polygraph: theoretical aspect of the using“. *Criminalist = Криминалистъ первопечатний: міжнародний науково-практичний юридичний журнал*, 7 (2013), 122.
[101] Janina Juškevičiūtė, Snieguolė Matulienė ir Daiva Kairienė. „Poligrafo naudojimas tiriant nusikalstamas veikas“. Iš: *Kriminalistika* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 258.
[102] Baltrūnienė ir Janušauskas, *op. cit.*
[103] Janina Juškevičiūtė, Snieguolė Matulienė ir Daiva Kairienė, *op. cit.*

pateikiama atsakymo variantų į pateikiamus klausimus, tuo patikimumo tikimybė, esant apklausiamojo reakcijai, yra didesnė, todėl pabrėžia, kad tyrimo metu gali būti klausiama net iki 114 klausimų. Tyrimo poligrafu nepalaikanti mokslininkų pusė remiasi kaltės įrodymų visumos argumentu bei neleistino įsiskverbimo į žmogaus vidų argumentu. Kriminalistikos praktikų manymu, tyrimas poligrafu atliekamas, kai išnaudojamos visos įmanomos priemonės, atliekami visi BPK numatyti tyrimo veiksmai.

3. POLIGRAFO NAUDOJIMO LIETUVOJE TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ

Šiame skyriuje bus nagrinėjamos baudžiamosios, administracinės ir kitos bylos. Pasirinktas 10 metų laikotarpis: nuo 2008 iki 2018 metų. Toks laikotarpis garantuoja pakankamą bylų skaičių, kad būtų galima daryti kokias nors išvadas. Kita vertus, pasirinkus platesnį laikotarpį, reiktų įvertinti ir įstatymų pakeitimus ir socialinės ir kartu moralinės visuomenės pozicijos pasikeitimą. Žvelgiat į teismų praktiką, nuo 2008 m iki 2018 m. Lietuvos teismuose buvo nagrinėjama 121 kartą[104] bylos, kuriose buvo diskutuojamas poligrafo tyrimo klausimas. Iš viso 80 atskirų atvejų, iš kurių tik 26 bylos susijusios su atėmimu dirbti su įslaptinta informacija. Iš likusiųjų 1 administracinis teisės nusižengimas ir dvi civilinės bylos.

3.1. Administracinių bylų analizė

Nagrinėtu laikotarpiu teismuose tirtos 26 bylos, kuriose buvo taikytas tyrimas poligrafu. Pastebėtina, kad 2015 m. priimti net 8 nuosprendžiai, 2016 m. išnagrinėtos 6 bylos, o 2010 ir 2011 m. nebuvo išnagrinėta nė viena tokia byla (žr. 1 priedą).

Paprastai administraciniai teismai turi vieningą poziciją dėl poligrafo naudojimo. Aiškindamas šią teisės normą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad asmeniui nenaudinga tyrimo poligrafu išvada (jeigu asmens sutikimu toks tyrimas buvo atliktas) arba asmens atsisakymas tirtis poligrafu savaime nesudaro pagrindo neišduoti leidimo dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija arba panaikinti anksčiau išduotą leidimą. Pažymėtina, kad lemiamą reikšmę tokioms (asmeniui neigiamoms) pasekmėms atsirasti turi prieš tyrimą arba prieš atsisakymą tirtis turima (surinkta) kita informacija apie asmenį, kuri, viena vertus, sukelia pagrįstas abejones dėl asmens tinkamumo dirbti su įslaptinta informacija, kita vertus, nėra pakankama tam, kad būtų galima daryti vienareikšmišką išvadą apie asmens savybių nesuderinamumą su teise dirbti su tokia informacija. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju lemiamą reikšmę išvadai apie asmens tinkamumą dirbti su įslaptinta informacija turi faktinės asmens elgesį tam tikroje situacijoje charakterizuojančios aplinkybės, kurios teismo turi būti nustatytos ir įvertintos pagal įrodymų administracinėje byloje vertinimo taisykles.[105]

[104] Liteko, Lietuvos teismų informacinė sistema, žiūrėta 2018 rugsėjo 7 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2
[105] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis, *supra note* 92.

Pagal Poligrafo naudojimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalį, tyrimo išvada yra naudojama kaip papildoma informacija, apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką. Jeigu asmens tyrimo išvada yra neigiama, taip pat asmeniui atsisakius tirtis poligrafu, atsižvelgiant į visą turimą informaciją apie tiriamą asmenį ir jo aplinką, šiam asmeniui gali būti neišduodamas ar panaikinamas leidimas dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija. Poligrafo naudojimo įstatyme yra įtvirtinta, kad poligrafo išvada yra tik papildoma informacija ir negali būti esminė informacija, kuria remiantis panaikinamas leidimas dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija. Todėl tik esant tiriamo asmens suteiktai ar atitinkamos valstybės institucijos surinktai informacijai, susijusiai su tiriamu asmeniu ir jo aplinka bei pagrindžiančiai asmens nepatikimumą, nelojalumą Lietuvos valstybei, tyrimo poligrafu neigiamos išvados gali būti vertinamos kaip papildoma informacija, neigiamai apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką. Tokį poligrafo išvados vertinimą yra pateikęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.[106] Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad įvardytos teismų pozicijos aiškiai apibrėžia, kad poligrafo tyrimo rezultatai visais atvejais yra tik papildoma informacija, charakterizuojanti asmenį.[107]

Apibendrinant galima teigti, kad administracinių teismų pozicija dėl tyrimo poligrafu yra ta, kad asmeniui nenaudinga tyrimo poligrafu išvada (jeigu asmens sutikimu toks tyrimas buvo atliktas), tačiau asmens atsisakymas tirtis poligrafu savaime nesudaro pagrindo neišduoti leidimo dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija arba panaikinti anksčiau išduotą leidimą. Taip pat teismai laikosi nuomonės, kad poligrafo tyrimo rezultatai visais atvejais yra tik papildoma informacija, charakterizuojanti asmenį.

3.2. Baudžiamųjų bylų analizė

Per pasirinktą laikotarpį nuo 2008 iki 2018 metų Lietuvos teismuose buvo išnagrinėta 51 baudžiamoji byla. Dažniausiai šiose baudžiamosiose bylose tyrimas poligrafu buvo taikomas tiriant bylas dėl nužudymo, vagysčių, sunkaus sveikatos sutrikdymų, iššaginimų ir plėšimų (žr. 2 priedą).

Visais atvejais baudžiamosiose bylose buvo akcentuojama tai, kad „poligrafo naudojimo tvarką nustato Poligrafo naudojimo įstatymas“.[108] Šio įstatymo 4 str. 2 d. nustato baigtinį sąrašą

[106] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A261-1684/2012; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. birželio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2322-662/2015

[107] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-855/2013

[108] „Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“, *supra note* 1.

asmenų (valstybės tarnautojai, pareigūnai ir kariai, taip pat asmenys, atrinkti valstybės tarnybai, kurių tarnyba yra susijusi su disponavimu įslaptinta informacija), kurie gali būti tiriami poligrafu, o įstatymo 5 str. 3 d. – baigtinį sąrašą atvejų, kada minėtiems asmenims gali būti atliekamas tyrimas poligrafu. Akivaizdu, kad kaltinamojo ar kito bylos dalyvio tyrimas poligrafu neatitinka Poligrafo naudojimo įstatymo 4 str. 2 d. bei 5 str. 3 d. įtvirtintų imperatyvių reikalavimų.[109] Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos, galioja principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“; duomenys, kuriuos valstybės institucijos gavo įstatyme nenurodytu būdu, įrodymais nepripažįstami.[110] Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamajame procese kaltinamasis gali būti tiek aktyvus, tiek pasyvus, sakyti tiesą ar meluoti, todėl, vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – LR BPK) 20 straipsnio nuostatomis, teismas nesiremia ir įrodymais nelaiko duomenis, gautus atlikus psichofiziologinį tyrimą[111]. Analogiškos pozicijos laikosi ir kiti Lietuvos Respublikos teismai[112], taip pat analogiška mintis plėtojama ir teisės doktrinoje.[113] Pažymėtina, kad dėl tos pačios priežasties kritiškai vertintini ir teisme apklaustų specialistų, vykdžiusių tyrimą poligrafu, duoti paaiškinimai.

Nagrinėtose baudžiamosiose bylose, kaip ir administracinėse, teisėjai pasisakė dviem aspektais – kaip vertina atliktą tyrimą poligrafu ir kokia pozicija jų dėl bylos dalyvių prašymų atlikti tokį tyrimą, kai byloje jis nebuvo atliktas. 21 proc. visų bylų buvo tokių, kuriose buvo prašoma atlikti tyrimą poligrafu, nors ikiteisminio tyrimo metu jis nebuvo atliekamas. Tačiau, ar vertindamas įrodymus, ar tenkindamas (atsisakydamas tenkinti) prašymus, teismas privalo remtis įstatymu ir savo poziciją pagrįsti.

Kaip jau minėta, ir baudžiamosiose bylose tyrimas poligrafu yra įstatymo leidžiamas tik tais atvejais, kai kalbama apie įslaptintos informacijos naudojimą. Kalbant apie valstybės tarnautojus, kurie turi leidimus susipažinti su įslaptinta informacija ir padaro nusikalstamą veiką, dažniausiai tai būna arba korupcinio pobūdžio nusikaltimai, nusikaltimai susiję su pareigų viršijimu (LR BK 225 str. – 229 str.) arba veikos, susijusios su informacijos praradimu (LR BK 296 str. – 297

[109] „Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“, *supra note* 1.
[110] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“. *Teismų praktika* 27, 2007.
[111] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777
[112] Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-542-557/2014.
[113] Gintaras Goda, *supra note* 3, 33.

str.). Nagrinėtu laikotarpiu penkios bylos buvo pradėtos pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau –LR BK) 228 str.[114]

Teismų praktika rodo, kad negali būti laikomi įrodymų šaltiniu, patvirtinančiu kaltinamojo kaltę. Byloje kaltinamasis R. Z. atsisakė tikrintis poligrafu ir parodymus davė paskutinis. Prokuroro nuomonė buvo išsakyta skunde, jog, siekiant patikrinti R. Z. duotų parodymų teisingumą, jam buvo pasiūlyta atlikti tyrimą poligrafu, tačiau R. Z. atsisakė ir tai jį, kaip pareigūną, atitinkamai charakterizuoja, be to, kad tyrimas poligrafu yra patikimas, rodo tai, kad pagal Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymą, atlikus tyrimą poligrafu, yra galimybė panaikinti pareigūnams leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija, t. y. eiti jiems užimtas pareigas. Teismas nurodė, kad šios aplinkybės nėra susijusios su byloje sprendžiamais klausimais, todėl jų neprivalu aptarinėti teismų sprendimuose.[115] Be to, joks teisės aktas neįpareigoja įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo sutikti tirtis poligrafu. Taip pat LR BPK suteikia teisę kaltinamajam atsisakyti duoti parodymus arba duoti juos išklausius kitų asmenų parodymus.[116] Šios aplinkybės negali būti vertinamos kaip patvirtinančios asmens kaltumą, nes kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo turi teisę gintis ir pasirinkti tam tikrą gynybos taktiką. Pažymėtina ir tai, kad net nusikalstamą veiką atlikus asmeniui, kuris patenka į ratą subjektų, kuriems gali būti atliekamas tyrimas poligrafu, teismai pasisako, kad Poligrafo naudojimo įstatymas nesiejamas su baudžiamuoju procesu, todėl teismas gali netenkinti prašymo atlikti tyrimą poligrafu.[117]

Tačiau galima pastebėti ir kitokių teismo pasisakymų. Vienoje byloje dėl nužudymo buvo atliktas kaltinamojo tyrimas poligrafu. Teismas konstatavo, kad tyrimo poligrafu rezultatai negali būti laikomi savarankišku įrodymu, patvirtinančiu kaltinamojo kaltę. Kita vertus, šio tyrimo rezultatai, įvertinus juos kitų byloje surinktų įrodymų kontekste, laikytini veiksniu, sustiprinančiu teismo vidinį įsitikinimą dėl nuteistojo parodymų neobjektyvumo.[118]

Teismai taip pat pabrėžia, kad vertina ne atskirus įrodymus, o įrodymų visumą. Vienoje byloje nuteistasis pateikė skundą ir nurodė, kad teismas nepasisakė, kodėl jo, kaip valstybės tarnautojo, parodymai negalėjo būti tiriami pagal Poligrafo naudojimo įstatymą. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad toks tyrimas BPK nenumatytas. Pirmosios instancijos teismas ištyrė visus byloje esančius duomenis ir vadovaudamasis į bylą surinkta rašytine medžiaga padarė

[114] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/mRQMTxiFNt
[115] Šiaulių apygardos teismo 2012 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-924-282-2012.
[116] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso kodeksas“, *supra note* 111.
[117] Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-275-562/2015.
[118] Lietuvos apeliacinis teismo 2017 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-220-307/2017.

pagrįstą išvadą, jog kaltinamojo kaltė dėl jam inkriminuojamų nusikalstamų veikų visiškai įrodyta. Tai, kad nebuvo pasinaudota prietaisu, kuriuo fiksuojami asmens fiziologiniai pokyčiai, atsirandantys asmens organizme tyrimo šiuo prietaisu metu ir kuriais grindžiamas šiuo prietaisu tiriamo asmens teiginių vertinimas, nepaneigia kaltinamojo kaltės padarius nusikalstamas veikas. Pažymėtina, kad teismas byloje vertina įrodymų visumą ir vieni įrodymai neturi viršenybės prieš kitus.[119]

Tačiau esama ir bylų, kuriose teismas pateikia teigiamą nuomonę dėl poligrafo tyrimo taikymo – kai poligrafo tyrimą atlieka ne kaltinamasis, o nukentėjusysis. Vienoje byloje tyrimą poligrafu atliko nukentėjusioji, o kaltinamasis atsisakė. Buvo gauta specialisto išvada, kurioje nurodoma, kad galima manyti arba daryti prielaidą, kadangi nebuvo užfiksuotos išskirtinės liudininkės psichofiziologinės reakcijos, liudininkė pagal psichofiziologinio tyrimo, naudojant poligrafą, užduotus klausimus ir pateiktus galimus atsakymus buvo atvira. Pirmosios instancijos teismas tyrimą poligrafu vertino taip: nors pagal Poligrafo naudojimo įstatymą nei nukentėjusioji, nei kaltinamasis nepriklauso asmenų, tiriamų poligrafu, ratui[120], visgi ta aplinkybė, nors ir netiesiogiai, bet patvirtina, kad nukentėjusiosios parodymai yra teisingi ir juos duodama ikiteisminio tyrimo metu ji nepabijojo būti patikrinama jų teisingumui įvertinti ir tokius pačius davė teisme.[121] Ši byla buvo apskųsta ir apeliacine, ir kasacine tvarka. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) šioje byloje pagrįstai nurodė, kad, nors pagal Poligrafo naudojimo įstatymą, nei nukentėjusioji, nei kaltinamasis nepriklauso asmenų, tiriamų poligrafu, ratui, vis dėlto ta aplinkybė, nors ir netiesiogiai, bet patvirtina, kad nukentėjusiosios parodymai yra teisingi, juos duodama ikiteisminio tyrimo metu ji nepabijojo būti tikrinama jų teisingumui įvertinti ir tokius pačius parodymus davė teisme. Kaip nukentėjusiosios parodymų patikimumą rodančią aplinkybę tyrimo poligrafu rezultatus vertino ir apeliacinės instancijos teismas. Iš šių teismo pateiktų motyvų matyti, kad tyrimo poligrafu rezultatai buvo laikomi ne V. S. kaltumo įrodymu, bet veiksniu, sustiprinančiu teismo vidinį įsitikinimą dėl nukentėjusiosios parodymų objektyvumo. Taigi, teismo dėmesys nukentėjusiosios tyrimo poligrafu rezultatams šiuo atveju neprieštarauja faktinių aplinkybių nustatymo principams.[122]

[119] Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. spalio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-270-255/2015.
[120] „Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“, *supra note* 1.
[121] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81-788/2015.
[122] *Ibid*.

Analogiškai teismas nusprendė ir kitoje byloje – nukentėjusysis atliko tyrimą poligrafu, o kaltinamasis atsisakė. Teismas pasisakė, jog tai, kad nukentėjusysis nebijojo būti tikrinamas, gali būti vertinamas kaip veiksnys, sustiprinantis teismo vidinį įsitikinimą dėl nukentėjusio parodymų.[123]

Apibendrinant pastebėtina, kad daugumoje baudžiamųjų bylų LAT pozicija dėl poligrafo naudojimo nusikalstamoms veikoms atskleisti yra aiški: tyrimas poligrafu yra kompleksinis psichofiziologinis tyrimas, skirtas asmens teiginių teisingumui įvertinti naudojant poligrafą, tačiau baudžiamojo proceso įstatymas tokios apklausos nenumato. Poligrafo naudojimo įstatymas griežtai apibrėžia tyrimo poligrafu atvejus ir tyrimo objektą. Poligrafo naudojimo baudžiamajame procese galimybė šiame įstatyme nenumatyta. Pagal Poligrafo naudojimo įstatymą liudytoja nepriklauso asmenų, tiriamų poligrafu, ratui, todėl baudžiamojoje byloje tokio veiksmo rezultatai – tyrimo poligrafu išvados, negali būti vertinamos. Tačiau, kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, teismas pateikia ir kitokią nuomonę – nukentėjusios sutikimas išsitirti poligrafu gali būti vertinamas ne kaip kaltinamojo kaltę patvirtinantys veiksnys, bet kaip veiksnys, sustiprinantis teismo vidinį įsitikinimą dėl nukentėjusiosios parodymų objektyvumo.

Svarbu tai, kad kaltinamojo atsisakymas išsitirti poligrafu negali būti vertinamas kaip aplinkybės, patvirtinančios asmens kaltumą, nes kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo turi teisę gintis ir pasirinkti tam tikrą gynybos taktiką. Tai galioja net ir tais atvejais, kai kaltinamasis patenka į ratą subjektų, kuriems gali būti atliekamas tyrimas poligrafu pagal teisės aktų nuostatas.

Be to, pabrėžtina, kad teismai vertina įrodymų visumą, o ne atskirus įrodymus, todėl net ir tais atvejais, kai kaltinamajam atlikto tyrimo poligrafu rezultatai yra teigiami ir jam palankūs, savaime tai kaltinamojo kaltės nepaneigia.

3.3. Kitų bylų analizė

Pasirinktu laikotarpiu buvo nagrinėjamos ir trys civilinės bylos ir viena administracinių teisės pažeidimų byla, kuriose buvo atliktas tyrimas poligrafu (žr. 3 priedą).

Viena civilinė byla[124] buvo dėl anksčiau jau aptartų aplinkybių, t. y. asmuo, atlikus jam tyrimą poligrafu, buvo atleistas iš statutinių pareigų. Atleidimo pagrindas buvo jam inkriminuota nusikalstama veika, dėl kurios jis pirmosios instancijos teisme buvo pripažintas kaltu. Vėliau kasacinė instancija bylą perdavė nagrinėti iš naujo, ir minėtas asmuo buvo išteisintas. Dėl šių

[123] Vilniaus rajono apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-233-834/2015.
[124] Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1673-104/2014.

aplinkybių pilietis kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydamas priteisti jam patirtą materialinę ir moralinę žalą dėl neteisėto atleidimo iš pareigų. Taigi, nors ieškovas ieškinį ir grindžia neteisėtais procesiniais veiksmais, tačiau tokie poligrafo naudojimo pagrindai, kurie aptariami šioje byloje, buvo išnagrinėti ankstesniame skyrelyje.

Antra civilinė byla[125] yra susijusi su šeimos teise. Ieškovas prašė teismo pripažinti, kad santuoka iširo dėl atsakovės kaltės. Vyras nurodo matęs atsakovę neblaivią ir norėdamas šį teiginį pagrįsti atliko tyrimą poligrafu. Jam buvo surašyta Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro (toliau – LP KTC) pažyma. Tyrimo metu ieškovui buvo užduoti klausimai apie tai, ar jis klaidingai teigia, jog matė atsakovę apsvaigusią nuo alkoholio. Į visus šiuos klausimus ieškovas atsakė „ne“. Pažymoje nurodoma, kad tyrimo atlikimo metu fiziologinių reakcijų, rodančių, kad ieškovas buvo nesąžiningas atsakydamas į jam užduotus klausimus, neužfiksuota. Jo nuomone, tyrimo poligrafu pažyma laikytina leistinu įrodymu, kurį teismas turi tirti ir vertinti. Ieškovas taip pat pateikė apeliacinės instancijos teismui naujus įrodymus – Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Policijos departamento prie LR VRM) raštą „Dėl Lietuvos Respublikos seimo narės paklausimo apie poligrafo naudojimą“[126], kuriuo siekia įrodyti, jog teismui pateikta tyrimo poligrafu pažyma yra leistinas įrodymas. Tuo tarpu teismo pozicija šiuo klausimu buvo tokia: nesant byloje įrodymų, kurie patvirtintų ieškovo nurodytas aplinkybes, susijusias su atsakovės kalte dėl santuokos iširimo, nėra pagrindo remtis vien tik LP KTC pažyma, kuri galimai turėtų patvirtinti ieškovo paaiškinimų sąžiningumą. Atitinkamai neprijungtinas prie bylos ieškovo kartu su apeliaciniu skundu teikiamas naujas įrodymas – Policijos departamento prie LR VRM raštas.

Trečioje civilinėje byloje[127] ieškovas UAB „V.“ kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti iš atsakovo Č. K. 233 508,04 Lt skolos už atliktus statybos darbus. Pirmos instancijos teismas nepripažino ir atmetė kaip įrodymą ieškovo teismui pateikto S. S. tyrimą poligrafu, nes poligrafo duomenys moksliniu ir praktiniu požiūriu yra tikimybinio pobūdžio ir teismas negali jais remtis. Apeliaciniame skunde ieškovas teigė, kad tyrimas poligrafu yra objektyvus ta prasme, kad yra fiksuojamos tiriamojo reakcija į jam sunkiai kontroliuojamus dirgiklius, susijusius su reikšmingais įvykiais. Tuo tarpu atsakovas teigė, kad tyrimas poligrafu yra labai specifinis, jo duomenys –

[125] Vilniaus apygardos teismo 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1276-392/2014.
[126] „Dėl Lietuvos Respublikos seimo narės paklausimo apie poligrafo naudojimą“. Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, 2012-05-18 Nr. 5-S-1006, http://www.netylek.lt/uploads/tmce/files/570_Polic.dep._del%20poligrafo%20naudojimo.pdf
[127] Lietuvos apeliacinis teismo 2011 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-68/2011

tikimybinio pobūdžio, todėl teismas pagrįstai atmetė ieškovo pateiktą S. S. tyrimą poligrafu. Teismas nelaiko argumentu tyrimo poligrafu, tačiau plačiau apie tai nepasisako.

Ketvirta byla yra administracinio teisės pažeidimo byla[128], kurioje Kėdainių rajono apylinkės teismo nutarimu administracinio teisės pažeidimo byloje M. Č. buvo pripažintas kaltu pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 123 straipsnio 1 dalį, 123 straipsnio 5 dalį ir 130 straipsnio 1 dalį bei jam paskirta galutinė nuobauda – 1000 Eur bauda su teisės vairuoti transporto priemonės atėmimu 4 metams už tai, kad jis 2015 m. gegužės 27 d., apie 13 val., vairavo traktorių ir stabdomas uniformuotų policijos pareigūnų nesustabdė vairuojamos transporto priemonės, traktorius neregistruotas, nedraustas privalomuoju draudimu, be valstybinių numerių, tokiais veiksmais pažeidė Kelių eismo taisyklių 16, 226 punktų reikalavimus. Atskirajame skunde nurodoma, kad 2015-11-26 LP KTC specialisto išvada patvirtina, jog tiriamasis M. Č. į jam užduotus tikrinamuosius klausimus sakė tiesą. Apeliacinės instancijos teismo nuomone, ši aplinkybė taip pat neturi esminės reikšmės sprendžiant klausimą dėl administracinių teisės pažeidimų, kadangi tyrimo metu nustatytas M. Č. nurodomų aplinkybių teisingumas nėra susijęs su minėtų administracinių teisės pažeidimų padarymu, nes jam buvo užduodami klausimai, susiję su traktoriaus vagyste, o ne su jo vairavimu. Be to, teismas akcentuoja, kad melo detektoriaus (poligrafo), kuriuo yra atliekamas psichofiziologinis tyrimas, duomenys teismų praktikoje nėra laikomi įrodymais.

Apibendrinat galima teigti, kad poligrafo tyrimo naudojimo praktika civilinėse bylose nėra gausi, tačiau teismai laikosi anksčiau aptartos pozicijos, jog tyrimo poligrafu metu gauti duomenys nėra laikomi įrodymais arba plačiau apie prašymo taikyti tyrimą poligrafu nepasisako.

[128] Kauno apygardos teismo 2016 m. birželio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-514-238/2016.

4. TEISINIS TYRIMO POLIGRAFU REGLAMENTAVIMAS IR NAUDOJIMAS: EMPIRINIS TYRIMAS

Siekiant sužinoti Lietuvos teisininkų požiūrį į teisinį poligrafo taikymo reglamentavimą bei šio tyrimo pranašumus ir trūkumus, buvo atlikta anoniminė apklausa. Šiame skyriuje išsamiai pristatomas atliktas empirinis anketinis tyrimas ir analizuojami gauti apklausos rezultatai.

4.1. Tyrimo metodika

Siekiant nustatyti poligrafo panaudojimo teisinio reglamentavimo problemas teisėsaugos institucijų pareigūnų požiūriu, pasirinktas atlikti *kiekybinis tyrimas*. Pasak K. Kardelio, kiekybiniam tyrimui labiau būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinio požymių, išgaunant įvairius rodiklius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami[129].

Tyrimo metodai. Pasirinktas kiekybinio tyrimo metodas – *anketinė apklausa*. Tai yra formalizuotas klausimų rinkinys, kuriuo gaunama informacija iš vartotojų. Ji sudaroma remiantis tyrimo tikslu, uždaviniais, tiriamaisiais klausimais – indikatoriais.[130] Anketose gaunama gausi statistinė medžiaga, atskleidžianti faktinę realybę, jos raidos tendencijas, vienų reiškinių priklausomybę nuo kitų, jų sąveiką.[131] Visi šie duomenys, išreikšti empiriniais kiekybiniais rodikliais, atspindi tikrovę. Gautiems rezultatams analizuoti pasirinkta *aprašomoji statistinė duomenų analizė*, kuria siekiama tiksliausiai apibūdinti tiriamą populiaciją bei apibendrintai ir suprantamai aprašyti didelius duomenų kiekius.[132]

Šio tyrimo instrumentas yra anketinė apklausa, sudaryta iš tikslinių klausimų. Sudarant anketą naudoti uždaro tipo klausimai, kur tiriamųjų buvo prašoma pasirinkti vieną arba kelis jam (jai) tinkamus atsakymus iš pateiktų variantų, bei atviro tipo klausimai. Pažymėtina, kad uždaras atsakymų tipas palengvina gautų rezultatų apdorojimą ir suaktyvina tiriamųjų veiklą, kadangi į tokius klausimus paprasta atsakyti. Dar vienas klausimų pateikimo tipas, kuris naudojamas anketoje,

[129] Kęstutis Kardelis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016), 87.
[130] Rimantas Tidikis. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 18.
[131] *Ibid*.
[132] Asta Valackienė. *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika: vadovėlis* (Kaunas: Technologija, 2008), 111.

– klausimas su pasirenkamuoju atsakymu, kai pateikiamas klausimas, o respondentas gali pasirinkti vieną, du ar daugiau atsakymų. (žr. 4–7 priedus).

Tiriamieji šiame tyrime pasirinkti pagal kriterinę atranką. Pasak V. Žydžiūnaitės, „kriterinėje atrankoje tyrėjas pasirenka tyrimo dalyvius pagal konkrečius kriterijus, kurie atitinka darbo temos kontekstą ir tyrimo problemos turinį[133]. Kriterijais gali būti įvairios charakteristikos tokios kaip „amžius, lytis, išsilavinimo lygmuo, turima profesinė kvalifikacija, profesija, darbo patirtis, organizacijos tipas, konkrečių įvykių ar emocijų patirtys ir kt.“[134] Šiuo atveju kriterijus yra tiriamojo darbas Lietuvos teisėsaugos institucijose. Tyrime dalyvavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Apeliacinio teismo bei apygardų teismų teisėjai, Generalinės prokuratūros bei apygardų prokuratūrų prokurorai, Policijos departamento prie LR VRM bei apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų tyrėjai, advokatų kontorų advokatai.

Tyrimo imtis turi būti pakankamai reprezentatyvi, kad pagal jos rezultatus būtų galima spręsti apie generalinę visumą. Reprezentatyvioji imtis – tai tokia imtis, kurios individų (objektų) pagrindinių požymių skirstymas atitinka populiaciją (generalinę aibę). Reprezentatyviosios imties tyrimo išvadas galima taikyti visai populiacijai. K. Kardelio teigimu, minimalus atvejų skaičius neturėtų būti mažesnis kaip 30.[135] Tuo tarpu, pasak Žydžiūnaitės, minimalus kiekybinio tyrimo apklausoje dalyvaujančių respondentų skaičius yra 60. Pageidautina, kad kiekybinio tyrimo dalyvių kiekis svyruotų nuo 60 iki 120.[136]

Šiame tyrime dalyvavo 119 tiriamųjų, iš kurių buvo 25 advokatai, 42 prokurorai, 28 teisėjai ir 24 tyrėjai. Geografiškai – 61 proc. respondentų dirba Vilniaus apskrityje, 17 proc. – Kauno apskrityje, 8 proc. – Klaipėdos apskrityje, 6 proc. – Šiaulių apskrityje ir po 4 proc. – Marijampolės ir Panevėžio apskrityse. Atsižvelgiant į mokslo tiriamųjų darbų rengimo metodologiją, galima teigti, kad imtis užtikrinta.

Tyrimo **eiga**. Tyrimas buvo atliktas pagal 8 etapus:[137]

1. Temos pasirinkimas;
2. Mokslo šaltinių atranka, analizė ir ataskaitos rašymas;
3. Tyrimo plano rengimas ir instrumento sudarymas;
4. Tyrimo duomenų rinkimas;

[133] Vilma Žydžiūnaitė. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija* (Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011), 254.
[134] *Ibid*.
[135] Kęstutis Kardelis, *supra note* 129: 335.
[136] Vilma Žydžiūnaitė, *supra note* 133: 109.
[137] Vida Mockienė, Danguolė Drungilienė, Arvydas Martinkėnas. *Mokslo tiriamųjų darbų rengimo metodologija bakalauro ir magistro programų studentams* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014), 63.

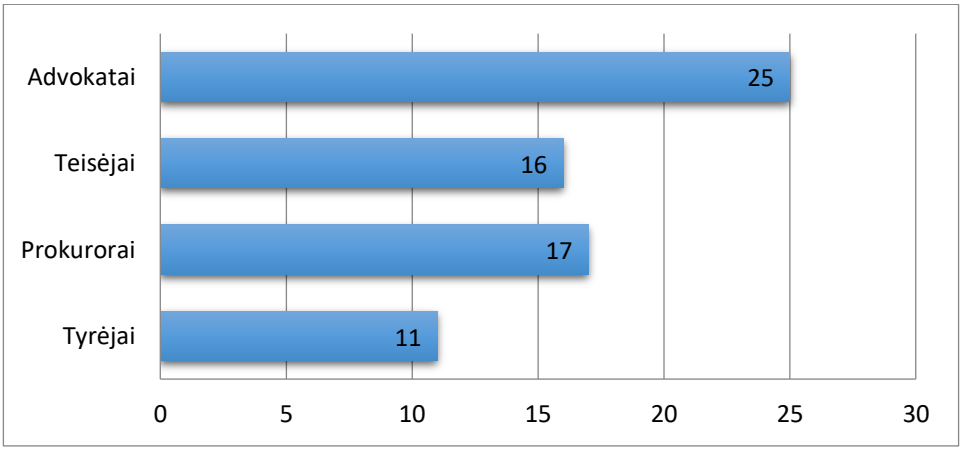
5. Tyrimo duomenų analizė, rezultatų interpretavimas bei pateikimas;
6. Tyrimo rezultatų palyginimas;
7. Išvadų ir rekomendacijų parengimas;

Tyrimui atlikti buvo parengtos keturios anoniminės anketos, kuriose pateikiami klausimai vadovaujantis nagrinėta moksline literatūra. Anketos buvo publikuotos per interneto platformą www.apklausa.lt. Respondentams buvo išsiųsti elektroniniai laiškai, kuriuose buvo prašoma užpildyti anketas pagal respondento darbo sritį. Iš išsiųstų 1 086 anketų buvo gauta 119 respondentų užpildytos anketos. Gauti duomenys buvo išanalizuoti ir palyginti tarpusavyje.

Tyrimo etika. Vykdant apklausą laikytasi pagrindinių tyrimuose išskiriamų etinių principų: geranoriškumo, privatumo, anonimiškumo, pagarbos, informacijos tikslumo ir kt.[138] Pasak R. Tidikio, anoniminė anketa yra tuomet, kai atsakęs asmuo lieka nežinomas (atsakymai žymimi tik pliusu ar minusu, pabraukiamas atsakymas arba kaip nors kitaip žymima nieko nerašant).[139] Respondentams išsiųstose anketos formose buvo paaiškinta, kad anketa yra anoniminė, o tyrimo metu gauta informacija bus naudojama tik šiame magistro darbe.

4.2. Tyrimo rezultatų analizė

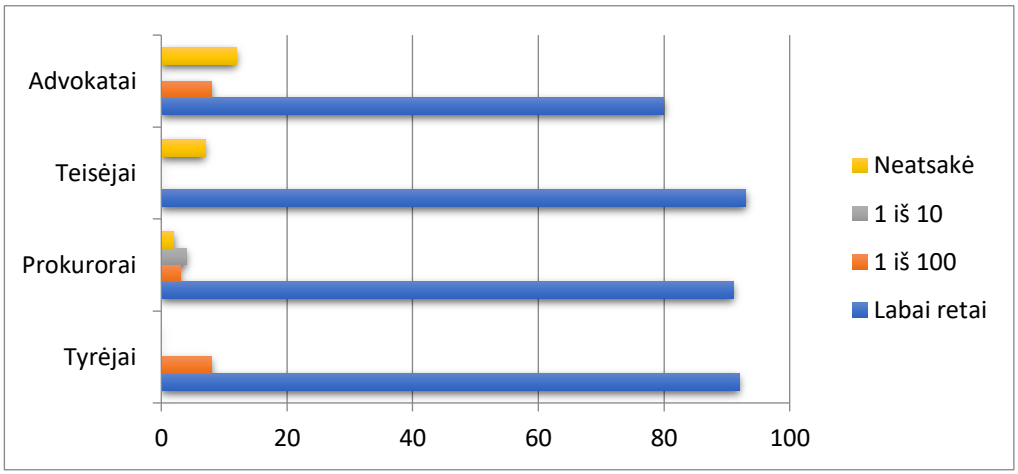
Respondentų darbo stažas. Bendras respondentų stažo vidurkis 17 metų, o ribos – nuo 0 iki 40 metų. Iš jų: tyrėjų vidurkis 11 metų, kai ribos nuo 0 iki 26 metų; prokurorų vidurkis 17 metų, kai ribos nuo 2 iki 25 metų; teisėjų vidurkis 16 metų, kai ribos nuo 2 iki 27 metų; advokatų vidurkis 25 metai, kai ribos nuo 0 iki 40 metų (žr. 1 diagramą).

***1 diagrama**. Respondentų stažo vidurkis (metais)*

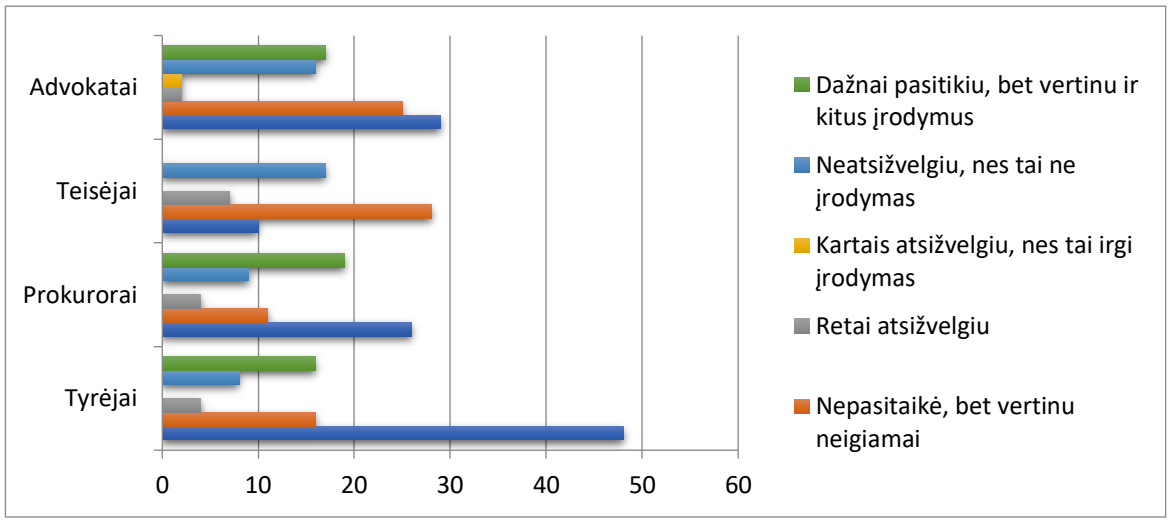
[138] Rimantas Tidikis, *supra note* 130: 102.
[139] Kęstutis Kardelis, *supra note* 129: 141.

Respondentų paklausus, *„Kaip dažnai byloje būna atliktas tyrimas poligrafu?“,* iš 119 respondentų 89 proc. teigė, kad šis tyrimas pasitaiko „labai retai“; 5 proc. respondentų pažymėjo, kad pasitaiko viena byla iš 100 arba viena byla iš 50. Svarbus nuokrypis yra tai, kad 4 proc. prokurorų teigia, kad tokios bylos pasitaiko viena iš 10 arba viena iš 5.Šis nuokrypis yra dėl to, kad elektroniniai laiškai buvo rašomi sąmoningai tiems prokurorams, kurie atlieka ikiteisminius tyrimus dėl korupcijos, piktnaudžiavimo ir kitose bylose, kuriose tyrėjai yra apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų Imuniteto skyrių. Tiesa, kai kurie respondentai (5 proc.) į šį klausimą neatsakė. Kiekvienos respondentų grupės rezultatai pateikti diagramoje (žr. 2 diagramą).

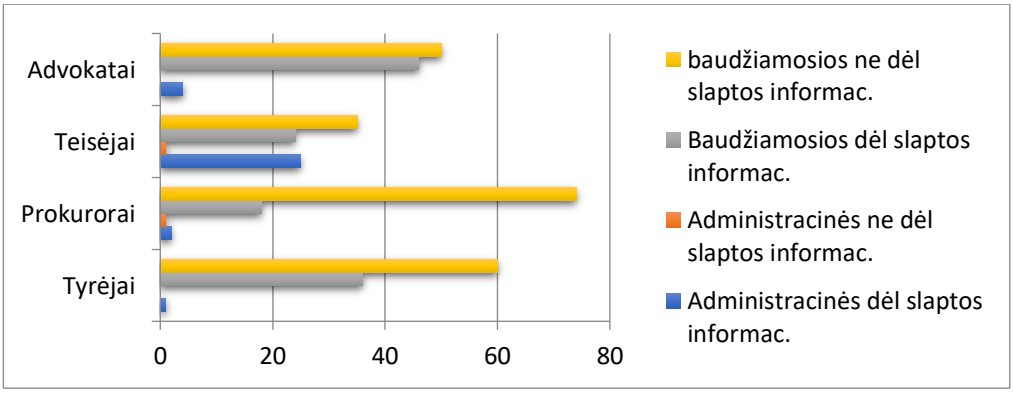
2 diagrama. *Respondentų atsakymai į klausimą „Kaip dažnai bylose pasitaiko tyrimas poligrafu?“*

Respondentams buvo užduotas klausimas *„Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie tyrimą poligrafu?“,* siekiant sužinoti respondentų požiūrį į tyrimą poligrafu. Analizuojant respondentų atsakymus į šį klausimą, visų pirma buvo atsižvelgta į ankstesnio klausimo rezultatus, nes labai svarbu atskirti, ar pats respondentas tiesiogiai susidūrė su poligrafo naudojimu byloje, ar ne. Pažymėtina, kad jei nuomonę respondentas susidarė tik iš nuogirdų, o pats niekada nėra skaitęs tyrimo poligrafu išvados, jo požiūris gali būti iškreiptas viešosios opinijos. Todėl atsakymus, kad respondentui nepasitaikė dirbti su tokio tyrimo rezultatais, reikėtų vertinti atsargiai, nes nėra aišku, kas suformavo tokį respondento požiūrį. Kitas svarbus faktas, kuris buvo nustatytas šiuo klausimu, yra tai, kad nė vienas teisėjas nenurodė, jog dažnai pasitiki tyrimu poligrafu. Galima pastebėti, kad teisėjų atsakymai, palyginti su kitų grupių respondentų atsakymais, yra daug labiau kritiški į poligrafo naudojimą nusikalstamoms veikoms tirti. Visų respondentų atsakymų į šį klausimą rezultatai pateikti diagramoje (žr. 3 diagramą).

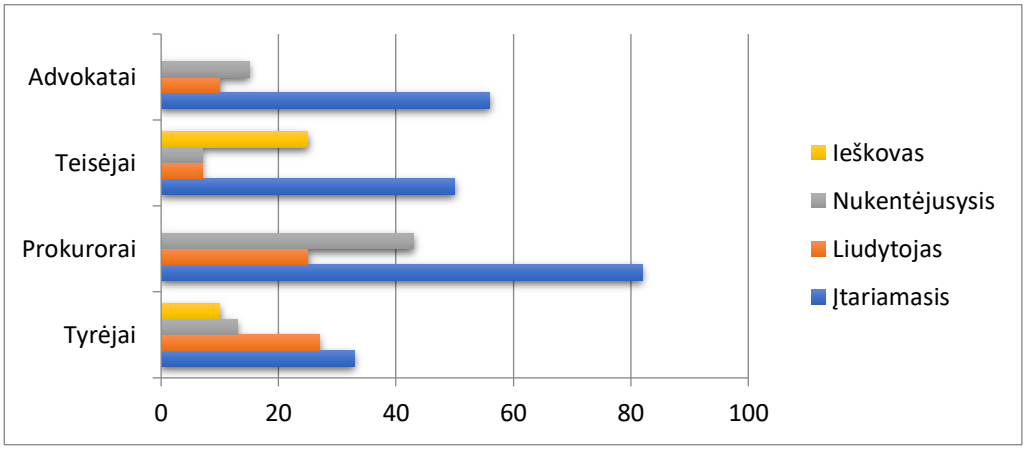
***3 diagrama**. Respondentų požiūris į tyrimą poligrafu*

Visoms respondentų grupėms buvo pateiktas klausimas, *„Kokiose bylose pasitaiko tyrimas poligrafu?“*. Nepaisant to, kad įstatymas numato galimybę tirti tik valstybės tarnautojus ir tik dėl įslaptintos informacijos, tačiau bylų analizė parodė, kad yra nemažai atvejų, kai šių įstatymo nurodymų nepaisoma. Atsižvelgiant į tai, respondentų taip pat buvo klausiama, kokiose bylose pasitaiko tyrimai poligrafu. Svarbu pastebėti, kad, išskyrus teisėjų grupę, kiti respondentai gali atsakyti apie tai, kiek dažnai tyrimai poligrafu pasitaiko ikiteisminiame procese. Tačiau paaiškinti, kodėl tik teisėjai mano, kad tyrimas poligrafu pasitaiko administracinėse bylose, dėl įslaptintos informacijos, o kitų grupių respondentai taip nemano, – sudėtinga. Iš bylų analizės matyti, kad 26 bylos buvo administracinės, susijusios su įslaptinta informacija, ir 51 byla buvo baudžiamoji, kurių vos kelios buvo susijusios su įslaptinta informacija. Visų respondentų atsakymų į šį klausimą rezultatai pateikti diagramoje (žr. 4 diagramą).

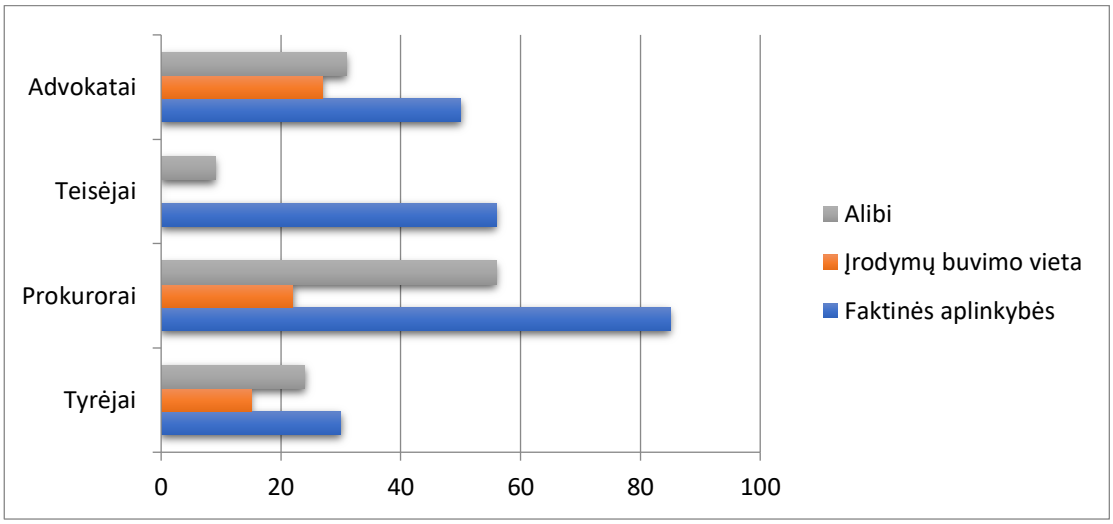
***4 diagrama**. Respondentų atsakymai į klausimą „Kokiose bylose dažniau pasitaiko tyrimas poligrafu?“*

Respondentams buvo pateiktas klausimas *„Kurie proceso dalyviai buvo tikrinami poligrafu?“*. Kaip ir ankstesnis klausimas, šis klausimas buvo pateiktas tam, kad būtų galima įvertinti rezultatų skirtumą tarp jau anksčiau surinktos informacijos išnagrinėtose teismo bylose ir ikiteisminiuose procesuose, apie kuriuos daugiau gali pasakyti respondentai. Iš tiesų, jau turimi duomenys atitinka teisėjų grupės pateiktą atsakymų spektrą. Tuo tarpu kitų grupių respondentai teigia kiek kitaip. Bylose buvo matyti, kad daugeliu atvejų pareigūnas, kuris galimai padarė įstatymui priešingą veiką, buvo apklaustas poligrafu (arba jam buvo siūloma tai padaryti), vėliau buvo atleistas iš pareigų ir kreipėsi į teismą administraciniu ieškovu prašydamas jį grąžinti į pareigas. Todėl beveik visose administracinėse bylose ieškovas buvo tirtas poligrafu. Keistas nuokrypis respondentų atsakymuose yra tai, kad nė vienas advokatas nepasakė, kad tam tikras procentas administracinių ieškovų yra apklausti poligrafu. Ypač keista tai, kad pagal aptartas bylas matyti, kad šis procentas yra artimas 100. Į respondentams užduotą klausimą *„Kaip dažnai pasitaiko bylose, poligrafu apklaustas dalyvis?“* atsakymai buvo pateikti „labai dažnai“, „dažnai“, „retai“, „yra buvę“ ir „nepasitaikė“. Šiuo klausimu buvo siekiama sužinoti, kaip respondentams yra pasitaikę, kad bylose, kuriose yra panaudotas tyrimas poligrafu, būtų apklausti tam tikri proceso dalyviai. Rezultatai buvo sumuojami pagal tokį metodą: klausimas – kaip dažnai pasitaiko tiriamuoju įtariamasis; atsakymai tyrėjų grupės pasiskirstė taip: „labai dažnai“ teigia 4 proc., „dažnai“ – 13 proc., „retai“ – 6 proc., „yra buvę“ – 17 proc. ir „nepasitaikė“ – 60 proc. Apibendrinant susumuoti teigiami rezultatai, t. y. „labai dažnai“ + „dažnai“ + „retai“ + yra buvę“ → 4 proc. +13 proc. + 6 proc. + 17 proc. = 40 proc. Šis skaičius – 40 proc. yra lyginamas su tokiu pat sumavimo būdu gautais kitų proceso dalyvių rezultatais. Todėl tokį skaičių verta laikyti santykiniu skaičiumi, reikalingu palyginimui. Visų respondentų atsakymų į šį klausimą rezultatai pateikti diagramoje (žr. 5 diagramą).

***5 diagrama**. Respondentų atsakymai į klausimą „Kurie proceso dalyviai buvo tikrinami poligrafu?“*

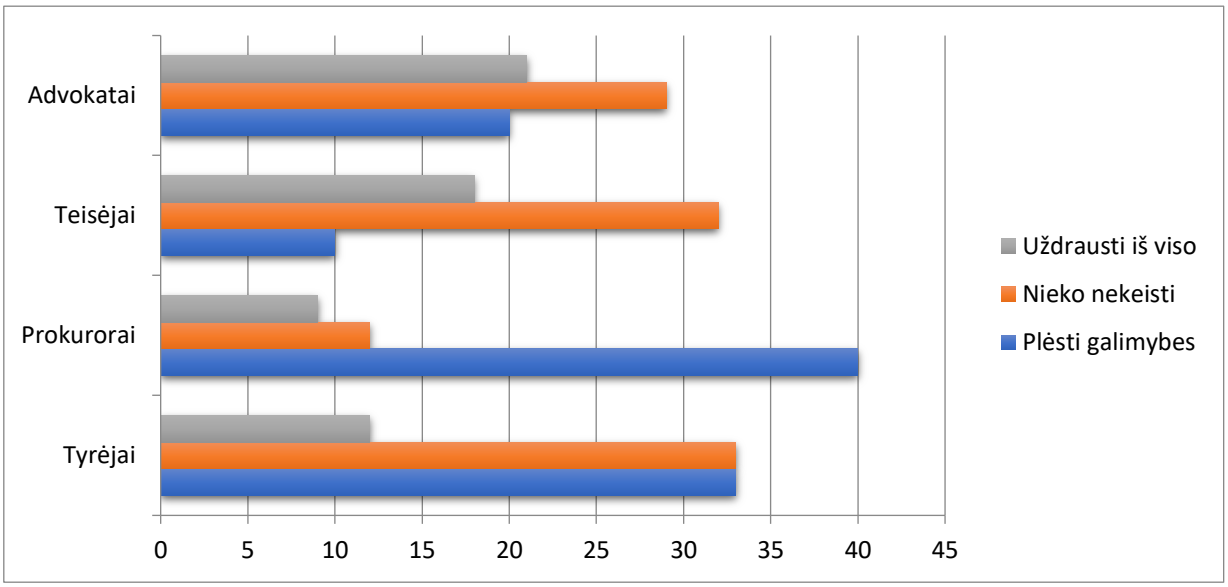
Atsakymų į klausimą *„Kas buvo tikrinama poligrafu?“* analizė buvo vykdoma analogiškai sumuojant pateiktų dažnumo procentais skaičių ir lyginant jį su kitų atsakymų dažnumo suma. Tiesa, nėra galimybės palyginti šio klausimo rezultatų su atlikto bylų tyrimo rezultatais, kadangi iš pateiktos bylos informacijos sunku suprasti, ko buvo klausiama tyrimo poligrafu metu. Visų respondentų atsakymų į šį klausimą rezultatai pateikti diagramoje (žr. 6 diagramą).

***6 diagrama**. Respondentų atsakymai į klausimą „Kas buvo tikrinama poligrafu?“*

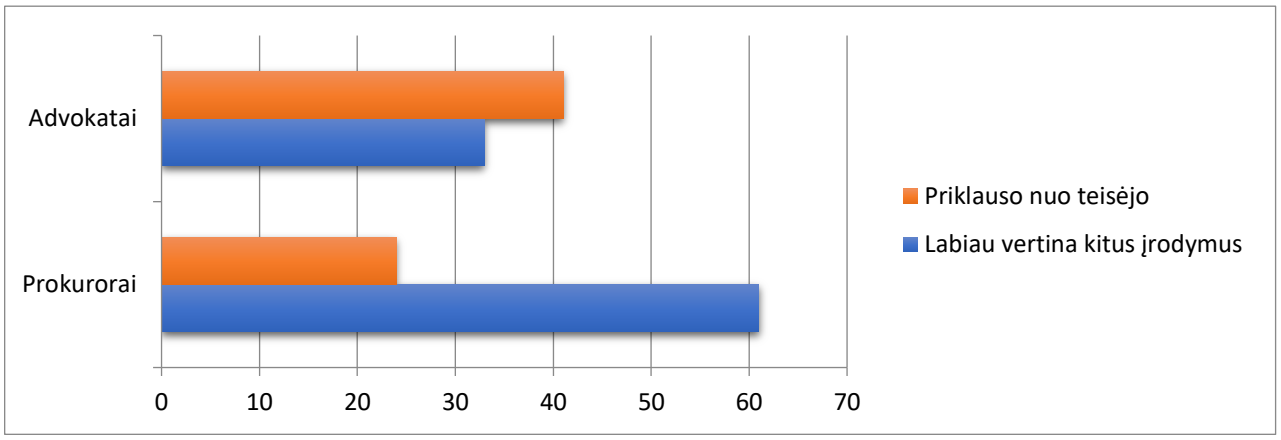
Vienas svarbiausių apklausos klausimų buvo *„Kokia Jūsų nuomonė apie tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą?“*. Būtent šio klausimo rezultatų analizė sudaro esmę pasiūlymams dėl poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo tobulinimo. Kaip jau buvo minėta, tyrimas poligrafu yra leidžiamas tik tam tikrai asmenų grupei ir tik apie tam tikrus klausimus. Tačiau realiai praktikoje tyrimas poligrafu atliekamas daug plačiau, nors ir tai šiuo metu įstatymas draudžia. Todėl svarbu sužinoti, ar respondentai naudotųsi tokiu tyrimu, jei tai leistų įstatymas, ar kaip tik norėtų šį tyrimą uždrausti. Pateikti respondentams atsakymų variantai buvo tokie: plėsti reglamentavimą, nieko nekeisti ir išvis uždrausti tyrimą poligrafu.

Gautų rezultatų į šį klausimą analizė rodo, kad kaltinančioji pusė visada nori išnaudoti visas galimybes įrodyti asmens kaltumą. Tuo tarpu teisėjų grupė, tikriausiai žinodami, kad teismas minėtu tyrimu negali vadovautis kaip įrodymu, nepageidauja plėsti tyrimų. Respondentų atsakymų rezultatai pateikti diagramoje (žr. 7 diagrama).

***7 diagrama**. Respondentų požiūris į tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą*

Norint visapusiškai suprasti respondentų požiūrį į poligrafo naudojimą nusikalstamoms veikoms atskleisti, jiems buvo užduotas klausimas *„Kokia teismo nuomonė apie poligrafo naudojimą?“*. Juk labai svarbu, ar tokį tyrimą vertins teismas, todėl iš esmės svarbi tik teismo nuomonė. Pažymėtina, kad sužinoti tikrą teismo poziciją šiuo klausimu yra ganėtinai sudėtinga, kadangi iš esmės respondentų teisėjų grupėje yra tik 28, todėl tikslinga klausti kitų grupių respondentų, kokia jiems susidarė nuomonė būnant teismo salėje, t. y. ar teisėjai atsižvelgia į tyrimo poligrafu rezultatus. Šis klausimas buvo pateiktas tik toms respondentų grupėms, kurios pačios būna teismo salėje, t. y. prokurorams ir advokatams. Atsakymų spektrą sudarė 6 įvairūs atsakymai: „teismas pasitiki tyrimu poligrafu“, „viskas priklauso nuo teisėjo“, „labiau žiūri kitų įrodymų“, „retai kada atkreipia dėmesį“. Iš visų 66 respondentų atsakymai daugiausia pasiskirstė tarp dviejų variantų: „viskas priklauso nuo teisėjo“ ir „labiau žiūri kitų įrodymų“. Kitaip atsakė arba iš viso į šį klausimą neatsakė tik 10 respondentų, todėl šis nuokrypis diagramoje neatsispindi. Bendrai respondentų atsakymų rezultatai pateikti diagramoje (žr. 8 diagramą).

***8 diagrama**. Respondentų požiūris į tai, kaip teismas vertina tyrimo poligrafu rezultatus*

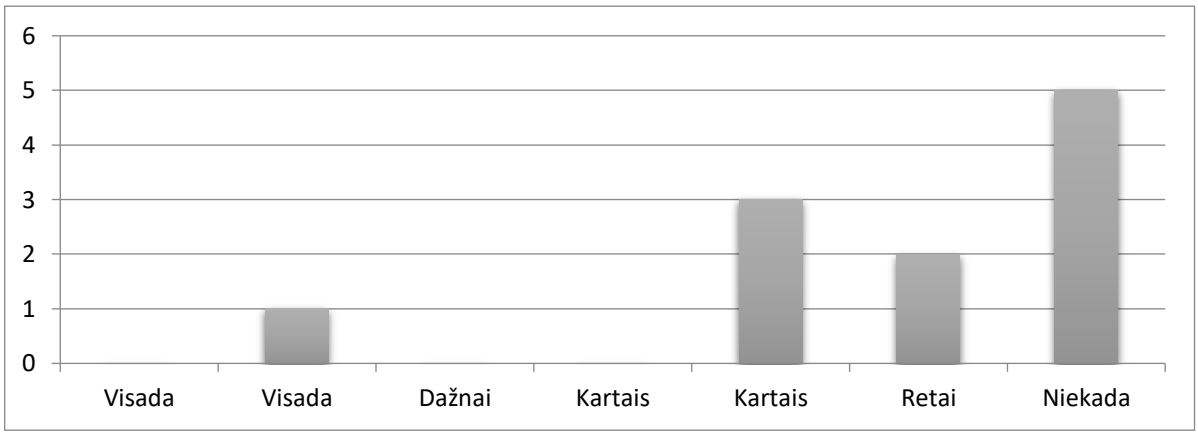
Iš gautų rezultatų matyti, kad nemaža dalis respondentų mano, kad viskas priklauso nuo paties teisėjo, todėl tikslinga dar kartą išsamiai išnagrinėti teisėjų požiūrį į šį tyrimą. Šis klausimas buvo nagrinėtas bendrai su kitų respondentų grupėmis, tačiau teisėjų atsakymai labai svarbūs ir aktualūs, todėl juos panagrinėsime atskirai. Toliau pateikiama tik teisėjų grupės atsakymų statistika (žr. 9 diagramą).

Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie poligrafo tyrimą?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Visada pasitikiu, jis visada parodo teisybę	0	0.0%
Visada pasitikiu, šiuolaikiniai prietaisai tikrai tiksliai gali nustatyti kada asmuo meluoja	1	3.6%
Dažnai pasitikiu, bet labiau vertinu kitus įrodymus	0	0.0%
Kartais pasitikiu, nes man svarbiau ką matau (girdžiu) teismo salėje	0	0.0%
Kartais atsižvelgiu, nes tai irgi yra įrodymas, tačiau jis ne svarbiausias	3	10.7%
Retai atsižvelgiu, nes šiuo tyrimu ne visada pasitikiu	2	7.1%
Neatsižvelgiu, nes nelaikau šio tyrimo kaip įrodymo	5	17.9%
Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu teigiamai	3	10.7%
Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu neigiamai	8	28.6%
Kita	6	21.4%

***9 diagrama**. Teisėjų požiūris į tyrimą poligrafu*

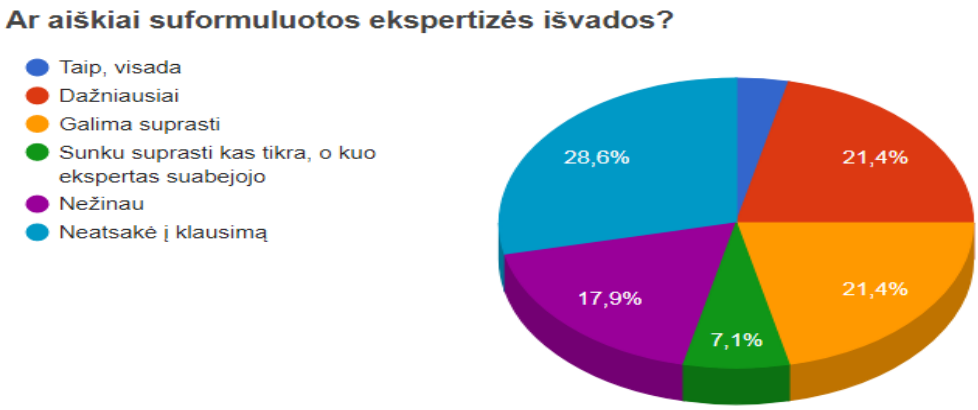
Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad prokurorai ir advokatai mano, jog teisėjai pasitiki tyrimo poligrafu rezultatais, bet labiau vertina kitus įrodymus, tuo tarpu patys teisėjai šio atsakymo išvis nepasirinko. Kitas svarbus momentas yra teisėjų pasitikėjimo skalės vertinimas. Pateikti atsakymų variantai pagal pasitikėjimo skalę buvo tokie:

***10 diagrama**. Teisėjų požiūris į tyrimą poligrafu (pasitikėjimo skalės diagrama)*

Pastebėtina, kad nė vienas teisėjas nepasirinko atsakymo, kad pasitiki tyrimo poligrafu rezultatais ir tik vienas teisėjas pasirinko, kad pasitiki poligrafu, nes naujoviška technika gali nustatyti žmogaus fiziologinės būklės pakitimus. Šioje histogramoje nebuvo vertinami tie teisėjų atsakymai, iš kurių galima suprasti, kad teisėjas nėra asmeniškai nagrinėjęs bylų su atliktu tyrimu poligrafu.

Iš čia iškyla kitas svarbus klausimas: ar teisėjams aiškiai pateikiama informacija apie tyrimo poligrafu rezultatus? Todėl taip pat tik teisėjų grupei buvo pateiktas klausimas: „Ar aiškiai suformuluotos ekspertizės išvados?“. Pažymėtina, kad į šį klausimą tik vienas teisėjas atsakė visiškai teigiamai (3,6 proc.). Teisėjų atsakymai pateikti skritulinėje diagramoje (žr. 11 diagramą).

***11 diagrama.** Teisėjų požiūris į tyrimo poligrafu išvadas*

Paskutinis anketinio tyrimo klausimas buvo atviras, prašant visų respondentų pateikti savo asmeninę nuomonę ir pageidavimus dėl tyrimo poligrafu. Gautuose atsakymuose yra pateikta

nemažai įvairių požiūrių į tyrimą poligrafu, tačiau nenorint pakeisti minties atsakymai neredaguoti, pateikiami tokie, kokius parašė respondentai (žr. 8 priedą).

Išanalizavus respondentų advokatų išsakytą požiūrį į tyrimą poligrafu, akivaizdžiai matyti, kad vieni jų kategoriškai pasisako, kad tyrimas poligrafu nevertinamas kaip įrodymų šaltinis. Anot jų, vis tik logine seka ir reglamentuoti įstatymų, surinkti faktiniai duomenys (įrodymai), gauti nenaudojant poligrafo prietaiso, yra svarbiausi. Kiti advokatai teigia, kad tyrimas poligrafu turėtų būti naudojamas kuo dažniau ir pripažįstamas kaip įrodymas. Dar kiti tyrimą poligrafu sugretina su tiriamojo asmens psichologinio poveikio ir melo drausminimo priemone. Likusieji šios kategorijos respondentai nurodo, kad nuomonės dėl tyrimo poligrafu neturi, nes neteko su šiais tyrimais susidurti tiesioginiame darbe.

Pastebėtina, kad didžioji dalis prokurorų tyrimą poligrafu vertina neigiamai ir juo nepasitiki teikdami, kad toks tyrimas nėra efektyvus ir nelaikomas įrodymu, nes neįtvirtintas LR BPK, o poligrafo naudojimą reglamentuojančiame įstatyme nekalbama apie jo panaudojimą baudžiamosiose bylose. Be to, jų teigimu, pasitaikė atvejų, kai rašytiniai bylos duomenys buvo prieštaringi atlikto tyrimo poligrafu išvadai, o tai dažnu atveju gali padaryti daugiau žalos nei naudos. Kai kurių respondentų nuomone, tyrimas poligrafu „burtai“, „būrimas iš kavos tirščių“, o, atsižvelgiant į tai, kad šio tyrimo rezultatas yra susijęs su žmogaus fiziologija, toks tyrimas, pasak respondentų, parodo tik apklausiamojo emocinę būseną ir organizmo reagavimo reakciją į tam tikrus klausimus, kurie negali būti tvirtai apibrėžti kaip melas. Tik maža dalis respondentų tvirtina, kad pritaria ir labai pateisina tyrimo poligrafu taikymą baudžiamosiose bylose dėl neišaiškintų nužudymų, be to, išsako atvirą nuogąstavimą, kad Lietuvoje dar trūksta specialistų, mokančių tinkamai interpretuoti gautus tyrimo rezultatus, bei viliasi, jog ateityje specialistai, atliekantys tyrimą poligrafu, bus įtraukti į ekspertų sąrašą ir tikisi, kada tyrimai poligrafu būtų kuo dažniau skiriami.

Dauguma teisėjų tvirtina, kad tyrimas poligrafu yra vienas iš įrodymų, bet vertintinas kartu su kitais įrodymais, nesuteikiant jam didesnės įrodomosios galios. Kiti šią nuomonę dar paantrina teigdami, kad teismo nuosprendis negali būti grindžiamas tokio tyrimo rezultatais, nes jie naudotini daugiau kaip proceso dalyvį charakterizuojanti medžiaga. Respondentai taip pat pastebi, kad poligrafo duomenų neįmanoma patikrinti jokiais kitais LR BPK nurodytais procesiniais veiksmais, todėl jo duomenys negali būti traktuojami kaip įrodymai. Nedidelė dalis respondentų vis dėlto tvirtina, kad tyrimas poligrafu yra vienas iš įrodymų byloje, kurį reikia vertinti kaip ir visus įrodymus, ir jų visumą, bei dėl jo naudojimo reikalinga nustatyti teisinį reguliavimą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse.

Išanalizavus ikiteisminius tyrimus atliekančių tyrėjų atviras nuomones, matyti, kad didžioji jų dalis tyrimo poligrafu nėra skyrę. Neskyrimo taikyti tyrimą poligrafu priežastimi šios grupės respondentai įvardija išankstinę nuostatą, kad tyrimas poligrafu ir jo išvada nevertinama kaip įrodymas. Anot tyrėjų, atliekamo ikiteisminio tyrimo metu jau būna atlikta visa eilė procesinių veiksmų, tokių, kaip apklausos, akistatos, parodymų patikrinimas vietoje, atpažinimas, kurie vertinami įrodymų šaltiniais. Kita dalis respondentų mano, kad tyrimas poligrafu galėtų būti įteisintas ir reglamentuotas LR BPK, nes tai būtų dar vienas būdas gauti įrodymus. Taip pat teigiamai į šį tyrimą žiūrintys tyrėjai teigia, kad, nors ir tyrimo poligrafu ir nėra skyrę, visgi tvirtina, kad būtų įdomu paanalizuoti gauto šio tyrimo išvadą. Dar kiti tyrėjai nuogąstauja, kad, jei tyrimą poligrafu ir norėtų panaudoti, tam nebūtų galimybių, nes policijos įstaigoje apie jo naudojimo galimybės nėra suteikta jokios informacijos.

IŠVADOS

Išanalizavus teisinį poligrafo taikymo reglamentavimą Europos Sąjungos šalyse ir jo naudojimą nusikalstamų veikų tyrimo praktikoje bei atlikus empirinį anketinį tyrimą, darytinos šios išvados:

1. Apžvelgus poligrafo naudojimo istorinę raidą akivaizdu, kad visais laikais buvo aktualus informacijos teisingumo nustatymas nusikaltimams ištirti, tik tobulėjant priemonėms tai padaryti, kito ir šio nustatymo metodai bei paties tyrimo samprata. Jei šis tyrimas seniau buvo traktuojamas kaip *psichologinis metodas* ar *psichologinė ekspertizė* nusikaltimui ištirti, dabar dauguma mokslininkų sutaria, kad tyrimą poligrafu reikėtų vadinti *psichofiziologiniu tyrimu*, nes tyrimas poligrafu yra susijęs su žmogaus psichologinėmis ir fiziologinėmis reakcijomis į tam tikrą informaciją.
2. Atlikus Europos Sąjungos valstybių poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo analizę, nustatyta, kad nė vienoje iš nagrinėtų ES valstybių tyrimas poligrafu nelaikomas įrodymu ikiteisminiame ar teisminiame procese. Dalis iš nagrinėtų valstybių taiko tyrimą poligrafu ir jo metu gautus duomenis pateikia teisminiame procese, kita dalis iš nagrinėtų valstybių tyrimą poligrafu taiko tik sprendžiant civilinius ir darbo teisės klausimus, bet gauti duomenys nelaikomi teisiniu įrodymu, likusi dalis iš nagrinėtų valstybių tyrimą poligrafu draudžia dėl pažeidžiamų žmogaus teisių. Analizė atskleidė, kad tyrimas poligrafu taip pat taikomas seksualinių nusikaltėlių emocinės kaitos monitoringui palaikyti (Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose), nes šio tyrimo rezultatai gali padėti nuteistųjų priežiūrą ir resocializaciją vykdantiems pareigūnams atkreipti dėmesį į specifines nuteistųjų emocines išraiškas konkretaus dirgiklio atveju. Lietuvoje tyrimo poligrafu taikymą reglamentuoja Poligrafo naudojimo įstatymas, kuris numato atvejus, kada tyrimas poligrafu gali būti taikomas, bei subjektus, kuriems šis tyrimas gali būti taikomas. BPK nenumato teisės ikiteisminiame tyrime atlikti tyrimą poligrafu nei kaip parodymų patikrinimo veiksmą, nei kaip įrodomąją galią turinčių juridinių faktų nustatymo būdą.
3. Lietuvos teismų praktikos analizė atskleidė, kad *baudžiamosiose bylose* teismai laikosi pozicijos, jog tyrimas poligrafu negali būti taikomas baudžiamajame procese, taip pat negali patvirtinti arba paneigti kaltinamojo kaltės, tačiau galima pastebėti, kad tyrimo poligrafu rezultatai teismo kartais vertinami kaip veiksnys, sustiprinantis teismo vidinį įsitikinimą dėl parodymus duodančio asmens parodymų objektyvumo ar neobjektyvumo. *Administracinėse bylose* teismai laikosi pozicijos, kad tyrimo poligrafu rezultatai visais atvejais yra tik papildoma informacija,

charakterizuojanti asmenį. *Civilinėse bylose* teismai laikosi anksčiau aptartos pozicijos, kad tyrimo poligrafu metu gauti duomenys nėra laikomi įrodymais arba apie prašymo taikyti tyrimą poligrafu plačiau nepasisako.

4. Lietuvos teisininkų anketinės apklausos rezultatai atskleidė, kad prokurorai norėtų plėsti poligrafo naudojimo galimybes tiriant nusikalstamas veikas, o teisėjai tyrimą poligrafu vertina kritiškiau – nė vienas teisėjas neatsakė, kad pasitiki tyrimo poligrafu duomenimis. Išsakytose teisėjų nuomonėse atsispindi nepasitikėjimas tyrimo poligrafu rezultatais ir vyrauja požiūris, kad tyrimo poligrafu rezultatai negali būti laikomi įrodymu.

PASIŪLYMAI

Išanalizavus Europos Sąjungos valstybių tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą, Lietuvos teismų praktiką ir Lietuvos teisininkų anketinės apklausos rezultatus, siūlytina:

1. Pakeisti Poligrafo naudojimo įstatymą ir jį papildyti nuostata, kad tyrimas gali būti atliekamas, ne tik šio įstatymo 4 str. 2 d. apibrėžtam baigtiniam sąrašui asmenų (valstybės tarnautojai, pareigūnai ir kariai, taip pat asmenys, atrinkti valstybės tarnybai, kurių tarnyba yra susijusi su disponavimu įslaptinta informacija), kurie gali būti tiriami poligrafu, bet ir LR BPK numatytiems proceso dalyviams – nukentėjusiesiems, liudytojams ir įtariamiesiems.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso XIV skyriaus „Ikiteisminio tyrimo veiksmai“ trečiajame skirsnyje prie įtvirtinto baigtinio sąrašo veiksmų, tokių kaip parodymų patikrinimas vietoje, eksperimentas, parodymas atpažinti, įtraukti ir tyrimą poligrafu. Taip reglamentavus tyrimą poligrafu, būtų galimybė atlikto psichofiziologinio tyrimo rezultatus, užfiksuotus specialisto išvadoje, vertinti kaip įrodymą.
3. Pasvarstyti dėl tyrimo poligrafu specialistų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo didinimo galimybių, nes tyrimų poligrafu taiklumas labai priklauso nuo tyrimą atliekančio specialisto kompetencijos ir patirties.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai

1. „Dėl Lietuvos Respublikos seimo narės paklausimo apie poligrafo naudojimą“. *Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos*, 2012-05-18 Nr. 5-S-1006, http://www.netylek.lt/uploads/tmce/files/570_Polic.dep._del%20poligrafo%20naudojimo.pdf
2. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“ TAR. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-04-03. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/mRQMTxiFNt
3. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-04-03. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777
4. „Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymas“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2016-10-01 iki 2019-04-30. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107745/sHMUqiZaoY
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimas Nr. 1131 „Dėl tyrimo poligrafu taisyklių ir leidimo atlikti tyrimus poligrafu formos patvirtinimo“. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2015-07-08. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171266/hbIwxYeDOd

Specialioji literatūra

6. Ken Alder., *The Lie Detectors – The History of an American Obsession*. (NY: Free Press, 2007).
7. Baltrūnienė, Jurgita ir Antanas Janušauskas. „Psychophysiological examination using polygraph: theoretical aspect of the using“. *Criminalist = Криминалистъ первопечатний: міжнародний науково-практичний юридичний журнал*, 7 (2013): 110–123. https://crimcongress.com/wp-content/uploads/2015/10/Kriminalist_7_full.pdf
8. Belevičius, Linas. „Reikalavimai techninių priemonių naudojimui baudžiamajame procese“. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus (2009): 327–374.
9. Belevičius, Linas. „Techninių priemonių panaudojimo tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas“. *Jurisprudencija* 29, 21 (2002): 72–85. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3583/3375
10. *Brieh History of the Polygraph*, Žiūrėta 2018 liepos 3 d. https://galianospolygraphe.com/en/brief.html
11. Canter, David ir Rita Žukauskiene. *Psychology and law: Bridging the gap*. Aldershot: Taylor & Francis Ltd., 2008.

12. Chowaniec, Marcin, Joanna Koczur, Marek Leśniak, Sylwia Pytlik „Efektywność badań poligraficznych prowadzonych przy pomocy testów ukrytej informacji (CIT)“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika* (2016): 470–482.

13. Damphousse, Kelly. „Voice stress analysis: Only 15 percent of lies about drug use detected in field test“. *NIJ Journal*, 259 (2009): 8–12.

14. Dikčius, Vytautas. *Anketos sudarymo principai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

15. *European polygraph*, Žiūrėta 2018 birželio 5 d. https://www.polygraph.pl/

16. Ganapati, M. Tarase, Prakash D. Haveripeth, M. S. Ramadurg. „Scientific and legal procedure of polygraph test“. *Journal of Bio Innovation* 2, 1(2013): 5–16. https://www.jbino.com/docs/Issue01_02_2013.pdf

17. Giardino, N. D., Lehrer P. M., Edelberg R. „Comparison of finger plethysmograph to ECG in the measurement of heart rate variability“. *Psychophysiology* 39, 2(2002): 246–253.

18. Goda, Gintaras. „Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese“. *Teisė* 76 (2010): 35–45. http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/226/176/

19. Grikienis Rimantas ir Arūnas Stakišaitis. „Apie poligrafo (melo detektoriaus) panaudojimą užsienio valstybėse“. Žiūrėta 2018 liepos 5 d. Prieiga internetu: www.polygraph.lt/files/Apie%20poligrafo.doc

20. Harnsberger, J. D., Hollien, H., Martin, C. A „Stress and Deception in Speech: Evaluating Layered Voice Analysis“. *Journal of Forensic Sciences* 54, 3(2009): 642–650.

21. *History of the Polygraph*. Žiūrėta 2018 liepos 3 d. http://www.argo-a.com.ua/eng/history.html

22. *History of polygraph. Founding fathers, history, and evolution, of the instrument.* Žiūrėta 2018 liepos 3 d. https://bearforensics.com/polygraph/polygraph-history/

23. Highleyman, L. Samuel. „The Deceptive Certainty of the Lie Detector“. *Hastings Law Journal* 10, 1 (1958): 53. https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1568&context=hastings_law_journal

24. Hollien, H., Harnsberger, J. D., Martin, C. A., Hollien, K. A. „Evaluation of the NITV CVSA“. *Journal of Forensic Sciences*, 53(2008): 183–193.

25. Horvath, F., McCloughan, J., Weatherman, D., Slowik, S. „The Accuracy of auditors' and layered voice Analysis (LVA) operators' judgments of truth and Deception During Police Questioning“. *Journal of Forensic Sciences*, 58(2013): 385–392.

26. Jarowski, Ryszard. „Formy procesowego zastosowania badan poligraficznych (waiograficznych) po zmianach w Polskiej procedurze karnej. *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 73–80.

27. Jaworski, Ryszard. *Multi-subject polygraph examinatio*n. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008.

28. Juškevičiūtė, Janina ir kt. „Poligrafo naudojimas tiriant nusikalstamas veikas“. Iš *Kriminalistika: metodinė priemonė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas (2014): 245–259. https://ebooks.mruni.eu/product/kriminalistika

29. Juškevičiūtė, Janina, Laimutis Kraujalis ir Rolandas Sejonas. „Poligrafo panaudojimo Lietuvoje problemos“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*, 2 (2013): 369–380.

30. Kapoor, P., Chugh, Y., Kapoor, A. K. „Torture, terrorist and truth serum“. *International Journal of Medical Toxicology & Legal Medicine 10*, 2(2008): 57–68.

31. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.

32. Kędzierski, Wlodzimierz ir Mariusz Kulicki. „Ekspertyza wariograficzna metoda ustalania wiedzy badanego o reliach dochodzonego przestępstwa“. *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 108–119.

33. Kibirkštis, Edmundas, Donata Navajauskaitė ir Kęstutis Vaitasius. *Informacinė medžiaga apie poligrafijos pramonę*. Kaunas: Technologija, 2012.

34. Kormoš, Milan. „Polygraph Examinations in the Department of Special Psychology of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic – a Retrospective View“. *European Polygraph* 11, 3(41) (2017): 365–371.

35. Kovalenko Aleksandr ir Vitas Saldžiūnas. „Psichofiziologinių tyrimų, naudojant poligrafą, teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5(2011): 69–80. http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175483858/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content

36. Kovalenka Aleksandras ir Vitas Saldžiūnas. „Psichofiziologinių tyrimų poligrafu teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika VII*, 2 (2011): 52–69.

37. Kovalenko Aleksandr, Vitas Saldžiūnas ir Žaneta Navickienė. „Psichofiziologinio tyrimo, panaudojant poligrafą, taikymas valstybės tarnyboje: taip arba ne (tarp laisvės ir stereotipų)“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika VI:* 3 (2009): 291–317.

38. Kovalenko, Aleksandr ir Livija Maslauskaitė. „Psichofiziologinio tyrimo (tyrimo poligrafu) teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* (2007): 66–76.

39. Kraujalis, Laimutis. „Tyrimo poligrafu galimybės“. Iš *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, (2002): 273–281.

40. Kraujalis, Laimutis. „Tyrimas poligrafu“. *Justitia* 4 (1999).

41. Kurapka, Vidmantas ir kt. „Psichofiziologinis tyrimas“. Iš *Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas (2013): 1022–1043. https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/kriminalistika-taktika-ir-metodika

42. Langleben Daniel. „Brain activity during simulated deception: an event-related functional magnetic resonance study“. *NeuroImage* 15, 3(2002): 727–32.

43. Lee, Ted. „Lie detection by functional magnetic resonance imaging“. *Human Brain Mapping* 15, 3(2001): 157–164.

44. Martinkienė, Vaiva. „Padegimai ir piromanija teismo psichiatrijos praktikoje (2000–2010 m.).“ *Sveikatos mokslai* 22 (2012): 30–35.

45. Maugin, A. Gérard. *Continuum Mechanics through the Ages – from the Renaissance to the Twentieth Century: from Hydrauics to Plasticity* (Switzerland: Springer, 2016).

46. Meijer, Ewout ir Bruno Verschuere. „The polygraph and the detection of deception“. *Journal of Forensic Psychology Practice* 10 (2010): 325–338.

47. Meijer, Ewout ir P. J. van Koppen. „Lie detectors and the law: The use of the polygraph in Europe“. *Iš* Canter, D., Zukauskiene, R. (Eds.). *Psychology and law: Bridging the gap* (Aldershot, UK: Ashgate Publishing, 2008): 31–50.

48. Milan, Kormoš „Polygraph Examinations in the Department of Special Psychology of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic – a Retrospective View“. *European Polygraph* 11, 3(41) (2017): 365–371.

49. Motliach, Aleksander ir Igor Usikov. „Poligrafologijos vieta kriminalistikoje: mokslinis-praktinis požiūris“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII,* 2 (2017): 186–203.

50. Mockienė Vida, Danguolė Drungilienė ir Arvydas Martinkėnas. *Mokslo tiriamųjų darbų rengimo metodologija bakalauro ir magistro programų studentams*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014.

51. Nelson, Raymond. „Scientific Basis for Polygraph Testing“. *Polygraph* 44, 1(2015): 28–61.

52. Njemanze, P. C. „Cerebral lateralization and general intelligence: Gender differences in a transcranial Doppler study“. *Brain and Language* 92, 3(2005): 234–239.

53. Pfister, X. Li, G. Zhao ir M. Pietikäinen. *Recognising spontaneous facial micro-expressions*. Poster presented at Int'l Conference on Computer Vision (ICCV), 2011.

54. „Polygraph in Denmark“. Poligrafo institutas „Gazit“. Priega internetu: http://www.euro-polygraph.com/polygraph-in-denemark/

55. Pradel, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

56. Saldžiūnas Vitas ir Aleksandr Kovalenko. „Legal Regulation and Practice of Psychophysiological Polygraph Examinations in the Republic of Lithuania“. *Polygraph* 42, 3(2013): 137–145.

57. Saldžiūnas, Vitas, Aleksandras Kovalenka ir Rokas Uscila. „Lytinių nusikaltimų psichofiziologiniai tyrimai poligrafu ir prevencija“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* 2 (2013): 348–368.

58. Saldžiūnas, Vitas ir Aleksandras Kovalenka. „Poligrafas Lietuvoje ir svetur“. Iš: *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Vilnius, (2012): 347–366.

59. Sandrone. S., M. Bacigaluppi, M. Galloni, S. Cappa, A. Moro, M. Catani. „Weighing brain activity with the balance: Angelo Mosso’s original manuscripts come to light“. *Brain* 137 (2014): 621–633.

60. Simpson, Joseph. „Functional MRI lie detection: too good to be true?“ *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 36, 4(2008): 491–498.

61. Spence, Sean. „Behavioural and functional anatomical correlates of deception in humans“ *NeuroReport* 12, 13(2001): 2849–2853.

62. Stempkowski, Monika. „Polygraph in Austria“. *European Polygraph*, 2 (24)(2013): 77–84.

63. Svetoslav, Zanev „The History of Polygraph Use in Bulgaria“. *European Polygraph* 3, 9–10(2009): 23–31.

64. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU, 2003.

65. Todorov, Todor. „The Usage of Polygraph Method in Bulgaria“. *Journal of Forensic Research* 7, 4(2016): 12.

66. Trovillo, Paul V. „History of Lie Detection“. *Journal of Criminal Law and Criminology* 29, 6(1939): 65–75. https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2844&context=jclc

67. „The History of the Polygraph Machine“. Žiūrėta 2018 liepos 5 d. Prieiga internetu: https://www.kidzone.ws/science/polygraph/historyofthepolygraphmachine.htm

68. Undeutsch, Udo. „The actual use of investigative physiopsychological examinations in Germany“. *European polygraph* 1, 5(2007): 7–17.

69. Valackienė, Asta. *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija, 2008.

70. Vashchuk, Olesja. „Psichofiziologinės ekspertizės metodikos formavimasis baudžiamajame procese“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija XIII,* 2 (2017): 478–485.

71. Vicianova, Martina. „Historical Techniques of Lie Detection“. *Europe's Journal of Psychology* 11, 3 (2015): 522–534, https://ejop.psychopen.eu/article/view/919/pdf

72. Vrij, Aldert. *Detecting lies and deceit: pitfalls and opportunities*. Chichester: John Wiley, 2008.

73. Was, Christopher; Sansosti, Frank; Morris, Bradley. *Eye-tracking technology applications in educational research*. Hershey, PA: IGI Global, 2017.

74. Widacki, Jan. *Historia badań poligraficznych.* Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2017.

75. Widacki, Jan. *Badania poligraficzne w Polsce.* Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2014.

76. Widacki Jan ir Anna Szuba-Boron. „Polygraph Examinations of Civil Servants in Poland“ *European Polygraph* 11, 1(2017): 15–23

77. Zanev, Svetoslav. „The History of Polygraph Use in Bulgaria“. *European Polygraph* 3, 9–10(2009): 23–31.

78. Žydžiūnaitė, Vilma. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011.

79. Варламов, Валерий Алексеевич. *Детектор лжи.* Москва: ПЕР С Э-Пресс, 2004.

80. Кирвель, Виталий. „Применение полиграфа в ходе предварительного расследованияв республике беларусь: правовая и методическая проблемы“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII* (2016): 483–500.

81. Семенов, Владимир Викторович. *Правовые, тактические и методические аспекты использования полиграфа в уголовном судопроизводстве: учебно-методическое пособие* / В. В. Семенов, Л. Н. Иванов. Москва: Юрлитинформ, 2008.

82. Журин, Сергей Игоревич. *Практика и теория использования детекторов лжи.* Москва: Горячая линия -Телеком, 2011.

Teismų praktika

83. Kauno apygardos teismo 2016 m. birželio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-514-238/2016.

84. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-542-557/2014.

85. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. spalio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-270-255/2015.

86. Kupiškio rajono apylinkės teismo 2016 m. gegužės 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-4-1005/2016.

87. Lietuvos apeliacinis teismo 2011 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-68/2011.

88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“. Teismų praktika 27, 2007.

89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81-788/2015.

90. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A261-1684/2012.

91. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-855/2013.

92. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-855/2013.

93. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014-03-04 nutartis administracinėje byloje Nr. A143-289/2014.

94. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. birželio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2322-662/2015.

95. Šiaulių apygardos teismo 2012 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-924-282-2012.

96. Šiaulių apygardos teismo 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-309/2014.

97. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1276-392/2014.

98. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1673-104/2014.

99. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-275-562/2015.

Takulinskaitė J. Teisinis poligrafo taikymo reglamentavimas Europos Sąjungoje ir praktika. Teisės ir policijos veiklos magistro studijų baigiamasis darbas. Vadovė – lekt. dr. J. Juškevičiūtė. Kaunas. Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo akademija, 2019. 83 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas Europos Sąjungos valstybėse ir kylančios poligrafo naudojimą reglamentuojančių teisės aktų praktinio įgyvendinimo problemos. Siekiant identifikuoti, kurios tyrimo poligrafu teisinio reglamentavimo kryptys yra tinkamesnės Lietuvos įstatymų kūrėjams, pasirinkta išnagrinėti Belgijos, Lenkijos, Bulgarijos, Slovakijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Austrijos poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo ypatumus. Kartu aptartas tyrimo poligrafu teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir vyraujanti teismų praktika. Atlikta analizė atskleidė, kad nė vienoje iš nagrinėtų Europos Sąjungos valstybių šis tyrimas nelaikomas įrodymu ikiteisminiame ar teisminiame procese, o skirtingose ES valstybėse tyrimas poligrafu reglamentuojamas ir taikomas skirtingai.

Siekiant nustatyti Lietuvos teisininkų požiūrį į tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą ir jo naudojimą praktikoje, atliktas empirinis anketinis tyrimas. Apklausos rezultatai atskleidė, kad prokurorai norėtų plėsti poligrafo naudojimo galimybes tiriant nusikalstamas veikas, o teisėjai tyrimą poligrafu vertina kritiškiau. Išsakytose teisėjų nuomonėse atsispindi nepasitikėjimas tyrimo poligrafu rezultatais ir vyrauja požiūris, kad tyrimo poligrafu rezultatai negali būti laikomi įrodymu.

Reikšminiai žodžiai: *poligrafas, specialistas, psichofiziologinis tyrimas, baudžiamasis procesas, teismų praktika*.

Takulinskaitė J. Legal regulation of polygraph application in the European Union and practice. Master thesis of Law and police activity studies. Supervisor – lect. dr. J. Juškevičiūtė, Kaunas. Mykolas Romeris University Academy of Public Security, 2019. – 83 p.

ANNOTATION

The Master Thesis analyses legal regulation of polygraph application in the European Union member states and practical problems. In order to identify what directions of legal regulation of polygraph application are more suitable for Lithuanian legislators, we have chosen to examine the peculiarities of legal regulation of polygraph application in Belgium, Poland, Bulgaria, Slovakia, the United Kingdom, Germany and Austria, together with the theory and practice of the said matter in Lithuania. The analysis has revealed that any examined member state considers this test to be evidence in a pre-trial process or in court; and different member states have different legal regulation of polygraph application and practice thereof.

In order to identify the approach of Lithuanian lawyers on the legal regulation of polygraph application and practice, an empiric research has been used. The questionnaire results have revealed that the prosecutors would like to expand polygraph application in crime investigation, and the investigators used to assess it more critically. The opinions of the judges expressed doubts, regarding the results of polygraph application, so the approach that polygraph application results could not be considered as evidence, dominates.

Key words: *polygraph, specialist, Psycho-physiological research, criminal procedure, court practice.*

Takulinskaitė J. Teisinis poligrafo taikymo reglamentavimas Europos Sąjungoje ir praktika. Teisės ir policijos veiklos magistro studijų baigiamasis darbas. Vadovė – lekt. dr. J. Juškevičiūtė. Kaunas. Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo akademija, 2019. 84 p.

SANTRAUKA

Visame pasaulyje daugėja nusikalstamų veikų, kurias atskleisti padėtų nauji ir iki šiol plačiai netaikyti tyrimo metodai. Vienas jų – tyrimas poligrafu. Šio baigiamojo magistro darbo tyrimo objektas – teisinis poligrafo taikymo reglamentavimas Europos Sąjungoje ir praktinis įgyvendinimas. Tyrimo tikslas – išanalizuoti teisinį poligrafo taikymo reglamentavimą Europos Sąjungos šalyse ir atskleisti poligrafo naudojimą reglamentuojančių teisės aktų praktinio įgyvendinimo problemas. Pagrindiniai uždaviniai: apžvelgti tyrimų poligrafu istorinę raidą; išnagrinėti Europos Sąjungos valstybių: Belgijos, Lenkijos, Bulgarijos, Slovakijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Austrijos ir Lietuvos teisinį poligrafo naudojimo reglamentavimą; išanalizuoti poligrafo naudojimo Lietuvoje teismų praktiką ir atlikti empirinį tyrimą, siekiant nustatyti Lietuvos teisininkų požiūrį į poligrafo naudojimo teisinį reglamentavimą ir taikymą praktikoje.

Tiek teisiniu, tiek moksliniu požiūriu vyrauja nevienareikšmės nuomonės dėl poligrafo teisinio reglamentavimo ir jo naudojimo praktikoje, o tai temą daro itin aktualią. Atsižvelgiant į tai, kad skirtingose valstybėse tyrimas poligrafu reglamentuojamas skirtingai, o mokslininkai taip pat nepateikia vieningos nuomonės dėl poligrafo naudojimo nusikalstamoms veikoms atskleisti, darbe keliama mokslinė problema: kokios yra poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje, kurias būtų galima spręsti taikant Europos Sąjungos valstybių tyrimų poligrafu reglamentavimo gerąją praktiką? Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą bei uždavinius, baigiamajame magistro darbe naudoti mokslinės literatūros analizės, sisteminės analizės, lyginamasis istorinis, dokumentų analizės, analitinis-kritinis, anketinės apklausos, statistinis kiekybinių duomenų analizės ir apibendrinimo metodai.

Atlikus Europos Sąjungos valstybių poligrafo naudojimo teisinio reglamentavimo analizę, nustatyta, kad nė vienoje iš nagrinėtų ES valstybių tyrimas poligrafu nelaikomas įrodymu ikiteisminiame ar teisminiame procese. Dalis nagrinėtų valstybių taiko tyrimą poligrafu ir jo metu gautus duomenis pateikia teisminiame procese, kita dalis tyrimą poligrafu taiko tik sprendžiant civilinius ir darbo teisės klausimus, bet gauti duomenys nelaikomi teisiniu įrodymu, dar kitos valstybės tyrimą poligrafu draudžia dėl pažeidžiamų žmogaus teisių.

Pažymėtina, kad Lietuvoje BPK nenumato teisės ikiteisminiame tyrime atlikti tyrimą poligrafu nei kaip parodymų patikrinimo veiksmą, nei kaip įrodomąją galią turinčių juridinių faktų nustatymo būdą. Lietuvos teisininkų anketinės apklausos rezultatai atskleidė, kad prokurorai norėtų plėsti poligrafo naudojimo galimybes tiriant nusikalstamas veikas, o teisėjai tyrimą poligrafu vertina kritiškiau, vyrauja požiūris, kad tyrimo poligrafu rezultatai negali būti laikomi įrodymu.

Išanalizavus Europos Sąjungos valstybių tyrimo poligrafu teisinį reglamentavimą, Lietuvos teismų praktiką ir Lietuvos teisininkų anketinės apklausos rezultatus, siūlytina Poligrafo naudojimo įstatymą papildyti nuostata, kad tyrimas gali būti atliekamas, ne tik šio įstatymo 4 str. 2 d. apibrėžtam baigtiniam sąrašui asmenų, kurie gali būti tiriami poligrafu, bet ir LR BPK numatytiems proceso dalyviams – nukentėjusiesiems, liudytojams ir įtariamiesiems. Taip pat siūlytina Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso XIV skyriaus „Ikiteisminio tyrimo veiksmai“ trečiajame skirsnyje prie įtvirtinto baigtinio sąrašo veiksmų įtraukti ir tyrimą poligrafu. Nes tai leistų atlikto psichofiziologinio tyrimo rezultatus, užfiksuotus specialisto išvadoje, vertinti kaip įrodymą.

Takulinskaitė J. Legal regulation of polygraph application in the European Union and practice. Master thesis of Law and police activity studies. Supervisor – lect. dr. J. Juškevičiūtė, Kaunas. Mykolas Romeris University Academy of Public Security, 2019. – 84 p.

SUMMARY

A number of crimes, which could be investigated using new methods that have not been applied widely yet, increases all over the world. One of the mentioned methods if polygraph application. The subject matter of this Master Thesis is legal regulation of polygraph application in the European Union member states and practice. Aim: to analyse legal regulation of polygraph application in the European Union member states and practical problems. The main objectives: to overview a historical course of polygraph application; to examine legal regulation of polygraph application in Belgium, Poland, Bulgaria, Slovakia, the United Kingdom, Germany, Austria and Lithuania; to examine court practice of polygraph application in Lithuania and to perform the empiric research to identify the approach of Lithuanian lawyers on the legal regulation of polygraph application and practice.

Legal and academic opinions on legal regulation of polygraph application and practice are ambiguous, thus the topic is relevant today. As different countries have different regulation of polygraph application, and the opinion of researches on polygraph application to investigate crimes is different, as well, the Thesis imposes the following academic problem: what are the problems of legal regulation of polygraph application in Lithuania that could be solved pursuant to good practice of legal regulation of polygraph application in the EU member states? In order to implement the aim and the objectives of this Master Thesis, the following methods have been used: analysis of academic literature, systemic analysis, and comparative historical method, analysis of documents, analytical critical method, questionnaire, statistical quantitative data analysis and generalization.

The analysis of the EU legal regulation of polygraph application has revealed that any examined member state considers this test to be evidence in a pre-trial process or in court. A part of the examined states submits polygraph application and its collected data during a court process, when another part practices polygraph application only in a civil process and labour disputes, but the collected data has not been considered as a legal evidence; the third part bans polygraph application due to violation of human rights.

It has been noticed, that the Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania does not establish a right to use polygraph application during a pre-trial process as an action to check the testimony or a way to detect the judicial facts of evidentiary effect. The questionnaire results for Lithuanian lawyers have revealed that the prosecutors would like to expand polygraph application in crime investigation, and the investigators used to assess it more critically, so the approach that polygraph application results could not be considered as evidence, dominates.

Pursuant to analysis of legal regulation of polygraph application of the EU member states, Lithuanian court practice and the questionnaire results for Lithuanian lawyers we recommend to amend the Law on polygraph application with the provision that the investigation could be performed not only for a final list of persons, the polygraph could be applied for, as laid down in art. 4 p. 2 of the Law, but also for the process participants, laid down in the Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania, i.e. victims, witnesses and suspected persons. We also recommend to include polygraph application to a final list of the actions, laid down in the XIV-th chapter the third division of the Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania "Actions of a Pre-trial Investigation", as it would allow considering a psycho-physiological research results, fixed in the Specialist's Conclusion, as evidence.

PRIEDAI

1 priedas

ADMINISTRACINĖS BYLOS

Eil. Nr.	Bylos Nr.	Bylos rūšis	Data	Teismas
1.	ATP-514-238/2016	Administracinė	2016.06.23	Kauno apygardos teismas
2.	P-30-143/2016	Administracinė	2016.03.02	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
3.	I-781-283/2016	Administracinė	2016.10.13	Panevėžio apygardos administracinis teismas
4.	I-430-609/2016	Administracinė	2016.02.22	Klaipėdos apygardos administracinis teismas
5.	I-940-243/2015	Administracinė	2015.11.04	Klaipėdos apygardos administracinis teismas
6.	I-1444-362/2015	Administracinė	2015.07.24	Šiaulių apygardos administracinis teismas
7.	I-884-386/2015	Administracinė	2015.07.14	Klaipėdos apygardos administracinis teismas
8.	eI-665-609/2015	Administracinė	2015.04.15	Klaipėdos apygardos administracinis teismas
9.	I-1709-505/2015	Administracinė	2015.04.07	Kauno apygardos administracinis teismas
10.	I-483-342/2015	Administracinė	2015.03.02	Klaipėdos apygardos administracinis teismas
11.	I-7126-426/2016	Administracinė	2016.11.02	Vilniaus apygardos administracinis teismas
12.	A-1016-552/2017	Administracinė	2017.02.27	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
13.	A-2702-146/2015	Administracinė	2015.08.03	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
14.	A-5067-1062/2017	Administracinė	2017.11.24	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
15.	eA-3515-552/2017	Administracinė	2017.05.29	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
16.	A-2497-552/2017	Administracinė	2017.01.16	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
17.	eA-3940-438/2016	Administracinė	2016.09.15	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
18.	A-3343-575/2016	Administracinė	2016.06.14	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
19.	A-2297-261/2016	Administracinė	2016.02.09	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
20.	A-3546-662/2015	Administracinė	2015.10.29	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
21.	A-2456-756/2015	Administracinė	2015.07.13	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
22.	A-1634-756/2015	Administracinė	2015.07.09	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
23.	A-2193-146/2015	Administracinė	2015.06.29	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

24.	A-482-858/2015	Administracinė	2015.02.27	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
25.	A-2322-662/2015	Administracinė	2015.06.29	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
26.	A-2248-756/2016	Administracinė	2016.04.26	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
27.	A-465-143/2015	Administracinė	2015.03.31	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
28.	A-895-146/2015	Administracinė	2015.03.02	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
29.	A-520-855-13	Administracinė	2013.09.16	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
30.	A-520-151-13	Administracinė	2013.02.18	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
31.	Iv-738-402/2013	Administracinė	2013.09.24	Kauno apygardos administracinis teismas
32.	A-492-939-13	Administracinė	2013.09.23	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
33.	A-552-775-14	Administracinė	2014.09.08	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
34.	I-1375-624/2014	Administracinė	2014.01.10	Vilniaus apygardos administracinis teismas
35.	A-146-1606-14	Administracinė	2014.10.27	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
36.	I-3602-331/2014	Administracinė	2014.06.16	Vilniaus apygardos administracinis teismas
37.	I-4891-142/2013	Administracinė	2013.10.15	Vilniaus apygardos administracinis teismas
38.	Iv-661-402/2013	Administracinė	2013.07.01	Kauno apygardos administracinis teismas
39.	Iv-820-644/2013	Administracinė	2013.09.09	Kauno apygardos administracinis teismas
40.	A-492-626-14	Administracinė	2014.01.30	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
41.	A-143-289-14	Administracinė	2014.03.04	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
42.	A-756-591-14	Administracinė	2014.03.18	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
43.	A-261-1503-14	Administracinė	2014.05.20	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
44.	A-261-1684-12	Administracinė	2012.04.02	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
45.	A-662-1507-13	Administracinė	2013.09.19	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
46.	A-261-1429-08	Administracinė	2008.10.13	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
47.	A-662-1284-09	Administracinė	2009.12.07	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

2 priedas

BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

Eil. Nr.	Bylos Nr.	Bylos rūšis	Straipsnis	Data	Teismas
1	1A-4-300/2015	Baudžiamoji	LR BK 180 str. 3d.	2015.07.02	Šiaulių apygardos teismas
2	1-4-1005/2016	Baudžiamoji	LR BK 228 str. 1d.	2016.05.27	Kupiškio rajono apylinkės teismas
3	1-6-927/2016	Baudžiamoji	LR BK 138 str. 1d.	2016.05.16	Vilniaus rajono apylinkės teismas
4	1-233-834/2015	Baudžiamoji	LR BK 138 str. 1d.	2015.11.16	Vilniaus rajono apylinkės teismas
5	1-141-899/2015	Baudžiamoji	LR BK 294 str. 2d. ir 187 str. 2d.	2015.10.05	Šiaulių apylinkės teismas
6	PK-53-804/2015	Baudžiamoji	LR BK 155 str. 1 d.	2015.03.16	Trakų rajono apylinkės teismas
7	1A-53-396/2016	Baudžiamoji	LR BK 140 str.1d, 228 str. 2d, 294 str. 2d., 167 str. 1d. ir 300 str. 1d.	2016.02.29	Lietuvos apeliacinis teismas
8	1A-220-307/2017	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2d.9p. ir 180 str. 2d.	2017.05.19	Lietuvos apeliacinis teismas
9	1A-256-483/2017	Baudžiamoji	LR BK 184 str. 2d ir 222 str. 1d.	2017.05.10	Lietuvos apeliacinis teismas
10	1A-245-202/2017	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 1d.	2017.02.28	Lietuvos apeliacinis teismas
11	1A-4-354/2017	Baudžiamoji	LR BK 284 str. 1d.	2017.02.22	Šiaulių apygardos teismas
12	1A-274-202/2016	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 1d.	2016.03.21	Lietuvos apeliacinis teismas
13	1A-34-316/2016	Baudžiamoji	LR BK 187 str. 2d. ir 294 str. 2d.	2016.01.25	Šiaulių apygardos teismas
14	1A-270-255/2015	Baudžiamoji	LR BK 228 str. 1d. ir 231 str. 1d.	2015.10.01	Klaipėdos apygardos teismas

15	1A-256-626/2015	Baudžiamoji	LR BK 149 str. 1d. ir 150 str. 1d.	2015.05.18	Vilniaus apygardos teismas
16	1A-275-562/2015	Baudžiamoji	LR BK 125 str. 1d. ir 228 str. 1d	2015.05.14	Vilniaus apygardos teismas
17	2K-7-76-222/2016	Baudžiamoji	LR BK 125 str. 1d. ir 228 str. 1d.	2016.03.10	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
18	2K-379-303/2017	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2d. 9 p. ir 180 str. 2d.	2017.12.21	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
19	2K-369-303/2017	Baudžiamoji	LR BK 184 str. 2d. ir 222 str. 1d.	2017.12.19	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
20	2K-521-511/2015	Baudžiamoji	LR BK 181 str. 2d.	2015.11.17	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
21	2K-81-788/2015	Baudžiamoji	LR BK 182 str. 1d.	2015.02.17	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
22	1A-118/2012	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 2 p., 5 p., 9 p. ir 180 str. 3 d.	2012.06.12	Lietuvos apeliacinis teismas
23	1A-533/2012	Baudžiamoji	LR BK LR BK 129 str. 2 d. 2, 6 p. ir 311 str. 1 d.	2012.12.20	Lietuvos apeliacinis teismas
24	1A-216-300-2012	Baudžiamoji	LR BK 149 str. 1d. ir 150 str. 1d.	2012.06.14	Šiaulių apygardos teismas
25	1-312-137/2012	Baudžiamoji	LR BK 182 str. 1d.	2012.12.20	Vilniaus rajono apylinkės teismas
26	1A-56/2012	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 6 p. ir 178 str. 4d.	2012.02.20	Lietuvos apeliacinis teismas
27	1-423-269/2014	Baudžiamoji	LR BK 140 str. 1d.	2014.12.31	Vilniaus rajono apylinkės teismas
28	1-82-200/2014	Baudžiamoji	LR BK 24 str. 5d., 129 str. 2 d. 2, 5, 6, 9 p.	2014.10.09	Vilniaus apygardos teismas
29	1-69-332/2013	Baudžiamoji	LR BK 129 str.	2013.11.18	Šiaulių apygardos teismas

			2d.		
30	1-18-557/2012	Baudžiamoji	BK 129 str. 1 d., 253 str. 1 d.	2012.03.26	Klaipėdos apygardos teismas
31	1-156-493/2011	Baudžiamoji	LR BK 22 str. 1 d., 129 str. 2 d. 5 p., 7 p., 8 p. ir 253 str. 1 d.	2011.12.23	Kauno apygardos teismas
32	1A-400/2013	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 9 p., 6 p., 165 str. 1 d., 178 str. 1 d., 187 str. 1 d.	2013.10.25	Lietuvos apeliacinis teismas
33	1A-17-312-2014	Baudžiamoji	LR BK 281 str. 2 d.	2014.03.24	Vilniaus apygardos teismas
34	1A-285/2012	Baudžiamoji	LR. BK 180 str. 2d. ir 129 str. 2d. 9p.	2012.04.02	Lietuvos apeliacinis teismas
35	1A-495-519-2014	Baudžiamoji	LR BK 180 str. 1d. ir 159 str. 1d.	2014.06.27	Šiaulių apygardos teismas
36	1A-289/2014	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 1d.	2014.10.31	Lietuvos apeliacinis teismas
37	1A-280/2012	Baudžiamoji	LR BK 22 str. 1 d., 129 str. 2 d. 5 p., 7 p., 8 p. ir 253 str. 1 d.	2012.12.17	Lietuvos apeliacinis teismas
38	1A-72-116-2013	Baudžiamoji	LR BK 178 str. 1d.	2013.03.21	Šiaulių apygardos teismas
39	1A-542-557-2014	Baudžiamoji	LR BK 272 str. 1d.	2014.11.20	Klaipėdos apygardos teismas
40	1A-800-458-2014	Baudžiamoji	LR BK 22 str. 1d. ir 259 str. 2d.	2014.12.04	Klaipėdos apygardos teismas
41	1A-226-487-2013	Baudžiamoji	LR BK 182 str. 2d.	2013.03.22	Vilniaus apygardos teismas
42	1A-1041-519-2012	Baudžiamoji	LR BK 286 str. , 138 str. 2d. 10p. ir 290 str.	2012.12.18	Šiaulių apygardos teismas

43	1A-924-282-2012	Baudžiamoji	LR BK 228 str. 1d.	2012.12.12	Šiaulių apygardos teismas
44	1S-42-312/2013	Baudžiamoji	BK) 154 str. 1 d., 155 str. 1 d., 145 str. 1 d., 235 str., 236 str.,	2013.01.22	Vilniaus apygardos teismas
45	1A-372/2014	Baudžiamoji	LR BK 260 str. 3d.	2014.05.09	Lietuvos apeliacinis teismas
46	1S-3-483/2015	Baudžiamoji	LR BK 178 str. 1d. ir 180 str. 2d.	2015.01.05	Lietuvos apeliacinis teismas
47	2K-127/2013	Baudžiamoji	LR BK 149 str. 1d. ir 150 str. 1d. , 233 str. 1d.	2013.01.03	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
48	2K-524/2014	Baudžiamoji	LR BK 281 str. 2d.	2014.12.02	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
49	N1-152-317/2010	Baudžiamoji	LR BK 22 str. 1d. ir 180 str. 2d., 129 str. 2d. 9p., 11p.	2010.07.09	Kauno apygardos teismas
50	1A-108/2011	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 9, 11 p. bei BK 22 str. 1 d. ir 180 str. 2 d.	2011.03.18	Lietuvos apeliacinis teismas
51	2K-228/2014	Baudžiamoji	LR BK 178 str. 1d.	2014.05.13	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
52	2K-283/2013	Baudžiamoji	LR BK 228 str. 1d.	2013.06.11	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
53	1A-100/2011	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 8 p. ir 178 str. 4 d.	2011.01.31	Lietuvos apeliacinis teismas
54	1-41-557/2009	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 1d.	2009.06.11	Klaipėdos apygardos teismas
55	1A-66/2010	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 1d.	2010.03.05	Lietuvos apeliacinis teismas
56	1-99-106/2008	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 9 p., 11 p., 214 str. l d., 22 str. l d. ir 215 str. l d., 187 str. 2 d.	2008.12.22	Klaipėdos apygardos teismas
57	1A-126/2009	Baudžiamoji	LR BK 129 str.	2009.11.06	Lietuvos apeliacinis teismas

			1d.		
58	1A-163/2010	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 1d.	2010.06.04	Lietuvos apeliacinis teismas
59	1A-193/2009	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 9 p., 11 p., 214 str. l d., 22 str. l d. ir 215 str. l d., 187 str. 2 d.	2009.11.19	Lietuvos apeliacinis teismas
60	1A-119-376-2011	Baudžiamoji	LR BK 24 str. 3d., 178 str. 2 d.	2011.04.29	Vilniaus apygardos teismas
61	1A-17/2011	Baudžiamoji	LR BK 129 str. 2 d. 2 ir 8 p.	2011.01.10	Lietuvos apeliacinis teismas
62	1A-383-106-2011	Baudžiamoji	LR BK 149 str. 1d ir 150 str. 1d.	2011.06.09	Klaipėdos apygardos teismas
63	1A-109-209-2009	Baudžiamoji	BK 24 str. 3d., 178 str. 2 d.	2009.07.22	Vilniaus apygardos teismas

3 priedas

CIVILINĖS BYLOS

Eil. Nr.	Bylos Nr.	Bylos rūšis	Data	Teismas
1	2A-68/2011	Civilinė byla	2011.11.03	Lietuvos apeliacinis teismas
2	2A-1276-392/2014	Civilinė byla	2014.03.21	Vilniaus apygardos teismas
3	2A-1673-104/2014	Civilinė byla	2014.10.30	Vilniaus apygardos teismas

4 priedas

ANONIMINĖ PROKURORŲ APKLAUSOS ANKETA

Gerbiamas prokurore,
Esu Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų II kurso studentė. Šiuo metu atlieku apklausą, kurios tikslas išsiaiškinti kokia yra Lietuvoje vyraujanti teisėsaugos institucijų atstovų nuomonė apie tyrimo poligrafu pranašumus ir trūkumus. Apklausa yra anoniminė, jos pildymas užtruks iki 10 min., o tyrimo metu surinkta ir apibendrinta informacija bus panaudota baigiamajame magistro darbe. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, kadangi vadovaujantis Jūsų pateikta nuomone ir vertinimais, galima išsiaiškinti aspektus analizuojama darbo tema.
Iš anksto dėkoju už Jūsų pagalbą ir išreikštą nuomonę.

Kiek metų dirbate prokuroru? _____

Kaip dažnai byloje būna atliktas POLIGRAFO tyrimas?

- ○ 1 iš 5 bylų
- ○ 1 iš10 bylų
- ○ 1 iš 50 bylų
- ○ 1 iš 100 bylų
- ○ Labai retai

Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie poligrafo tyrimą?

- ☐ Visada pasitikiu
- ☐ Dažnai pasitikiu, bet labiau vertinu kitus įrodymus
- ☐ Kartais atsižvelgiu, nes tai irgi yra įrodymas
- ☐ Retai atsižvelgiu
- ☐ Neatsižvelgiu, nes nelaikau šio tyrimo kaip įrodymo
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu TEIGIAMAI
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu NEIGIAMAI

Kokia TEISMO nuomonė apie poligrafo tyrimą?

- ○ Manau, kad pasitiki
- ○ Manau, kad labiau žiūri kitų įrodymų
- ○ Manau, kad labai priklauso nuo teisėjo
- ○ Manau, kad retai kada atkreipia dėmesį
- ○ Kita

Kokiose bylose dažniau pasitaiko atliktas poligrafo tyrimas?

- ☐ Administracinėse bylose, susijusiose su įslaptinta informacija
- ☐ Administracinėse bylose, dėl kitų aplinkybių
- ☐ Baudžiamosiose bylose, susijusiose su įslaptinta informacija

- [ ] Baudžiamosiose bylose pagal kitas veikas
- [ ] Civilinėse bylose

Kaip dažnai pasitaiko tiriamuoju:

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Yra buvę	Nepasitaikė
Įtariamasis	◉	○	○	○	○
Liudytojas	◉	○	○	○	○
Nukentėjusysis	◉	○	○	○	○
Pareiškėjas administracinėje byloje	◉	○	○	○	○
Atsakovas administracinėje byloje	◉	○	○	○	○
Pareiškėjas civilinėje byloje	◉	○	○	○	○
Atsakovas civilinėje byloje	◉	○	○	○	○

Kas buvo tikrinama poligrafu?

	Dažnai	Retai	Nežinau
Faktinės esminės aplinkybės	◉	○	○
Daiktinių įrodymų buvimo vieta	◉	○	○
Alibi	◉	○	○
Kiti klausimai	◉	○	○

Kaip būdavo tiriamas asmuo poligrafu?

- [ ] Užduodant esminį klausimą
- [ ] Parodant nuotrauką
- [ ] Paleidžiant garso įrašą
- [ ] Pateikiant dokumentus ar kitus daiktus
- [ ] Ir kiti būdai

Kokia Jūsų nuomonė apie poligrafo reglamentavimą?

- ○ Norėčiau, kad būtų galima naudoti poligrafo tyrimą visose bylose
- ○ Manau, kad dabartinė galimybė tai naudoti tik tyrimuose dėl įslaptintos informacijos yra tinkama
- ○ Manau, kad šis tyrimas turėtų būti uždraustas, nes jis nepatikimas ir pažeidžia žmogaus teises
- ○ kita

Jūsų asmeninė nuomonė ir pageidavimai dėl poligrafo tyrimo

_____

_____

5 priedas

ANONIMINĖ ADVOKATŲ APKLAUSOS ANKETA

Gerbiamas teisininke,
Esu Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų II kurso studentė. Šiuo metu atlieku apklausą, kurios tikslas išsiaiškinti kokia yra Lietuvoje vyraujanti teisėsaugos institucijų atstovų nuomonė apie tyrimo poligrafu pranašumus ir trūkumus. Apklausa yra anoniminė, jos pildymas užtruks iki 10 min., o tyrimo metu surinkta ir apibendrinta informacija bus panaudota baigiamajame magistro darbe. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, kadangi vadovaujantis Jūsų pateikta nuomone ir vertinimais, galima išsiaiškinti aspektus analizuojama darbo tema.
Iš anksto dėkoju už Jūsų pagalbą ir išreikštą nuomonę.

Kiek metų dirbate teisininku? _____

Kaip dažnai byloje būna atliktas POLIGRAFO tyrimas?

- ○ 1 iš 5 bylų
- ○ 1 iš10 bylų
- ○ 1 iš 50 bylų
- ○ 1 iš 100 bylų
- ○ Labai retai

Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie poligrafo tyrimą?

- ☐ Visada pasitikiu
- ☐ Dažnai pasitikiu, bet labiau vertinu kitus įrodymus
- ☐ Kartais atsižvelgiu, nes tai irgi yra įrodymas
- ☐ Retai atsižvelgiu
- ☐ Neatsižvelgiu, nes nelaikau šio tyrimo kaip įrodymo
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu TEIGIAMAI
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu NEIGIAMAI

Kokia TEISMO nuomonė apie poligrafo tyrimą?

- ○ Manau, kad pasitiki
- ○ Manau, kad labiau žiūri kitų įrodymų
- ○ Manau, kad labai priklauso nuo teisėjo
- ○ Manau, kad retai kada atkreipia dėmesį
- ○ Kita

Kokiose bylose dažniau pasitaiko atliktas poligrafo tyrimas?

- ☐ Administracinėse bylose, susijusiose su įslaptinta informacija
- ☐ Administracinėse bylose, dėl kitų aplinkybių
- ☐ Baudžiamosiose bylose, susijusiose su įslaptinta informacija

- [ ] Baudžiamosiose bylose pagal kitas veikas
- [ ] Civilinėse bylose

Kaip dažnai pasitaiko tiriamuoju:

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Yra buvę	Nepasitaikė
Ištariamasis	◉	○	○	○	○
Liudytojas	◉	○	○	○	○
Nukentėjusysis	◉	○	○	○	○
Pareiškėjas administracinėje byloje	◉	○	○	○	○
Atsakovas administracinėje byloje	◉	○	○	○	○
Pareiškėjas civilinėje byloje	◉	○	○	○	○
Atsakovas civilinėje byloje	◉	○	○	○	○

Kas buvo tikrinama poligrafu?

	Dažnai	Retai	Nežinau
Faktinės esminės aplinkybės	◉	○	○
Daiktinių įrodymų buvimo vieta	◉	○	○
Alibi	◉	○	○
Kiti klausimai	◉	○	○

Kaip būdavo tiriamas asmuo poligrafu?

- [ ] Užduodant esminį klausimą
- [ ] Parodant nuotrauką
- [ ] Paleidžiant garso įrašą
- [ ] Pateikiant dokumentus ar kitus daiktus
- [ ] Ir kiti būdai

Kokia Jūsų nuomonė apie poligrafo reglamentavimą?

- ○ Norėčiau, kad būtų galima naudoti poligrafo tyrimą visose bylose
- ○ Manau, kad dabartinė galimybė tai naudoti tik tyrimuose dėl įslaptintos informacijos yra tinkama
- ○ Manau, kad šis tyrimas turėtų būti uždraustas, nes jis nepatikimas ir pažeidžia žmogaus teises
- ○ kita

Jūsų asmeninė nuomonė ir pageidavimai dėl poligrafo tyrimo

---

6 priedas

ANONIMINĖ TEISĖJŲ APKLAUSOS ANKETA

Gerbiamas teisėjau,
Esu Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų II kurso studentė. Šiuo metu atlieku apklausą, kurios tikslas išsiaiškinti kokia yra Lietuvoje vyraujanti teisėsaugos institucijų atstovų nuomonė apie tyrimo poligrafu pranašumus ir trūkumus. Apklausa yra anoniminė, jos pildymas užtruks iki 10 min., o tyrimo metu surinkta ir apibendrinta informacija bus panaudota baigiamajame magistro darbe. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, kadangi vadovaujantis Jūsų pateikta nuomone ir vertinimais, galima išsiaiškinti aspektus analizuojama darbo tema.

Iš anksto dėkoju už Jūsų pagalbą ir išreikštą nuomonę.

Kiek metų dirbate teisme? _____

Kaip dažnai byloje būna atliktas POLIGRAFO tyrimas?

- ○ 1 iš 5 bylų
- ○ 1 iš10 bylų
- ○ 1 iš 50 bylų
- ○ 1 iš 100 bylų
- ○ Labai retai

Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie poligrafo tyrimą?

- ☐ Visada pasitikiu, jis visada parodo teisybę
- ☐ Visada pasitikiu, šiuolaikiniai prietaisai tikrai tiksliai gali nustatyti kada asmuo meluoja
- ☐ Dažnai pasitikiu, bet labiau vertinu kitus įrodymus
- ☐ Kartais pasitikiu, nes man svarbiau ką matau (girdžiu) teismo salėje
- ☐ Kartais atsižvelgiu, nes tai irgi yra įrodymas, tačiau jis ne svarbiausias
- ☐ Retai atsižvelgiu, nes šiuo tyrimu ne visada pasitikiu
- ☐ Neatsižvelgiu, nes nelaikau šio tyrimo kaip įrodymo
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu teigiamai
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu neigiamai
- ☐ Kita

Kokiose bylose dažniau pasitaiko atliktas poligrafo tyrimas?

- ☐ Administracinėse bylose, susijusiose su įslaptinta informacija
- ☐ Administracinėse bylose, dėl kitų aplinkybių
- ☐ Baudžiamosiose bylose, susijusiose su įslaptinta informacija
- ☐ Baudžiamosiose bylose pagal kitas veikas
- ☐ Civilinėse bylose

Kaip dažnai pasitaiko tiriamuoju:

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Yra buvę	Nepasitaikė
Įtariamasis	○	○	○	○	○
Liudytojas	○	○	○	○	○
Nukentėjusysis	○	○	○	○	○
Pareiškėjas administracinėje byloje	○	○	○	○	○
Atsakovas administracinėje byloje	○	○	○	○	○
Pareiškėjas civilinėje byloje	○	○	○	○	○
Atsakovas civilinėje byloje	○	○	○	○	○

Kas buvo tikrinama poligrafu?

	Dažnai	Retai	Nežinau
Faktinės esminės aplinkybės	○	○	○
Daiktinių įrodymų buvimo vieta	○	○	○
Alibi	○	○	○
Kiti klausimai	○	○	○

Ar aiškiai suformuluotos ekspertizės išvados?

- ○ Taip, visada
- ○ Dažniausiai
- ○ Galima suprasti
- ○ Sunku suprasti kas tikra, o kuo ekspertas suabejojo
- ○ Nežinau

Kokia Jūsų nuomonė apie poligrafo reglamentavimą?

- ○ Norėčiau, kad būtų galima naudoti poligrafo tyrimą visose bylose
- ○ Manau, kad dabartinė galimybė tai naudoti tik tyrimuose dėl įslaptintos informacijos yra tinkama
- ○ Manau, kad šis tyrimas turėtų būti uždraustas, nes jis nepatikimas ir pažeidžia žmogaus teises
- ○ Kita

Jūsų asmeninė nuomonė ir pageidavimai dėl poligrafo tyrimo

_____

_____

7 priedas

ANONIMINĖ TYRĖJŲ APKLAUSOS ANKETA

Gerbiamas tyrėjau,
Esu Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų II kurso studentė. Šiuo metu atlieku apklausą, kurios tikslas išsiaiškinti kokia yra Lietuvoje vyraujanti teisėsaugos institucijų atstovų nuomonė apie tyrimo poligrafu pranašumus ir trūkumus. Apklausa yra anoniminė, jos pildymas užtruks iki 10 min., o tyrimo metu surinkta ir apibendrinta informacija bus panaudota baigiamajame magistro darbe. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, kadangi vadovaujantis Jūsų pateikta nuomone ir vertinimais, galima išsiaiškinti aspektus analizuojama darbo tema.

Iš anksto dėkoju už Jūsų pagalbą ir išreikštą nuomonę.

Kiek metų dirbate tyrėju (teisininku)? _____

Kaip dažnai byloje būna atliktas POLIGRAFO tyrimas?

- ○ 1 iš 3 bylų
- ○ 1 iš10 bylų
- ○ 1 iš 50 bylų
- ○ 1 iš 100 bylų
- ○ Labai retai

Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie poligrafo tyrimą?

- ☐ Visada pasitikiu
- ☐ Dažnai pasitikiu, bet labiau vertinu kitus įrodymus
- ☐ Kartais atsižvelgiu, nes tai irgi yra įrodymas
- ☐ Retai atsižvelgiu
- ☐ Neatsižvelgiu, nes nelaikau šio tyrimo kaip įrodymo
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu TEIGIAMAI
- ☐ Nepasitaikė tokių bylų, bet poligrafo tyrimą vertinu NEIGIAMAI

Kokiose bylose dažniau pasitaiko atliktas poligrafo tyrimas?

- ☐ Administracinėse bylose, susijusiose su įslaptinta informacija
- ☐ Administracinėse bylose, dėl kitų aplinkybių
- ☐ Baudžiamosiose bylose, susijusiose su įslaptinta informacija
- ☐ Baudžiamosiose bylose pagal kitas veikas
- ☐ Civilinėse bylose

Kaip dažnai pasitaiko tiriamuoju:

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Yra buvę	Nepasitaikė
Įtariamasis	○	○	○	○	○
Liudytojas	○	○	○	○	○
Nukentėjusysis	○	○	○	○	○
Pareiškėjas administracinėje byloje	○	○	○	○	○
Atsakovas administracinėje byloje	○	○	○	○	○
Pareiškėjas civilinėje byloje	○	○	○	○	○
Atsakovas civilinėje byloje	○	○	○	○	○

Kas buvo tikrinama poligrafu?

	Dažnai	Retai	Nežinau
Faktinės esminės aplinkybės	○	○	○
Daiktinių įrodymų buvimo vieta	○	○	○
Alibi	○	○	○
Kiti klausimai	○	○	○

Kaip būdavo tiriamas asmuo poligrafu?

- ☐ Užduodant esminį klausimą
- ☐ Parodant nuotrauką
- ☐ Paleidžiant garso įrašą
- ☐ Pateikiant dokumentus ar kitus daiktus
- ☐ Ir kiti būdai

Kokia Jūsų nuomonė apie poligrafo reglamentavimą?

- ○ Norėčiau, kad būtų galima naudoti poligrafo tyrimą visose bylose
- ○ Manau, kad dabartinė galimybė tai naudoti tik tyrimuose dėl įslaptintos informacijos yra tinkama
- ○ Manau, kad šis tyrimas turėtų būti uždraustas, nes jis nepatikimas ir pažeidžia žmogaus teises
- ○ kita

Jūsų asmeninė nuomonė ir pageidavimai dėl poligrafo tyrimo

_____

_____

8 priedas

RESPONDENTŲ POŽIŪRIS Į TYRIMĄ POLIGRAFU

Tyrėjai:

1. Tyrėjui paskirti poligrafinį tyrimą labai daug papildomo darbo, reikalavimai sudėtingi, tačiau tai nelaikoma įrodymu, todėl dažniausia neapsimoka, todėl šie tyrimai netaikomi.
2. Praktiniame darbe nesu taikiusi šio tyrimo, todėl būtų įdomu paanalizuoti gautas tyrimo išvadas.
3. Laiko ir lėšų švaistymas.
4. Manau, galėtų būti įteisintas ir reglamentuotas LR BPK, tai būtų dar vienas būdas gauti įrodymus.
5. Savo darbo praktikoje niekada neskyriau užduoties atlikti tyrimo poligrafu ir niekada nelaikiau ir nelaikau poligrafo išvados kaip įrodymo.
6. Na aš už jo naudojimą.
7. Nieko pasakyti apie poligrafą negaliu, praktikoje jo naudoti neteko, manau, kad jeigu ir norėčiau jį panaudoti, galimybių tam nebūtų, jokios informacijos policijos įstaigoje apie jo naudojimo galimybės nėra suteikta.
8. Tyrimo rezultatai yra šalutinis įrodymas IT, kuriuo nėra vadovaujamasi kaip 100 proc. patikimu, todėl tyrimas atrodo netikslingas.
9. Poligrafo tyrimas imant domėn, kad gali būti skiriamas tik atitinkant tam tikras būtinas sąlygas, dažniausiai yra „betikslis“, t. y. neatliktinas. Dažniausiai atliekamo tyrimo metu jau būna atlikta visa eilė procesinių veiksmų, kurių metu galimai buvo vienaip ar kitaip asmeniui užduoti klausimai, susiję su tiriamu įvykiu, atliktos akistatos, parodyti atpažinimui daiktai ir pan. Šiuo metu baudžiamųjų bylų praktikoje (kontroliuojant prokurorui) toks tyrimas kaip poligrafu yra skiriamas labai retai, be to, šio tyrimo pateiktos išvados nėra naudojamos kaip įrodymas. Poligrafo specialisto pateikta išvada daugiau rekomendacinio pobūdžio, tačiau tikrai ne ta, kuria vadovaujamasi priimant procesinį sprendimą.
10. Visas mano atsakinėjimas buvo tik mano asmeninė nuomonė ir spėjimai, pagrįsti ankstesniu skaitymu ir domėjimusi apie poligrafą. Manau, kad jis – niekinis.

Prokurorai:

1. Toks tyrimas nėra efektyvus, nes neįtvirtintas BPK, poligrafo naudojimą reglamentuojantis įstatymas nekalba apie jo panaudojimą baudžiamosiose bylose.
2. Teismų praktikoje poligrafo tyrimo išvada pati savaime nelaikoma įrodymu, nes nelaikoma pakankamai patikima. Ji vertinama kaip veiksnys, galintis sustiprinti vidinį teismo įsitikinimą, vertinant

kitus įrodymus. Dėl to norėtųsi tokio tyrimų poligrafu patikimumo, kurį pripažintų ir vertintų kaip įrodymą teismai

3. Turėtų būti dažniau taikomas, nepaisant to, kad teismų praktikoje jis nėra palankiai vertinamas.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo yra pripažinta (ir tuo vadovaujamasi teismų praktikoje), kad tyrimo poligrafu rezultatas parodo tik žmogaus emocinę būseną tyrimo metu ir reagavimą emocionaliai į tam tikrus klausimus, tačiau negali būti vertinamas kaip įrodymas (pvz. LAT nutartis byloje 2K-166-699/2018 ir kt.). Toks įrodymų šaltinis nenumatytas ir BPK.
5. Įtariamasis turi teisę nesutikti būti tiriamas poligrafu ir tokiu atveju toks tyrimas neatliekamas. Ar teisingas toks reglamentavimas?
6. Kol kas poligrafas praktiškai nenaudojamas bylose, kadangi jo įrodomoji reikšmė yra labai menka, todėl nėra ką daugiau pareikšti.
7. Nepasitikiu poligrafu.
8. Poligrafo panaudojimas tyrimuose dėl neišaiškintų nužudymų yra pateisinamas, o KTC specialistų kvalifikacijos lygis pakankamas.
9. Tokį tyrimą atlikti privalu turėti labai gerus specialistus, mokančius tinkamai interpretuoti tyrimo rezultatus, deramai tyrimui pasiruošti, paruošti tiriamąjį ir kitą. Manau, kad Lietuvoje to dar labai trūksta.
10. Tai būrimas iš kavos tirščių.
11. Kadangi tai nėra įrodymas ir tyrimas yra susijęs su žmogaus fiziologija, manau, jo pagrindu neturėtų būti daromos kokios tai išvados, galinčios turėti reikšmės asmens darbinei veiklai, o tyrimo atsisakymas neturėtų turėti tam jokios įtakos.
12. Teko pačiam dalyvauti 2 tokiose tyrimuose (prieš pusmetį). Vienas iš jų atspindėjo surinktus duomenis, o kitas kaip tik suklaidino tyrimą. Mano nuomone, kad klaidų 100 proc. ten išvengti negalima. Rašytiniai bylos duomenys kategoriškai buvo prieštaringi poligrafo tyrimui. Tai mane nuvylė. Visgi pojūčiai, jausmai ir išgyvenimai įtakoja tyrimo sėkmę. Tokia realybė.
13. Taikyti tik kraštutiniu atveju.
14. Reikalingas.
15. Burtai. Poligrafas fiksuoja organizmo reakciją, kurią negalima tvirtai apibrėžti „melas“.
16. Manau, kad galima padaryti daugiau žalos nei naudos.
17. Specialistai atliekantys tyrimą poligrafu nėra įtraukti į ekspertų sąrašą, todėl teisminio nagrinėjimo metu skirti tokį tyrimą neįmanoma, nes teismo priimama nutartis skirti tik ekspertizę, o ne objektų tyrimą (ikiteisminio tyrimo stadija), todėl būtina šiuos specialistus įtraukti į ekspertų sąrašą.

18. Tai neturi būti vienintelis įrodymas kaltei pagrįsti. Sėkmės Jums ieškant būdų tiesai atskleisti.
19. LR BPK 20 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. Dauguma įrodymų baudžiamojoje byloje surenkami atliekant BPK numatytus veiksmus, tačiau įrodymais pripažįstami ir kitus įstatymus taikant gauti duomenys. Tyrimą poligrafu reglamentuoja Poligrafo naudojimo įstatymas, priimtas 2000-08-29. Kaip matyti, šis teisės aktas griežtai apibrėžia tyrimo poligrafu atvejus ir nustato baigtinį sąrašą asmenų (valstybės tarnautojai, pareigūnai ir kariai, taip pat asmenys, atrinkti valstybės tarnybai, kurių tarnyba yra susijusi su disponavimu įslaptinta informacija), kurie gali būti tiriami poligrafu. Poligrafo naudojimo baudžiamajame procese galimybė šiame įstatyme nenumatyta. Teismas, Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimo centro specialisto išvadas turėtų vertinti kritiškai ir jomis nesivadovauti. Tiesą ar netiesą sako kaltinamieji, išvadą gali padaryti išskirtinai tik teismas, tačiau poligrafo specialistai, piktnaudžiaudami savo įgaliojimais, dažnai išvadose teikia tokias frazes, kaip „sako tiesą / netiesą“, nors turėtų nurodyti ar yra / ar ne užfiksuotos kaltinamųjų reakcijos į jiems užduotus tikrinamuosius klausimus.

Advokatai:

1. Manau, kad toks veiksmas prieštarauja pagrindiniams teisės sričių taikymo principams ir tapatintinas su procesų teisėje politizavimu. Prokurorų, tyrėjų problema, kad jie patys nebenori arba nebemoka logine seka rinkti faktinių duomenų (įrodymų) ir stengiasi tiek teisėtais, tiek neteisėtais būdais „ištraukti“ parodymus iš įtariamųjų, kaltinamųjų ir kaltinimui palankia linkme juos traktuoti. Tokiems poligrafas atrodo kaip tinkamiausias, esminis darbo įrankis. Bet procesas teisme (turėtų būti ir ikiteisminiame tyrime arba jis turėtų užtrukti tik kelias dienas) rungtyniškas. Tai šachmatų partija kurioje kaltinimas (prokurorai) žaidžia baltosiomis figūromis, gynyba juodosiomis, o teismas turėtų būti nešališku vertintoju. Deja, nurodyta mūsų teisinėje sistemoje dabar neveikia. Linkiu mokytis logiško, kruopštaus faktinių duomenų rinkimo darbo, o nenukreipti to mechanizmui – poligrafui.
2. Naudoti poligrafo tyrimą tik atliekant ikiteisminį tyrimą. Būtinas asmens, su kuriuo bus atliekamas tyrimas, sutikimas.
3. Tai labai apgailėtina, kas vyksta su šitais žaisliukais. Tai turi būti griežtai reglamentuojama įstatymais, o ne kažkokių spec. tarnybų vadovų vidinėmis taisyklėmis, instrukcijomis ir t. t. Na, pavyzdžiui: Jurgita, ar Jūs esate lojali Lietuvai, ar ne, o gal Jūs labiau linkusi pataikauti estams – tai, davai, sėdam ir pasitikrinam. O kas toliau? Kur dėsi šiuos duomenis?
4. Manau, kad gali būti naudojamas kaip įrodinėjimo priemonė, kartu įtraukiant į BPK, CPK bei ANK.

5. Manau, kad tokia priemonė galėtų būti naudojama, jeigu egzistuoja svarbus viešasis interesas. Paprastai civilinėse ir baudžiamosiose bylose tokios priemonės naudoti nereikėtų.
6. Tai labai subjektyvus tyrimo metodas, priklausomas nuo operatoriaus pasirengimo, padorumo ir galimo „operatyvinio“ tikslingumo. Iš savo praktikos žinau, kad praeityje kai kurie kriminalistai naudojo asmeninius „melo detektorius“ – ant rašomojo stalo būdavo dėžutė su mygtukais, lemputėmis ir etc. Įtariamajam užduodami įvairūs klausimai – nuo biografinių duomenų iki susijusių su įtarimais. Kai atsakymas žinomai teisingas, tai užsidega balta lemputė, kai atsakymas abejotino teisingumo ar neišsamus, tai užsidega mėlyna lemputė. Kai įtariamasis atsakinėdavo į klausimus apie įvykį ir atsakymas netenkindavo „operio“, tai užsidegdavo raudona lemputė – melagingas atsakymas. O visa įrenginio esmė – trys pedalai po stalu. Pasitaikydavo kvailių, kurie patikėdavo „melo detektoriaus“ parodymais. Taigi, mano manymu, poligrafas yra tik asmens psichologinio poveikio (spaudimo) priemonė, o ne įrodymų šaltinis teisminiame procese.
7. Manau, kad galima naudoti tik bylose, susijusiose su įslaptinta informacija.
8. Turėtų būti naudojamas poligrafo tyrimas, tačiau jis turėtų būti naudojamas tik ikiteisminių tyrimų praktikoje, tam, kad aiškiau apsibrėžti ikiteisminio tyrimo kryptis, tiriamas versijas. Tuo tarpu teisminiuose procesuose, teismui jau priimant galutinius procesinius sprendimus bylose, absoliučiai turėtų būti netaikomas, nes tai nėra pilnai patikimas tyrimo metodas, o galutinai sprendžiant asmenų likimus bylose negalima pasikliauti nepilnai patikimais tyrimų metodais.
9. Pirma. Tai negali ir neturi būti įrodymu pilnąja to žodžio prasme. Antra. Rezultato vertė tiesiogiai priklauso nuo tiriančiojo kvalifikacijos. Trečia. Rezultatas turi būti daugiau orientuotas į šio tyrimo metu gautas galimybes surasti (arba nerasti – op, tai irgi rezultatas) įrodymų, kurie atitiktų BPK reikalavimus.
10. Mano nuomonė, kad poligrafo tyrimas galėtų būti naudojamas žymiai dažniau ir ne tik baudžiamosiose bylose, jau net pats žinojimas, kad jo parodymai ar liudijimai gali būti patikrinti poligrafinio tyrimo metu, žymiai sudrausmintų proceso dalyvius, nes dabar gana dažnai netgi padėję ranką ant Konstitucijos bei būdami prisiekę – akivaizdžiai meluoja.
11. Bevertis įrodomąja prasme ir asmens procesines teises pažeidžiantis dalykas.
12. Manyčiau, naudojamas per retai, gauti duomenys teisme nevertinami (nepripažįstami) neginčijamais įrodymais. Tai blogai. Galėtų naudoti gerokai plačiau, yra nepagrįstos abejonės, galimai dar panaudos. Daug lemia įkainiai, žinau – tinkamų specialistų trūkumas. Galima būtų naudoti ir adm. ir civil. bylose. Jūsų klausimynas sudarytas labai ydingai – net norėdamas negali atsakyti teisingai ir sąžiningai. Kur neatsakiau – negalėjau to padaryti objektyviai. Virš 20 m. dirbau tardymo struktūrose, bet to bijoma,

kaip neįprasta buvo skirti DNR ekspertizę. Reikėtų supaprastinti procedūrą ir turėti ženkliai daugiau tokių centrų bei specialistų. Jau daugiau 10 m. advokatauju, bet realiai su poligrafu susitikti neteko – pats tuo domėjausi.

13. Manau, kad keistina įrodymų bazė. Tyrimą poligrafu pilnai įteisinti. Vertinti kaip įrodymą visų įrodymų kontekste. Japonijoje tyrimas poligrafu yra įteisintas ir pripažįstamas įrodymu.

Teisėjai:

1. Neteko tokio prašymo nagrinėti, todėl apie tai be reikalo negalvoju.
2. Technika galima pasikliauti, tačiau ne visada. Kitas asmuo yra labai stipri asmenybė, gebanti nepasimesti, nestresuoti.
3. Nustatyti teisinį reguliavimą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse.
4. Iš esmės dalykas teigiamas, tačiau tokio pobūdžio tyrimas, mano nuomone, yra gana latentiškas, labai priklauso nuo asmeninių tiriamojo savybių, fiziologinės, psichosomatinės būsenos, streso (ne)toleracijos ir kt., todėl negali būti laikomas visiškai objektyviu ir savo patikimumu prilygintas objektyviais duomenimis pagrindžiamiems tyrimams, ekspertizėms ir kt.
5. Tai vienas iš įrodymų byloje, kurį reikia vertinti kaip ir visus įrodymus ir jų visumą.
6. Tyrimas gali būti naudojamas nebent tirtinam asmeniui sutinkant kaip tyrimo taktinė priemonė, tačiau išvados ne tik, kad pačios savaime, tačiau ir netgi turimų kitų duomenų grandinėje, jokios įrodomosios reikšmės neturi ir negali turėti.
7. Tyrimas nepatikimas.
8. Naudoti išimtiniais įstatymo nustatytais atvejais; išvadas dėl tyrimo rezultatų patikimumo daryti tik įvertintinus kartu su kitais duomenimis ir poligrafo tyrimu nesiremti, kai kitų duomenų apskritai nėra.
9. Nesu tyrimo poligrafu šalininkas, manau, tai subjektyvus ir nepatikimas įrodymų bylose šaltinis.
10. BPK 20 straipsnio 3 ir 4 dalys nustato, kad įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai, o įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmais. Poligrafo duomenų neįmanoma patikrinti jokiais kitais kodekse nurodytais procesiniais veiksmais, todėl jo duomenys negali būti traktuojami kaip įrodymai. Analogiškai kaip su odorologija. Šuniukas kvapus atrenka labai šauniai, tačiau jo pateikto rezultato procesinėmis priemonėmis patikrinti neįmanoma.
11. Tyrimas poligrafu – nepakankamai patikimi duomenys, kad galėtų būti vadinami įrodymu. Baudžiamajame procese turėtų būti numatyta galimybė atlikti tyrimą poligrafu, bet tik proceso dalyvio

prašymu ar sutikimu. Tyrimo rezultatai neturi būti laikomi įrodymu, tačiau proceso dalyvis turi turėti galimybę argumentuoti jais savo poziciją procese. Teismo nuosprendis negali būti grindžiamas tokio tyrimo rezultatais. Tokie rezultatai naudotini kaip proceso dalyvį charakterizuojanti medžiaga, kad jis nepabijojo tokio tyrimo, yra atviras, nuoširdus ir pan. Baigiamosios kalbos juk nėra įrodymas, bet jos svarbios formuojant teismo vidinį įsitikinimą. Tai ir tyrimo poligrafu reikšmė yra panašaus pobūdžio, tai proceso dalyvio teisinis instrumentas, bet ne įrodymas.

12. Juo gaunamų duomenų prigimtis ir priežastys šiuo metu patikimai neišaiškinti. Tai gali būti atsitiktinio pobūdžio ar per daug subjektyvu. Duomenys patikimumo prasme yra silpni , o jų klaidinantis efektas – gali būti priimtas realiai – gali būti didelis ir sudaryti sąlygas klaidoms. Baudžiamojoje teisėje jų kaina gali būti per didelė. Prietaiso siūloma nauda yra pernelyg neaiški, o grėsmės neproporcingos panaudojimo sričiai ir pasekmėms.

13. Kaip nurodžiau, mano nagrinėjamose bylose toks tyrimas nebuvo atliktas, todėl praktinės patirties neturiu. Esu kelis kartus dalyvavusi mokymuose, kuriuos pravedė tokį tyrimą atliekantys specialistai. Kiek žinau, Lietuvoje baudžiamųjų bylų, kurios atliekamas šis tyrimas, išnagrinėjama per metus tik po kelias. Kalbant su teisėjais, kurių nagrinėtose bylose buvo atlikti tokie tyrimai, nurodė, kad išvados neaiškios, būtina į posėdžius kviesti specialistus. Manau, kad žmogaus fiziologinė reakcija (kvėpavimas, prakaitavimas, širdies ritmas) dažniausiai sąlygojama sveikatos ypatumų, charakterio, o ne to, ar jis meluoja, ar sako tiesą.

14. Mano nagrinėtose bylose – civilinėse ir administracinėse – tyrimas poligrafu teisme nėra skiriamas. Dėl šios priežasties dalis anketos klausimų – kas yra tiriamasis ir kas buvo tiriama – nėra tinkami. Administracinėse bylose, susijusiose su leidimo dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija neišdavimu ar turėto panaikinamu, tyrimo poligrafu išvada gali būti naudojama tik įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka (PNĮ 11 str.: Tyrimo išvada yra naudojama kaip papildoma informacija, apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką. Jeigu asmens tyrimo išvada yra neigiama, taip pat asmeniui atsisakius tirtis poligrafu, atsižvelgiant į visą turimą informaciją apie tiriamą asmenį ir jo aplinką, jam leidimas dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija neišduodamas ar turėtas panaikinamas Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka).

15. Manau, kad tai vienas iš įrodymų, vertintinas kartu su kitais įrodymais, nesuteikiant jam didesnės įrodomosios galios. Skaičiau apie šį tyrimą Amerikoje. Deja, tyrimo išvados yra labai subjektyvios. Žmogaus reakcija į tyrimo klausimus priklauso nuo labai daug veiksnių, nebūtinai melo...

9 priedas

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2019 - 04 -
Kaunas

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____
(fakulteto/instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) (vardas, pavardė)